

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**KRİZLER SÜRECİNDE ÜLKEMİZ EKONOMİSİNDE BANKA
VE FİNANS KURULUŞLARININ ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

HAZIRLAYAN
Fahriye İLHAN

2011-NİĞDE

T.C.
NIĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**KRİZLER SÜRECİNDE ÜLKEMİZ EKONOMİSİNDE BANKA
VE FİNANS KURULUŞLARININ ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

HAZIRLAYAN
Fahriye İLHAN

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Zübeyir TURAN

2011-NİĞDE

ONAY SAYFASI

Yrd.Doç.Dr. ZÜBEYİR TURAN danışmanlığında FAHRİYE İLHAN tarafından hazırlanan ""Krizler Sürecinde Ülkemiz Ekonomisinde Banka ve Finans Kuruluşlarının Rolü"" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

09 / 02 / 2011

JÜRİ :

Danışman : Yrd.-Doç.-Dr. Zübeyir Turan

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ahmet TURGUT

Üye : Yrd. Doç. Dr. Murat AKIN

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Selen DOĞAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Genelde küreselleşme ve özeld, 1980'lerden beri gündemde olan finansal serbestleşme, sermayenin küresel düzeyde kısıtlamasız ve serbestçe hareket etmesini gerektirmektedir. Ancak bu durum, bazı ülkelerde finansal istikrarsızlıkların yayılmasına da yol açmaktadır. 1980'li yıllardan günümüze tüm dünyada bankacılık krizlerinde büyük artışlar görülmektedir. Bu krizlerin ekonomiye maliyeti oldukça yüksek olmakta, kimi zaman GSYİH'nın yüzde 60'larına kadar çıkmaktadır. Türkiye'de de Kasım 2000'de önce bankacılık sektöründe başlayan likidite krizi hemen ardından Şubat 2001'de döviz krizine dönüşerek ekonomiye çok büyük maliyet yüklemiştir.

Son yıllarda uluslararası ekonomik ve finansal faaliyetlerin çeşitlenmesi, teknoloji ve iletişim alanlarında önemli gelişmelerin yaşanması sonucunda finansman ihtiyacı artmış ve bankacılık sistemi daha önem kazanır hale gelmiştir. Bankaların en önemli işlevleri arasında yer alan finansal aracılık, fonların etkin ve kesintisiz olarak çeşitli piyasalar arasında dolaşımına olanak sağlamaktadır. Bu ve buna benzer özellikleri, bankaları gerek uluslararası gerekse ulusal piyasalarda vazgeçilmez kılmaktadır. Ekonomide öteden beri var olan sorunlara bir de ekonomik krizlerin eklenmesiyle, yakın geçmişte bankacılık sektörü oldukça kırılgan hale gelmişti. Ancak ekonomik istikrarın sağlanmaya başlaması ve bankaların yeniden yapılandırılmalarına ilişkin gerekli yasal düzenlemelerin büyük bir kararlılıkla uygulanması sonucunda, bankacılık sektörü kısa sürede toparlanmış ve finansal açıdan daha güçlü hale gelmiştir.

Ekonomik kriz süreci, ülke ekonomileri için tehlikeli ve istikrarsız bir dönem anlamına gelmesine rağmen, ekonomik yapıda bir dönüm noktası olarak da ifade edilmektedir. Ülkelerin ekonomik göstergelerinin birinde veya hepsinde ortaya çıkabilecek dengesizlikler, hem tehlike hem de fırsat yaratacak krizlere davetiye çıkarmaktadır. Ekonomik krizler çok değişik şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Ekonomik, siyasal, teknolojik, sosyo-kültürel, küreselleşme ve rekabet alanında,

dünyada yaşanan hızlı değişimler krizlerin ortaya çıkmasına elverişli bir ortam hazırlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Kriz, Bankacılık Sektörü, Türkiye Ekonomisi, Finansal Serbestleşme, Finansal İstikrarsızlık, Ekonomik İstikrar, İstikrar Politikaları

ABSTRACT

Globalization in general and financial liberalization since 1980's require free movement of capital. However this causes sometimes financial instability in some countries. Since 1980s banking crises have increased all over the world. The costs of these crises to the economies are very high, and sometimes reach 60 percent of GDP. In Turkey, liquidity crisis which began in banking sector in November 2000 turned to be a currency crisis in February 2001 and was very costly to the Turkish economy.

In recent years, the diversification of international economic and financial activities, important developments in the fields of technology and communication needs to live as a result of increased financing and banking system has become more important wins. Banks are among the most important functions of financial intermediation, funds in an efficient and seamless movement between the various markets allows. This and similar properties, banks, both international and national markets makes it indispensable. The problems in the economy have long been the addition of an economic crisis, the banking sector in recent years had become very fragile. However, to begin to provide economic stability and to the restructuring of banks as a result of the implementation of a determination of the necessary legal arrangements in the banking sector recovered quickly and has become financially stronger.

Process of economic crisis means a dangerous and instable period for country economies but it is also regarded as a turning point for the economic structure. Imbalances that may appear in one or all economic indicators of the countries cause crises that would create both dangers and opportunities. Economic, political, technological, socio-cultural globalization and rapid changes in the field competition all over world provide a suitable environment for the emergence of crises.

Keywords: Financial Crisis, Banking Sector, Turkey Economy, Financial Liberalization, Financial Instability, Economic Stability, Stabilization Policies

ÖNSÖZ

Bu çalışmada “Krizler Sürecinde Ülkemiz Ekonomisinde Banka ve Finans Kuruluşlarının Rolü” konusu ele alınarak, konunun daha anlaşılabilir hale gelmesi amacıyla kavramsal olarak açıklamalar yapılmış daha sonra Türkiye ekseninde yaşanan krizler ve krizler sonrası bankacılık sektöründe yeninden yapılanma çalışmaları açıklanmıştır. Çalışmanın sonunda da ekonometrik bir çalışma yapılarak makroekonomik değişkenlerin ekonomik krizler üzerindeki etkisi sorgulanmıştır.

Çalışmam boyunca benden zamanını ve bilgisini esirgmeden her konuda yardımcı olan Sayın Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Zübeyir TURAN’a, Yrd. Doç. Dr. Ahmet TURGUT’a ve her türlü desteğinden dolayı sevgili eşim Ziya ile kardeşime, aileme çok teşekkür ederim.

Fahriye İLHAN
OCAK/2011-112 sayfa

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLOLAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FINANSAL KRİZ KAVRAMI VE FINANSAL KRİZ YAKLAŞIMLARI

1.1. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI	4
1.1.1. Ekonomik Krizlerin Tanımı.....	4
1.1.2. Ekonomik Krizlerin Devreleri	6
1.1.3. Ekonomik Kriz Türleri	7
1.1.4. Ekonomik Krizlerin Nedenleri.....	9
1.1.4.1 Sermayenin Reel Üretimde Değerlendirilen Bölümünün Azalması.....	9
1.1.4.2 Uluslararası Sermaye Hareketleri.....	11
1.1.4.3 Yanlış Ekonomi Politikaları ve Bunun Sonucu Olarak Yapısal Bozulma.....	12
1.1.4.4 Bankacılık Sisteminin Sorunlu Olması.....	12
1.1.5. Ekonomik Krizleri Gelişimi.....	12
1.2. EKONOMİK KRİZLERE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR.....	14
1.2.1. Ekonomik Konjonktür Teorileri.....	14

1.2.1.1 Ekonomik Konjonktürün Tanımı	15
1.2.2. Çağdaş Kriz Teorileri	18
1.2.2.1 Monetarist Yaklaşımına Göre Ekonomik Krizler.....	18
1.2.2.2 Yeni Keynesyen Yaklaşımına Göre Ekonomik Krizler.....	18
1.2.2.3 Neokurumsal Yaklaşımına Göre Ekonomik Krizler	19
1.2.3. Finansal Kriz Teorileri.....	19
1.2.3.1 Spekülatif Atak Teorisi	20
1.2.3.2 Aşırı Borç Birikimi Teorisi	20
1.2.3.3 Bankacılıkta Yaşanan Panik Teorisi.....	21
1.2.3.4 Belirsizlik Teorisi	21
1.2.3.5 Kredi Tayınması Teorisi.....	22
1.2.3.6 Finansal Piyasa Yapısı Teorisi	22
1.2.3.7 Asimetrik Bilgi ve Acenta Giderleri Teorisi	23
1.2.4. Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Modeller	23
1.2.4.1 Birincil Nesil Kriz Modelleri	24
1.2.4.2 İkinci Nesil Kriz Modelleri	25
1.2.4.3 Bulaşıcı Kriz Modelleri.....	25
1.3. DÜNYA'DA YAŞANAN ÖNEMLİ FİNANSAL KRİZLER.....	26
1.3.1. 1929 Ekonomik Bunalımı.....	27
1.3.2. Asya Krizleri	29
1.3.3. Meksika Krizi.....	30
1.3.4. Rusya Krizi	32
1.3.5. Arjantin Krizi	34
1.3.6. Brezilya Krizi	36
1.4 TÜRKİYE'DEKİ FİNANSAL KRİZLER VE ETKİLERİ.....	36

1.4.1. 1994 Yılına Kadar Olan Finansal Krizler ve Etkileri.....	36
1.4.2. 1994 Finansal Krizi	38
1.4.2.1. Krizin Nedenleri	39
1.4.2.2. Krizin Etkileri.....	42
1.4.3. Kasım 2000 Finansal Krizi	43
1.4.3.1 Krizin Nedenleri	44
1.4.3.2. Krizin Etkileri.....	44
1.4.4 Şubat 2001 Krizi.....	45
1.4.4.1. Krizin Nedenleri	45
1.4.4.2. Krizin Etkileri.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KRİZLER VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

2.1. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ	51
2.1.1. Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi ve Krizler.....	51
2.1.2. Finansal Sistem İçinde Bankacılık Sektörünün Yeri.....	54
2.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI VE KRİZE YÖNELİŞ.....	54
2.2.1. Ekonomik İstikrarsızlık	55
2.2.2. Yüksek Kaynak Maliyeti	55
2.2.3. Haksız Rekabet Koşulları	56
2.2.4. Teknolojideki Hızlı Gelişmeler.....	57
2.2.5. Özkaynakların Yetersizliği	58
2.3. YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ DENEYİMLERİ VE SONUÇLARI	58

2.3.1. Mevduat Sigortası ve Garantiler	59
2.3.2. Merkez Bankasının Likidite Sağlaması.....	59
2.3.3. Düzenleme ve Denetim Yapısının Güçlendirilmesi	60
2.3.4. Yasal Düzenlemeler.....	60
2.3.5. Mali Önlemler	60
2.3.6. Yapısal Önlemler.....	61
2.3.6.1 Tasfiye-Kapatma	61
2.3.6.2 Birleşme-Küçülme.....	62
2.3.6.3 Özelleştirme	63
2.3.6.4 Kötü Aktiflerin Yönetilmesi	64
2.3.6.5 İyi-Kötü Banka	64
2.3.6.6 Aktif Yönetim Şirketleri	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KRİZLER SONRASI YENİDEN YAPILANDIRMA ÇALIŞMALARI VE KRİZE NEDEN OLAN MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN YAPISAL ANALİZİ

3.1 EKONOMİK VE MALİ İSTİKRAR PROGRAMLARI SONUCUNDA BANKACILIK SİSTEMİNİN YENİDEN YAPILANMASI.....67

3.1.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılanması	69
3.1.1.1. Kamu Bankalarının Finansal Açısından Yeniden Yapılanma.....	69
3.1.1.2. Kamu Bankalarının Operasyonel Açısından Yeniden Yapılanma.....	73
3.1.1.3. Yeniden Yapılanma Sonrasında Kamu Bankalarının Mali Yapısındaki Değişmeler.....	74
3.1.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Bankalarının Yeniden Yapılanması.....	75

3.1.2.1. TMSF Bünyesine Alınan Bankaların Devir, Birleşme, Satış veya Tasfiye Yoluyla Çözümlemesi.....	76
3.1.2.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Bankalarının Finansal Açından Yeniden Yapılanması	77
3.1.2.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Bankalarının Operasyonel Açından Yeniden Yapılanması	79
3.1.2.4. Sorunlu Aktiflerin Yönetimi	80
3.1.3 Özel Sermayeli Bankaların Yeniden Yapılanması.....	81
3.1.3.1 Sermaye Yapısının Güçlendirilmesi ve Sorunlu Kredilerin Çözümlemesi.....	81
3.1.3.2. Açık Pozisyonların ve Faiz Riskinin Sınırlandırılması.....	82
3.1.3.3. Bankalararası Devir ve Birleşmeler.....	82
3.1.4. Gözetim ve Denetim Etkinliğinin Arttırılması.....	83
3.1.4.1. Sermaye Düzenlemeleri	83
3.1.4.2. Risk Düzenlemeleri	84
3.1.4.3 Kredi ve İştirak Sınırlamaları ile Karşılıklara İlişkin Düzenlemeler..	85
3.1.4.4. Muhasebe Standartları ve Bağımsız Denetim	86
3.2 TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KRİZE NEDEN OLAN MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN YAPISAL ANALİZİ	87
3.2.1. Durağan ve Durağan Olmayan Zaman Serileri.....	87
3.2.2. Analizde Kullanılan Değişkenler	89
3.2.3. Analiz Sonuçları	91
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	102

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1: Finansal Krizlerin Özellikleri.....	6
Tablo 1.2: Rusya'nın Dış Borç ve Dış Borç Servisi.....	33
Tablo 2.1: 1997-2001 Döneminde Fona Devredilen Bankalar.....	53
Tablo 2.2: Türk Bankacılık Sektöründe Banka Sayısı (1995-2002).....	62
Tablo 2.3: Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Sürecinde Banka Birleşmeleri (2001).....	63
Tablo 3.1 Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığı İhraç Edilen Senetler.....	70
Tablo 3.2 Kamu Bankalarının Kısa Vadeli Yükümlülükleri.....	71
Tablo 3.3 Kamu Bankalarının Öz Kaynakları.....	72
Tablo 3.4 Personel ve Şube Sayısında Yaşanan Gelişmeler.....	74
Tablo 3.5 Kamu Bankalarının Konsolide Bilançosu.....	75
Tablo 3.6 TMSF Bankalarında Yeniden Yapılanma Süreci.....	76
Tablo 3.7 TMSF Nakit Dışı Tahvil Stoku.....	78
Tablo 3.8 TMSF Kaynaklarından Yapılan Sermaye ve Mevduat Desteği.....	78
Tablo 3.9 Özel Bankaların Öz Kaynaklarının Gelişimi.....	82
Tablo 3.10 Analizde Kullanılan Değişkenler ve Analiz Kodları.....	89
Tablo 3.11 Değişkenlerin ADF Sonuçları.....	92
Tablo 3.12 Bankacılık Krizi Öncü Göstergelerimize İlişkin Modellerimiz.....	96

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Ekonomik Kriz Türleri.....	7
Şekil 1.2: Ekonomik Konjonktürel Dalgalanmalar.....	16
Şekil 3.1 Faiz Oranlarının Gelişimi.....	73

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AŞ	Anonim Şirket
ATM	Otomatik Para Makinesi
BPPF	Bankalararası para piyasası faiz oranı
CİDGSYH	Cari İşlemler Dengesi, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
DVDY	Dış varlıklar/Dış yükümlülükler
FBE	Finansal Baskı Endeksi
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
İHİTH	İhracat/İthalat
IMF	Uluslararası Para Fonu
İTHREZ	İthalat/ulusal rezervler
M2REZ	Mevduatlar/Ulusal rezervler
MEVFZ	Mevduat faizleri
MEVGSYH	Mevduat faizleri/Gayrisafi yurtiçi Hasıla
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OSKGSYH	Özel kesime Krediler/Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
POS	Satış Noktası
RKURDO	Reel kur endeksi
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği
USD	Amerikan Doları
Vb.	Ve Benzeri

GİRİŞ

1980'lerden itibaren sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, iletişim teknolojilerinin ilerleme göstermesi, çöken sabit kur rejiminin ardından kur riskinden korunmak için türev ürünlere başvurulması gibi gelişmelerle dünya ekonomik sistemi içinde finansal işlemlerin payının artması sonucunda, ülke ekonomilerinde de finansal işlemlerin bireysel bazda yaygınlığı ve tüm ekonomi içindeki payı artmıştır. Finansal piyasaların uluslararası düzeyde bütünleşmesi, ulusal ekonomilerde ortaya çıkan krizlerin finansal piyasalar aracılığıyla global düzeyde etkide bulunmasını beraberinde getirmiştir. Bu anlamda, finansal piyasalarda istikrarın sağlanması dünya ekonomisinin isleyişi açısından da önemlidir. İşte ülkelerin finansal sistemleri arasında yaşanan böyle bir entegrasyon süreci bağlamında, 1990'ların ikinci yarısından sonra Asya (1997), Rusya (1998) ve Latin Amerika'da (1994) ekonomik krizler yaşanmıştır. Kendini yeterli güvenlik de görmeyen batı sermayesinin Uzakdoğu ülkelerinden ve Rusya'dan çekilmesi ile piyasalarda hem talep hem de yatırım açısından önemli düzeyde para sıkıntısı yaşanmıştır. Bu ise ülke ekonomilerinde durgunluk ve işsizlik şeklinde krize neden olmuştur. Yani ekonomilerde önce finansal kriz ardından da doğal olarak reel kriz yaşanmıştır.

Dünya Ekonomilerinin temel yapı taşı olan Bankacılık Sektörü Mali Sistem içerisinde büyük önem taşımaktadır. Ülke ekonomilerinin gelişimi ve istikrarının devam etmesi güçlü bir bankacılık sistemiyle de yakından ilgilidir. 1970'li yılların ortalarından itibaren Dünyada birçok ülke ekonomisinde-dışa açılma eğilimi ortaya çıkmaktadır ve bununla birlikte ülkeler arasında fon transferleri sıkça yaşanır duruma gelmiştir. Fon transferleri sonucunda birçok ülke de ekonomik krizler baş göstermiştir dolayısıyla ülkemizde bu krizlerden etkilenmiştir. "Özellikle 1980 sonrasında" dışa açılma modelinin benimsenmesiyle ülkemiz dış ekonomilerden etkilenir hale gelmiştir. Bu krizlerden Bankacılık sektörü derin yara almıştır. Sektörde birçok banka tasfiye sürecine girmiş, birleşme yaşamış ya da batmıştır.

Finansal istikrarsızlığın artmasına neden olan söz konusu faktörler ekonominin içinde bulunduğu konjonktüre göre özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri üzerinde reel büyümeyi tahrip edici etkilerde bulunabilir. Zira

gelişmekte olan ülke ekonomilerinin kurumsal özelliklerinden olan yerleşik enflasyon ve politik istikrarsızlık, finansal istikrarsızlığa paralel olarak, döviz krizine de yol açabilir. Ulusal paranın değerine yönelik belirsizlik, devalüasyonu beraberinde getirirse hem banka bilançolarının bozulmasına hem de firmaların ve kamunun yabancı para cinsinden borçlarının artmasına neden olur.

Finansal istikrarın sağlanabilmesi açısından finansal sistemde ağırlığı olan kurumların aynı anda istikrar içinde olması gerekir. Bankalar, gelişmekte olan ülkelerin piyasalarında önemli role sahiptirler. Bankalara yönelik olarak uygulanacak denetim, gözetim ve düzenleme mekanizmaları özellikle kriz dönemlerinde hem paniklerin (run olgusu) önlenmesi hem de merkez bankasının etkili para politikası uygulayabilmesi açısından önemlidir. Bankacılık sektöründe yaşanan riskler, her ülkede, her dönemde kaçınılmaz olarak yaşanabilir. Zira finansal piyasalar var olduğu sürece, risk unsuru sistem içerisinde varlığını sürdürecektir. Ancak bu aşamada önemli olan risklerin doğru tanımlanıp, yönetilmesi olmaktadır. Banka üst yönetimleri, kurumsal olarak alınan riskler hakkında daha fazla bilgi edinmeli ve riskin yönetilmesi için gerekli sistemlere sahip olmalıdırlar. Böylece piyasada oluşacak risklerin zararları, bankacılık sektörünü en alt düzeyde etkileyecek ve oluşacak krizlerin zararları minimuma inecektir.

Bu çalışmada, 1998-2010 dönemi Türkiye de Bankacılık Sektöründe krizi öncü göstergeleri olan makroekonomik faktörlerin etkileri ekonometrik yöntemlerle analiz edilmeye çalışılmıştır. Böylece ekonomi için önem arz eden Bankacılık Sektöründe makroekonomik faktörlerin etkileri konusunda değerlendirmeler yapılabilecektir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde ekonomik krizin tanımı, krizlerin devreleri ve kriz türleri ele alınmıştır. Ek olarak bu krizleri açıklamaya yönelik teorik yaklaşımlar ve finansal kriz teorileri ve krizleri açıklamaya yönelik modeller ele alınmıştır.

İkinci bölümünde ise, 1990'lı yıllarda Dünya da ve Türkiye de yaşanan önemli finansal krizler ve küreselleşmenin Türkiye'de Bankacılık krizleri üzerine etkisi ile finansal sistem içerisinde bankacılık sektörünün yeri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise, ele alınan dönem itibariyle makro ekonomik faktörlerin bankacılık sektöründe krize öncü göstere olmaları açısından regresyon analizi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KRİZ KAVRAMI VE FİNANSAL KRİZ YAKLAŞIMLARI

1.1. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI

Günümüzde ülke ekonomilerinin can damarını oluşturan bankacılık sektörü ülkelerin yaşamış oldukları ekonomik krizlerden en çok etkilenen sektör durumundadır. Ekonomik krizler çok çeşitli olabilir fiyatlarda ani düşmeler, işsizlik oranında ki ani artış borsada çöküş, ücretlerde ki düşüş vs. örnekler ekonomik krizin örnekleridir. Ekonomik krizler sonucunda bir bankanın yada bazı bankaların likidite yetersizliği dolayısıyla ödeme sıkıntısı içine girmeleri mevduat sahiplerinin bankalara hücum etmelerine neden olmakta böylece bankacılık krizleri ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde ekonomik krizlerin tanımı, devreleri, türleri ve krizleri açıklamaya yönelik teoriler ve modellere yer verilmektedir.

1.1.1. Ekonomik Krizlerin Tanımı

Finansal krizle ilgili literatürde çeşitli tanımlar vardır. Goldstein, finansal krizi kısa vadeli faiz oranları, varlık fiyatları, ödemelerin bozulması ve iflaslar ve mali kurumların iflası gibi finansal göstergelerin tümünün veya çoğunluğunun ani, keskin ve açık bir biçimde bozulması olarak tanımlarken; Kindleberger finansal krizleri konjonktürün tepe noktasındaki dönüşün bir temel unsuru ve önceki genişlemenin kaçınılmaz bir sonucu olarak tanımlamaktadır (**Edwards, 2001: 29**).

Finansal kriz konusunda önemli çalışmalardan birisi Schwartz tarafından yapılmıştır. Schwartz'a göre finansal krizlerin iki temel unsuru vardır. Birincisi, bir bankanın likiditesini yitirmesi bir finansal krizin zorunlu koşulunu karşılamaz. İkincisi, para stokunun görece olarak büyük, ani ve beklenmeyen bir biçimde düşmesini, hem zamanlama hem de büyüklük açısından enlemede merkez bankasının başarısızlığı bir krizin yeterli koşuludur. Kaufman ise finansal krizin temel unsurlarını şöyle sıralamaktadır (**Rabe, 2000: 28**);

- Ekonomik ortamdaki değişme korkusunun, beklentileri de büyük oranda değiştirmesi,
- Bazı finansal kurumların likidite sorunu ile karşı karşıya kalma korkusu,
- Karlarda düşüşler ve bunu iflasların izlemesi,
- Reel ve likit olmayan varlıkların nakde dönüştürülmesi çabasının sonucu olarak, faiz oranlarının yükselmesi,
- Ekonomik faaliyetlerin daralması,
- Zorunlu varlık satışlarının sonucu olarak sağlam bankaların ve diğer finansal kurumların portföylerinin değerlerinin düşmesi nedeniyle bunların ödeyebilirliklerinin tehdit altında kalması,
- Otoriteler (son kredi mercii) zamanında müdahaleler ile bütün süreci daha başlangıcında önleyebilir.

Dornbusch'a göre finansal krizin üç önemli unsuru vardır. Bunlar sırasıyla duyarlılık, haberdar olma ve endişe ile karışık korkudur (**Keyder, 1981: 3**).

Ekonomik konjonktürdeki yön değiştirme; yani genişleme döneminden, uzun ya da kısa bir bunalım (daralma) evresine geçiş bir krizi tanımlar (**Uludağ ve Arıcan, 2003: 51**). Krizlerin genellikle uluslararası yayılması söz konusudur. Bu yayılma uluslararası mali ve ticari alışverişteki bir daralmanın veya kar beklentilerinin ya da kimi yerde ise krizin daralma etkisine eklenmesiyle değişikliğe uğrar (**Esquivel ve Larrain, 1998:8**).

Finansal krizin dengesiz makro ekonomik çevreden ve kurumsal bankacılığın yeterli derecede kontrol edilememesinden kaynaklandığı da söylenebilir. Finans sektöründeki portföy ve düzenleme eksiklikleri, makro ekonomi üzerinde olumsuzluklara neden olmaktadır (**Yılmaz, 2001: 10-32**). Bankacılık sistemlerinde meydana gelen krizlerin ekonominin diğer kesimlerine olan etkileri, diğer sektörlerde meydana gelen krizlerin ekonomiye olan etkilerinden oldukça fazladır. Batan bankaların kurtarılması amacıyla aktarılan fonlar mali dengeyi olumsuz etkilemekte ve bütçe açıklarına sebep olmaktadır (**Parasız, 1995:22**).

Bankacılık sisteminin finansal aracılığa hükmettiği gelişmekte olan ülkelerde “Banka Krizi” ve “Finansal Kriz” dönüşümlü olarak meydana gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise döviz krizleri veya sermaye piyasası krizleri ve bankacılık krizleri birbirinden ayrılabilir. Gelişen piyasalardaki krizlerin sayısı, sanayileşmiş ülkelerde yaşanan krizlerden en az üç kat fazla olmakla beraber: ortalama toparlanma süresi, sanayileşmiş ülkelerin toparlanma sürelerinin altında olduğu görülmektedir. (Tablo 1.1) Bu durum, gelişen piyasalarda daha sık krizle karşı karşıya kalınmakla birlikte, sanayileşmiş ülkelere göre daha kısa sürede krizi atlatabildiklerini göstermektedir (IMF, 1998: 78).

Tablo 1.1: Finansal Krizlerin Özellikleri

	Krizlerin Sayısı	Ortalama Toparlanma Süresi (Yıl)	Kriz Başına MG Kaybı (%)	MG Kaybıyla Sonuçlanan Krizler (%)	MG Kayıplı Kriz Başına MG Kaybı (%)
DÖVİZ KRİZLERİ	158	1.6	4.3	61	7.1
Sanayileşmiş Ülkeler	42	1.9	3.1	55	5.6
Gelişen Piyasalar	116	1.5	4.8	64	7.6
BANKACILIK	54	3.1	11.6	82	14.2
Sanayileşmiş Ülkeler	12	4.1	10.2	67	15.2
Gelişen Piyasalar	42	2.8	12.1	86	14.0
DÖVİZ VE BANKACILIK	32	3.2	14.4	78	18.5
Sanayileşmiş Ülkeler	6	5.8	17.6	100	17.6
Gelişen Piyasalar	26	2.6	13.6	73	18.8

Kaynak: IMF (1998), *World Economic Outlook*, Mayıs, s. 79

1.1.2. Ekonomik Krizlerin Devreleri

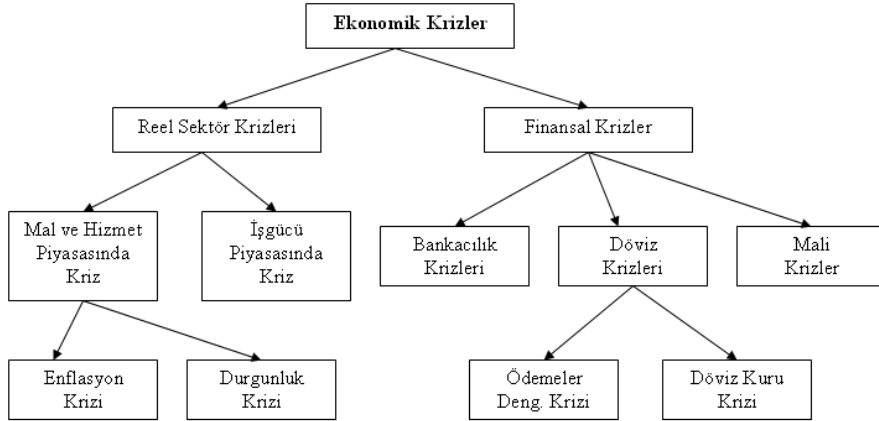
Ekonomik kriz tanımlaması yapılırken kriz, ekonomik konjonktürün yön değiştirmesi olarak tanımlanmıştır. Ekonomik çalkantılar evresini oluşturan bu sürecin, oldukça dikkate değer dönemsel tekrarlar içermesini dikkate alan Fransız iktisatçı Clement Juglar, 1860’ta ilk olarak krizi, birbirini izleyen ekonomik çevrimler süreci olarak tanımlamıştır. Bu ekonomik çevrimler, Amerikalı iktisatçı J. A. Schumpeter tarafından “Juglar çevrimleri” olarak adlandırılmadan önce, klasik çevrimler olarak tanımlanmıştır. Juglar, ekonomik devreleri tarih sırasına göre incelemiştir. Juglar devrelerini incelemek için çok daha kısa (görelî) temel bir dönem ele alınarak ve bu inceleme kriz kavramına ilişkin gerek deneysel gerek kurumsal bir

ön bilgiyle yönlendirilmelidir. Bundan sonra krizler kesin olarak saptanabilir ve iki kriz arasındaki süre belirlenebilir (Eyüpgiller, 1988: 9). Kriz ve ekonomik devreleri belirleme işlemi, yani tarih koyma işlemi ise şu kuralın uygulanması ile çözümlenmiştir: Krize, ilk başladığı ülkede patlama rolü üstlenen olayın ortaya çıktığı yıl ya da ayın tarihi verilir yani ortalama bir tarih verilmez. Örneğin, Türkiye 1994 krizi gibi. Yeniden canlanma ise aşamalı bir olay olduğundan tarih konulması oldukça zordur. Sonuç olarak, klasik ritimlerin klasik ekonominin nabzını temsil ettiği ve büyüme ile krizin birbirine sıkı sıkıya bağlı iki olay olarak kabul edildiği ifade edilebilir. Ekonomik ritimlerin incelenmesi, krizlerin işleyişini algılamak ve herhangi bir krizi sorgulayabilmek için vazgeçilmez unsurlardan savılmaktadır (Zarakolu, 1973: 50).

1.1.3. Ekonomik Kriz Türleri

Yaşanan ekonomik krizleri iki temel başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar; mal-hizmet ve işgücü piyasasında ortaya çıkan dengesizliklerin neden olduğu reel sektör krizleri ve finans piyasalarındaki şiddetli fiyat dalgalanmalarının neden olduğu finansal krizlerdir (Gür ve Tosuner, 2002: 11). Bu ayrım Şekil 1.1’de daha ayrıntılı gösterilmiştir.

Şekil 1.1: Ekonomik Kriz Türleri

Kaynak: KİBRİTÇİOĞLU, Aykut (2001), “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 41, s. 4

Reel sektör krizleri; mal-hizmet ve işgücü piyasalarındaki “miktar”larda yani üretimde ve/veya istihdamda ciddi daralmalar (durgunluk ve/veya işsizlik krizi) biçiminde ortaya çıkar. Mal ve hizmet piyasalarındaki genel fiyat düzeyinin sürekli artışları ise, bilindiği üzere, enflasyon olarak adlandırılır. Eğer bu artışlar belirli bir sınırın üstündeyse, enflasyon krizi olarak tanımlanabilir (**Erdoğan, 2006: 18**).

Finansal krizler ise; döviz ve hisse senedi piyasaları gibi finans piyasalarındaki şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sisteminde bankalara geri ödenmeyen (batık) kredilerin aşırı derecede artması sonucunda yaşanan ciddi ekonomik sorunların bileşimi olarak kabul edilebilir. Beklenmedik bir şekilde dış borçlarını ödeme güçlüğü içine giren ülkeler yeni borç bulma ihtiyacı ile karşı karşıya kalırlar. Yaşadığı ekonomik darlık içinde yeni borç bulma imkânlarının bittiği anda ülke ya dış borç ödeme yükümlülüklerini yerine getiremez ya da borçların ödeme vadelerini ertelemek zorunda kalır. Bunun sonucunda ülkenin ödemeler sistemi kilitlenerek, piyasaların işleyişine verdiği zararlar dolayısıyla mali krizlere neden olabilmektedir (**Kibritçioğlu, 2001: 4**).

Döviz krizlerinin belirleyicileri şu beş grup altında toplanabilir. (1) Zayıf makro ekonomik göstergeler ve hatalı iktisat politikaları. (2) Finansal altyapının yetersizliği, (3) Ahlaki risk ve asimetric enformasyon olgusu, (4) Piyasadaki kreditorlerin ve uluslararası finans kuruluşlarının hatalı his ve önsezileri ve (5) siyasal suikast veya terörist saldırı gibi bazı beklenmedik olay ve tesadüfler. Hemen her döviz krizi öncesinde, bu beş grupta yer alan etkenlerin bir veya bir kaç, bir ulusal paraya karşı ekonomik ajanlarca spekülative saldırı başlatılmasına yol açmaktadır. Daha sonra da, yerli paradan dövize doğru kaçışla birlikte mevcut döviz kuru üzerinde kendini gösteren bu baskı, ilgili ülkenin iktisat politikası kararı alıcıları tarafından ya Merkez Bankası rezervlerinde ciddi bir erime göze alınarak, ya büyük bir devalüasyonla, ya yurtiçi faizler önemli ölçüde yükseltilerek, ya da bu üç politikanın iki veya üçünün uygun bir bileşimi tercih edilerek karşılanmaktadır. Sıkı para politikalarının uygulandığı, döviz kurlarının bir para ya da para sepetine bağlı döviz kuru politikalarının uygulandığı ekonomilerin sıklıkla karşılaştığı bir kriz türüdür (**Aydın, 2003**).

Bankacılık krizi bir bankanın yada bazı bankaların likidite yetersizliği dolayısıyla ödeme sıkıntısı içine girmeleri ve mevduat sahiplerinin bankaya hücüm etmeleri durumunda ortaya çıkar. Bu durumda bir taraftan banka yönetimi panik sonuncunu zararına varlık satışı yapmak zorunda kalabilir; mevduat sahipleri ise panik sonucu paralarını bankadan çekmek için hemen harekete geçirebilirler (**Aktan, 2004:1**).

Bankacılık sektöründeki sorunlar, para krizlerinden meydana gelmektedir. Para krizi yaşıyan birçok, ülke ayrıca, tam olgunlaşmış “yurtiçi bankacılık krizini de aynı zamanlarda yaşamaktadır. 1980’lerdeki finansal liberalizasyon akımından sonra birçok ülke de para ve bankacılık krizleri yaşanmıştır. Bankacılık krizleri, bankacılık kesiminde ortaya çıkan bazı özel durumlarla tanımlanabilmektedir. Eğer bankacılık krizinin başlangıcı, banka hücumları ve mevduatların geri çekilmesi olarak belirlenmişse, mevduatlardaki hızlı azalma kriz tarihini nitelemek için kullanılabilir. Eğer bankacılık kesimin sorunları, bankaların varlık yapısındaki kötüleşmeden, örneğın gayrimenkul fiyatlarındaki düşüşten veya finans dışı kesimdeki(kredi verilen özel şirketler) iflaslarından kaynaklanıyorsa, bankacılık krizinin başlangıcı olarak değerlendirilebilmektedir (**Ural, 2003**).

1.1.4. Ekonomik Krizlerin Nedenleri

Finansal krizlerin nedenlerini aşağıdaki gibi dört grupta toplayabiliriz (**Akdiş, 2000:12-13**);

- Sermayenin reel üretimde değerlendirilen bölümünün azalması,
- Uluslararası sermaye hareketleri,
- Yanlış ekonomi politikaları ve bunun sonucu olarak yapısal bozulma,
- Bankacılık sisteminin sorunlu olması.

1.1.4.1 Sermayenin Reel Üretimde Değerlendirilen Bölümünün Azalması

1960’lı yılların sonundan itibaren, gelişmiş ülkelerde kar oranları düşmüş. OECD lkelerinde ekonomik büyüme ve verimlilik artış oranları yavaşlamıştır.

OECD ülkelerinde 1970 yılında 10 milyonun altında olan işsiz sayısı. 1990'lı yılların ortalarında 35 milyona ulaşmış ve milli gelirden ücretlilerin aldıkları pay azalmıştır (**Yılmaz, 2001: 61**).

Gelişmiş ülkelerde reel üretim sürecinde değerlendirilemeyen sermayenin dünya ölçeğindeki rant arayışı, uluslararası sermaye hareketlerine ilişkin gelişimin temel belirleyicisi olarak görünmektedir. Reel üretimde giderek daha az karlılıkla yatırılabilen sermayenin artan bölümü, reel üretim alanından uzaklaşmıştır. Banka ve kredi sistemine ödünç verilen sermaye hızla artarken, reel üretime yönelen sermayenin azalmış ve GSYİH'.da reel yatırımların payı düşüş göstermiştir. Böylece kalan sermayenin artışı ile finans sektörü genişlemiş, finansal yenilikler artmıştır. Ödünçlerdeki artışla birlikte kamu ve özel kesim borçları da hızla yükselmiştir (**Mishkin, 2001: 3-7**).

Bir yandan reel yatırımların azalan verimliliği, diğer yandan faiz getiren sermayenin daha elverişli koşullarda değerlendirilme olanakları; toplam sermaye varlığının reel üretimde değerlendirilen bölümünün giderek azalmasına neden olmuştur (**Yılmaz, 2001: 52**). Gelişmiş ülkelerde reel üretimde değerlendirilemeyen sermayenin ulusal sınırlar ötesinde rant arayışı, sermaye hareketlerine ilişkin sınırlama ve kontrollerin aşamalı olarak kaldırılması gereğini ortaya çıkarmış; iktisat politikaları da bu olanağı sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerle, sermayenin az gelişmiş ülkelerde rant arayışı olanaklı hale gelmiştir. Az gelişmiş ülkelere yönelen sermayenin, buralarda reel üretim sürecinde değerlendirilmesi sonucunda; sorunun bu derece ağırlaşmayacağı düşünülebilirdi. Ancak veriler, az gelişmiş ülkelere akan mali sermayenin reel üretimde değerlendirilmediğini, spekülasyon alanlarına yöneldiğini göstermektedir (**Mishkin, 1996: 19**).

Sermayenin az gelişmiş ülkelerde de spekülasyon alanlarına yönelmesi: dünya ekonomisindeki gelişmeler, ülkelerin iktisat politikaları uygulamaları ve finans piyasalarının istikrarsızlık yaratıcı etkileri gibi bir çok faktörün karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir durumdur (**Duman, 2002: 132-145**). Sermayenin sadece reel üretim sürecinde kendini arttırabileceği ilkesinden hareketle; ödünç alınan sermayenin, faizi ile birlikte geri ödenebilmesi ancak reel üretimde değerlendirilmesi

ile mümkün olabilmektedir. Bunun sağlanmaması ile yaşanan krizler, az gelişmiş ülkeler açısından borç krizi olarak görünmektedir. Böylece, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde sermayenin reel üretimde yeterli kar oranı ile değerlendirilen bölümünün giderek azalması. 1980'li ve 1990'lı yıllarda yaşanan finansal krizlerin temel nedenini oluşturmuştur (Yıldızoğlu, 1996:34).

1.1.4.2 Uluslararası Sermaye Hareketleri

İktisat politikalarının uluslararası sermaye hareketlerine olanak sağlayacak şekilde düzenlenmesinin yanı sıra iletişim ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişimin sağladığı olanakların da kullanılmasıyla, finans piyasaları teknik olarak da birbirine bağlanmış ve piyasalar globalleşmiştir. Bu gelişimin de etkisiyle, dünya ölçeğinde rant arayışı süreci spekülasyon sermaye hareketlerinin olağanüstü artışını getirmiştir. Böylece, dünya ölçeğinde bir mali sermaye varlığı oluşmuştur. Global ağlarla birbirine bağlanmış olan finans piyasaları, dünya ölçeğinde beklentilerdeki en küçük değişimlere hızla reaksiyon vermekte; döviz kuru ve faiz değişimi beklentilerinden kar etmek üzere sermaye, ülkeler arasında hızla hareket etmektedir (Yılmaz, 2001: 52-61).

Parasal sermayenin dünya ölçeğindeki rant arayışı, ülkeler arasında reel akımların gerektirdiğinden çok daha fazla bir sermaye akışının oluşmasına yol açmıştır. Uluslararası sermaye hareketleri, tüm dünya ölçeğinde finansal aktiflerin rantını optimize etmek üzere, para sistemleri arasında sürekli değiştiği kendine özgü bir getiri ekonomisi geliştirmiştir. Fiyatlardaki dalgalanmalardan kar elde etmek üzere yapılan işlemlerin artışıyla, spekülasyon kendi kendini Sesler hale gelmiş; finansal piyasalarda istikrarsızlıklar giderek artmıştır. Global finans piyasalarında faaliyet gösterenlerin genel olarak birbirini izlemesi ve mevcut eğilimden kar sağlamak üzere hareket etmeleri, istikrarsızlığı artırıcı etkiler yaratmaktadır (Küçükbaşakçı, 2004: 6).

Sonuç olarak, sermayenin reel üretim ve birikimde değerlendirme olanaklarının daralması sonucu girilen süreçteki gelişmeler, sermayenin reel

Üretimde değerlendirilmesi olanaklarının giderek daralması ile sonuçlanmış, böylece bir kısır döngüye girilmiştir (**Değirmenci, 2003: 23**).

1.1.4.3 Yanlış Ekonomi Politikaları ve Bunun Sonucu Olarak Yapısal Bozulma

Bir ekonomide kamu açıklarının, cari işlemler açığının ve tasarruf açığının artması ekonomideki yapısal bozulmanın esas nedenleridir. Döviz kurunun aşırı değerlenmesi ya da faiz oranlarının aşırı yükselmesi bu açıkların bir sonucudur. Kamu ve tasarruf açığının artması faiz oranlarını yükseltmekte, bu durum ise yerli paranın değerlenmesine yol açmaktadır. Aıkların srdrlemeyecek boyutlara ulaşması ekonomide devalüasyon beklentisini arttırmaktadır. Bu beklentilerin artması döviz talebini ve fiyatını yüksek oranda arttırarak finansal krizin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, yanlış ekonomi politikaları ye bunun sonucu ortaya çıkan yapısal bozukluklar da krizlerin nedenlerindedir (**Lindgren ve Balino, 1999: 13**).

1.1.4.4 Bankacılık Sisteminin Sorunlu Olması

Bankacılık sisteminin sorunlu olması ekonomik krizlerin önemli bir nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Yüksek faizlere ve aşırı açık döviz pozisyonları bankaların aldığı riskleri arttırmakta ve bu durum spekulatif bir saldırı anında bazı bankaları iflas durumuna getirmektedir (**Heffernan, 1996: 164**).

Kriz olasılığına işaret eden en önemli göstergeler ise (**Akdiş, 2000:16**); uluslar arası rezervlerin azalması, yerli paranın değer kazanması, kredi genişlemesi, enflasyon, dış ticaret dengesinin bozulması, ihracat performansında ve ekonomik büyüme oranında düşüş, para arzında ve kamu açıklarında artış şeklinde sıralanabilir (**Uludağ, 2001: 7**).

1.1.5. Ekonomik Krizleri Gelişimi

Bugüne kadar yaşanan finansal krizlere bakıldığında, bir ülkede herhangi bir nedenle başlayan krizin ikinci aşamada spekulatif ataklarla derinleştiği, üçüncü

aşamada ise bir ülkeden diğerine yayıldığı gözlenmektedir (**Dorukkaya ve Yılmaz, 1999:23**).

Finansal krizi başlatan unsur her ülke için tamamen farklı olabildiği gibi, ülke içinden ya da dışından da kaynaklanabilir. Örneğin, ülke içinde krizin başlatıcısı politik istikrarsızlık ya da daha önce ölçsüz sermaye akışının söz konusu olduğu gayrimenkul veya banka sektörü gibi bir alandaki çöküş olabilir. Böyle bir çöküş, diğer sektörleri ve sonra da tüm ekonomiyi etkiler. Ülke içinde krizin ateşleyicisi paranın reel değer kazanması ve ihracat konusunda karşılaşılan sorunlar da olabilir. İhracat sorunları ülke parasının bağlandığı sağlam paranın, diğer paralar karşısında değer kazanmasıyla da ortaya çıkabilir. Bu durumda, ödemeler bilançosundaki bozulmanın nedeni dış etkenler olmaktadır (**Özdemir, 1994: 17-18**). Uzun vadeli ödemeler bilançosu açıklarının,, ülke parasının değerinin düşürüleceği beklentisini getirmesi; ülkeye sermaye yatırımlarının güveninin kaybolmasına yol açarak, ülke dışına sermaye çıkışı başlatır. Sermaye çıkışı, yurt dışında daha cazip yatırım fırsatları nedeniyle de başlayabilir. Her durumda kısa vadeli sermayenin çıkışı, bir yandan kamu kesimi ve menkul kıymetler, diğer yandan para üzerinde bir baskı oluşturur (**Özdemir, 1994: 18-19**).

Para üzerindeki baskı, krizin ikinci aşaması olan krizin derinleşmesi aşamasını başlatır. Spekülatörlerin planlarını paranın değerindeki düşüşün süreceği üzerine kurmaları ve bundan kar elde etmek istemeleri krizi derinleştirir. Böyle bir durumda spekülasyon genel olarak iki şekilde olabilir (**İpeker, 2002: 26**).

i. Spekülatörler ülke parasıyla kredi alırlar ve hemen sağlam paraya çevirirler. Kredinin süresi dolduğunda, sağlam paranın bir bölümü krediyi ödemek için yeterli olur. Geriye kalan spekülatörün karıdır.

ii. Bir başka yöntem de ülke parasının vadeli olarak sağlam paranın belirli bir kurundan satılarak beklenmesidir. Süre dolduğunda, ülke parası çok daha az miktarda sağlam para ile satın alınır ve böylece sözleşme yerine getirilmiş olur. Bu spekülasyonlarda beklentiler ulusal ekonomiye ya da ekonomide verimliliğin gelişimi üzerine değil; diğer finans piyasası katılımcılarının beklentileri ve bunlardan

türeyen alış ve satışları üzerine kurulmuştur. Bu durum, ulusal paranın değerinin düşüşü yönündeki baskıyı arttırır. Ülke merkez bankaları spekülasyon eğilime karşı bir politika uygulasa da: döviz rezervlerinin yetersizliğinden dolayı durumu değiştiremezler. Spekülasyon, kurun serbest bırakılmasını zorlar ve sonuçta para serbest kalır.

Krizin üçüncü aşaması yayılma aşamasıdır ve bu aşamada kriz bir ülkeden diğer ülkeye yayılır. Finans piyasalarının globalleşmiş olması ve ticari ilişkilerin yoğunluğu krizin diğer ülkelere yayılmasında etkili olmaktadır. Örneğin, Japonya'da ortaya çıkan banka krizi Kore'deki Japon bankasını çökerterek, orada krizin ateşleyicisi olmuştur. Krizin yaşandığı ülkenin parasının değerindeki düşüş, ülkenin rekabet gücünü arttırıp, ithalatı pahalılaştırdığından; daha az ithalat yapılmasına, yoğun ticari ilişki içinde bulunan ülkelerin ödemeler bilançolarının olumsuz etkilenmelerine yol açar (Tosuner, 2005: 52-61).

1.2. EKONOMİK KRİZLERE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Bu kısımda Ekonomik konjonktür teorileri tanımı ve bu teorilere ilişkin açıklamalar ile çağdaş kriz teorilerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Tüm bunlara ek olarak finansal kriz teorileri ve finansal krizleri açıklamaya yönelik modeller üzerine bilgiler yer almaktadır.

1.2.1. Ekonomik Konjonktür Teorileri

Ekonomik yaşam üzerine yapılan gözlemler ekonomik faaliyet hacminin bir düzeyi muhafaza ederek kesiksiz bir şekilde gelişmediğini, tersine dalgalanmalar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu dalgalanmaların bir kısmı mevsimlik ve arızidir. Mevsimlik dalgalanma her yıl aynı zamanlarda, hava koşullarına bağlı olarak, arızı dalgalanma ise savaşlar, grevler, doğal afetler, sosyal adet ve geleneklere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür dalgalanmaların nedenlerini tahmin etmek mümkün olabilmekte ve bu nedenle de gereken önlemler önceden alınabilmektedir (Parasız, 1997:218). Çalışmamız açısından önem taşıyan ekonomik dalgalanmalar, ekonomik faaliyet hacminde çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan, özellikleri

itibariyle sınırlı olmayan, hemen hemen tüm ekonomiyi kapsayan, öngörülmesi güç olan konjonktürel dalgalanmalardır.

1.2.1.1 Ekonomik Konjonktürün Tanımı

“Konjonktür” sözcüğünün kökeni Latince’dir. “ile” ve “irtibat” anlamına gelen “junctura” sözcüğünden türemiştir. Tanımı üzerinde tam bir görüş birliğine varılamayan ekonomik konjonktür için iktisatçılar farklı tanımlar kullanmaktadırlar; Türkçe’de kullanılan ekonomik konjonktür ve konjonktür hareketleri yerine; İngilizce’de Business-Cycle, Trade-Cycle kavramları kullanılmaktadır. Fransızca’da ise cycle economique ve conjoncture economique kavramları aynı anlamda kullanılmaktadır. G. Haberler, genel olarak konjonktürü, refah ve bunalım dönemlerinin birbirini izlemesi şeklinde tanımlamaktadır. A. G. Pigou’ya göre; devresel dalgalanma sorunu, işsizlik oranının değişmesinin açıklanmasıyla sınırlandırılabilir. Pigou en karakteristik değişken olarak istihdam düzeyini almıştır. A. H. Hensen’e göre ise konjonktür; “Bir ekonomide istihdam, milli gelir ve fiyatlar düzeyindeki dalgalanmalara denir”. Konjonktür sözcüğünün anlamının zaman içinde değiştiği görülmektedir. Nitekim, H. Guitton’a göre konjonktür; belli bir anda ya da hareket halindeki ekonomik olayların gözlemiyle ilgili bütün öğeler olarak tanımlanmıştır. Dalgalanmalar bir sınıflamaya tabi tutulabilir. Dalgalanma belli bir kural ve düzene uyuyorsa buna sistematik dalgalanma, aksine, hareket halindeki değişken hiçbir kurala uymuyorsa, bu dalgalanmaya tesadüfi dalgalanma denilmektedir. Ekonomik büyüklüğü gösteren ögenin dalgalanması tek yönlü ise monotonik dalgalanma, bazen alçalma ve bazen yükselme yönünde geliyorsa çok yönlü dalgalanma olarak tanımlanmıştır (Cade, 1999: 60).

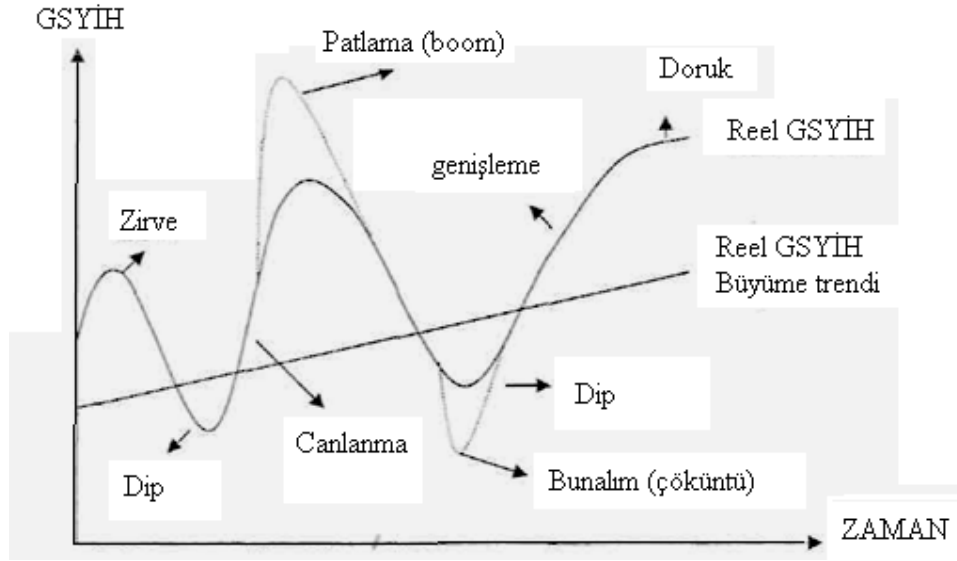
Ekonomik konjonktür genelde dört evrede incelenmekte ve bu evreler konjonktür devresini oluşturmaktadır. S. Aren’e göre konjonktür devresi iktisadi faaliyet hacminin birbirini takip eden iki en düşük noktası arasındaki mesafe olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle; konjonktür devresi reel GSMH ve diğer makro ekonomik değişkenlerle ölçülen ekonomik faaliyetlerdeki dönemsel, ancak düzensiz iniş ve çıkışlardır. Bir konjonktür devresi düzenli ve öngörülebilir değildir.

Konjonktür devresinin zamanlaması rassaldır ve öngörülmesi bir hayli güçtür (Küçükbaşakçı, 2004: 14).

Şekil 1.2’de görüldüğü üzere bir konjonktür devresinde dört evre vardır. Bunlar (Aydın, 2003: 26);

- Canlanma;
- Refah ya da gelişme;
- Duraklama ya da gerileme;
- Daralma ya da bunalım;

Şekil 1.2: Ekonomik Konjonktürel Dalgalanmalar

Kaynak: AYDIN, Üzeyir (2003), “Türkiye’de 1980 sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, İzmir, s. 26

Duraklama ve kriz kavramları zaman zaman birbiri yerine kullanılmaktadır. Duraklama ile genelde, kısa dönemde görülen küçük şiddetli dalgalanmalar ifade edilir. Eğer duraklama şiddetlenerek üzüyorsa ve bu nedenle de daha büyük önem kazanıyorsa, kriz kavramı kullanılmaktadır. Bir ekonomideki daralma yeteri kadar

şiddetliyse bir resesyon meydana gelir. Bir resesyon ekonomik faaliyet düzeyinde aşağıya doğru gidiştir. Bir konjonktür devresinde çok derin bir dip meydana gelirse buna depresyon ya da slump denilmektedir. Bu evreler aşağıda kısaca incelenmiştir (Aydın, 2003:26-27).

Birinci Aşama (Canlanma): Bu aşamada stratejik öğelerdeki değişme ya da kamu müdahalesinin başarılı sonuçlarına bağlı olarak üretim ve istihdam düzeyi yükselmeye başlar. Sınâî üretimin artması hammadde fiyatlarını kamçılar. .Bu gelişmeyi hizmet üretimi takip eder. Böylece, ekonominin her yanında bir canlanma, gelişme ve ilerisi için hazırlık kendini hissettirir. Ekonomiyi saran böyle bir güven duygusu içinde, girişim ve kuruluşların sayısı artar.

İkinci Aşama (Refah ya da Gelişme): Bu aşamada Milli gelir ve istihdam düzeyinin yükselmesiyle, efektif üretim potansiyel üretim düzeyine yaklaşır. Bu durum fiyatlarda yükselmeye neden olacağından, spekülasyonu da beraberinde getirir. Fiyat ve üretim artışını kârlardaki yükselme izler. Bu evrede yeni yatırımların yapılması kredi taleplerini arttıracığından faiz oranları yükselir. Ardından, ücretlerin ve hammadde fiyatlarının artması ile refah dalga dalga tüm ekonomiye yayılır.

Üçüncü aşama (Duraklama ya da Gerileme): Bu aşamada Kredilerin tavan düzeye ulaşması ile faiz oranı yükselir. Kredilerin azalması ile yatırımlar azalır. Tüketim düzeyindeki düşme, fiyatlardaki gelişmeyi frenleyeceğinden, üretim azalır ve ekonomide atıl üretim kapasitesi ortaya çıkar. Bu nedenlerle kârlar azalır, yatırımlar düşer ve kısmi bunalım başlar. Böyle bir gelişme güven ortamını yok edeceğinden, ekonomik hayata girişler azalır.

Dördüncü aşama (Bunalım ya da Daralma): Bu aşamada Ekonomide, kârların azalmasını zararlar, zararların artmasını iflaslar izler. İşsizliğin artması ve gelir düzeyinin düşmesi ile bunalım son noktaya gelir. Ekonomik çöküşü sosyal yıkım izler. Bu evrede toplum psikolojisi ve sosyal davranışlar umutsuzlukla doludur. Bu dönemdeki zorluklar, yenilikleri özendirilen öğeler olabilirler. Bu korku dönemi fırsatları da içinde barındırmaktadır. Bu dönemin uzunluğu, bunalımı doğuran nedenlere ve “kamu müdahalesinin başarısına bağlıdır (Parasız, 2000:234).

1.2.2. Çağdaş Kriz Teorileri

1936 yılında gerçekleşen Keynesyen devrim ile ekonomik dalgalanmalara yeni bir açıklama getirilmiştir. Keynes ve onu izleyenler model ve teorileri 1960 yılına kadar egemen öğreti olmuşlardır. Ancak 1960'lardan sonra Keynesyen görüşlere alternatif olarak, yeni görüşler ortaya çıkmıştır. Bunlar izleyen bölümde değerlendirilmiştir.

1.2.2.1 Monetarist Yaklaşımına Göre Ekonomik Krizler

Milton Friedman, Chicago Üniversitesinde parasalcı ekolün lideri konumundadır. Monetarist düşüncenin kökleri, liberalizmi savunan klasik ve neo-klasik okula kadar uzanmaktadır. Monetaristler, ekonomide tam rekabetin varlığına ve makro ekonominin istikrar içinde çalıştığına inanırlar. Serbest piyasada mevcut esnek fiyat ve ücretler, mal ve faktör piyasalarında arz-talep dengesini sağlarlar. Piyasalarda denge kendiliğinden sağlandığından, devletin ekonomiye müdahalesine gerek yoktur. O halde fiyat ve ücret esnekliğini önleyen faktörler varsa, devlet bunları ortadan kaldırmalıdır. Monetaristlere göre, devlet müdahalesi sadece gereksiz değil üstelik zararlıdır. Çünkü istikrarsızlıklar, beceriksiz, hatalı para ve maliye politikalarından kaynaklanır. Hükümetin bu zararlı uygulamaları yanında bürokrasinin etkin olmayan ve hatalı davranışları bireysel özgürlüklere zarar verdiği için, kamu sektörünü minimum düzeye indirmek gerekir. Sonuç olarak, ekonomiye müdahaleler serbest piyasanın verimli işleyişini bozar ve istikrarsızlık yaratır. İyi niyetle de olsa uygulanacak para ve maliye politikası, kendiliğinden düzelecek istikrarsızlığı ağırlaştırır (Goldstein ve Turner, 1996: 113).

1.2.2.2 Yeni Keynesyen Yaklaşımına Göre Ekonomik Krizler

Yeni Keynesyenlere göre, kapitalist sistem ve serbest piyasa ekonomisi, tıkanıklar ve iç çelişkiler nedeniyle istikrarsızlıklardan rahatsızdır. Sistemde makro dengeyi sağlayacak otomatik mekanizmalar bulunmadığından, devlet müdahalesi zorunludur. Özellikle paranın tasarruf miktarı ile planlanan yatırım miktarının uyumsuzluğu zaman zaman dalgalanma, işsizlik ve enflasyon yaratır. Ekonomide tam rekabetin varlığı da doğru değildir. Birçok piyasada aksak rekabet ve tekellerin

egemenliği sürmektedir. Fiyatlar ve ücretlerde aşağıya doğru esnek olmadığından, toplam talepteki dalgalanma fiyatlardan çok milli gelir ve istihdam düzeyini etkiler. Bu nedenlerden dolayı, hükümet, ekonomik istikrarı sağlamak için öncelikle maliye ve para politikaları ile aktif rol oynamalıdır. Devletin uygulayacağı aktif politikalarla ekonomik gelişme sağlıklı bir yol izleyecektir (**Bulutoğlu, 2004: 530**).

1.2.2.3 Neokurumsal Yaklaşım Göre Ekonomik Krizler

Neokurumsal ekonomistlere göre, kurumların ekonominin üzerinde çok büyük bir etkisi vardır ve bu etki işlem maliyeti ve mülkiyet hakkı gibi iki önemli ekonomik araç ile açıkça görülebilmektedir. Kanuni yükümlülüklerden doğan işlemlerin maliyetleri hammadde ve işçilik gibi üretilen ürünün bünyesinde temsil edilmedikleri halde toplam maliyetin önemli bir kısmını oluşturabilmektedir (**Kaufman, 2001: 12**).

Tam rekabet şartları varsayıldığında bireyler ve şirketler tam bilgiye sahiptir ve bu nedenle maliyet sadece faktör maliyetlerinden oluşur. Ancak, gerçekte, tam bilgiye sahip olunmamasından kaynaklanan işlem maliyetleri bürokratik engellerle de birleşince maliyetler daha da belirginleşir. İşlem maliyetlerinin artması tüketicinin ve üreticinin verimli pazar bulma arayışını engeller ve piyasa ekonomisi başarısızlığa doğru ilerler. Mülkiyet haklarının korunması ve zaman içinde tekrar tanımlanması da devlete belirli bir işlem maliyeti yaratma hakkı doğurur. Kısacası devletin içindeki kurumlar ekonomiyi etkilemekte, üstelik bu etki yönlendirme olarak gözlemlenebilmektedir (**Aydın, 2003:51-57**).

1.2.3. Finansal Kriz Teorileri

İktisat Literatüründe önemli bir yeri olan Paul Krugman (1979), kriz dönemlerine ilişkin olarak gelişmiş ülkelerin izlediği politikaları eleştirmiştir. Ekonomik ilişkilerin, yalnızca uluslararası rekabet ve çatışma şeklinde algılanmaması gerektiğini belirterek, ülkelerin karşılıklı ilişkilerinde Ricardo'nun yıllar önce belirttiği gibi karşılaştırmalı üstünlüklerinin rolü olduğunu vurgulamaktadır. Macesich (1994) gibi bazı ekonomistler ise, 1929 Büyük Buhranı döneminde ülkeler arasında işbirliği olmadığı için krizin etkilerinin daha da

büyüdüğünü belirtmektedir. Bu görüşten hareketle ülkeler arası ilişkilerin önemini vurgulayan “Uluslararası Finansal Kriz Teorileri” geliştirilmiştir. Bunların bazıları aşağıda kısaca değerlendirilmiştir.

1.2.3.1 Spekülatif Atak Teorisi

Krugman ile başlayan Flood ve Garber (1984) ile geliştirilen bu teoriler krizi başlatan temel makroekonomik faktörlerin önemini vurgulamakta ve para krizlerini, sürdürülemez politikalar ile yapısal dengesizliklerin kaçınılmaz sonucu olarak görmektedir. Teoriye göre, makroekonomik temellerdeki bozukluklar bir krizin göstergeleri olmaktadır. Bu temel bozukluklar, yüksek ve artan bütçe açıkları; yüksek para arzı artış oranları; yüksek enflasyon; aşırı değerli döviz kuru; geniş cari açıklar; yükselen ülke içi faiz oranlarıdır (**Apak, 1995: 61**).

1.2.3.2 Aşırı Borç Birikimi Teorisi

Ekonomistlerin görüşlerine göre firmaların gerekse ülkelerin hızlı büyüme dönemlerinde aşırı bir borç birikimi oluşmaktadır, bu durum sonucunda finansal liberalizasyonun yapılmasını gerekli kılmıştır. Ancak finansal liberalizasyonun ardından düzenlenmemiş bir bankacılık sistemi ve mikro ekonomik bozukluklar gizli mevduat sigortası ve gizli kamu garantileri gibi-ahlaki risk ve aşırı borçlanma yaratmaktadır (**McKinnon, 1973**).

Aşırı borçluluk durumunda, borçlarını ödeyemeyen ya da borçlarını ödeyebilmek için yeni borç bulamayan borçlular, alacakları tarafından varlıklarını likidite etmeye zorlanmaktadır. Varlıkların zorunlu satışı yaygınlaşırsa, sonuç olarak borç krizi, bankacılık krizi ve para otoriteleri tarafından müdahale edilerek bu sürecin önüne geçilmezse, derin bunalıma yol açabilen bir likidite krizi ateşlenebilmektedir. Fiyatlar düştükçe veya deflasyon arttıkça mevcut borcun reel değeri yükselmektedir. Kredi verenler, teminatın değerinin düştüğünü gördükçe, kredilerin geri ödenmesini istemekte ve borçluların reel yükü artmaktadır. Likiditasyon, fiyatları daha da düşürerek şirketlerin net varlığını ve karlarını azalttıkça, kredilerin temerrüdüne yol açmaktadır (**Morisset, 1989: 148**).

1.2.3.3 Bankacılıkta Yaşanan Panik Teorisi

Banka panikleri, halkın, bankaların mevduatı nakde çevirme gücüne olan güvenlerini yitirmeleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Mevduatın nakde dönüştürülmesi durdurulmadıkça veya para otoritelerince erken müdahale yapılmadıkça, yaygın bankacılık iflasları oluşmaktadır. Bir bankacılık paniği veya borsa çöküşü ise gerçek krizdir. Parasalcı yaklaşım, bankacılık panikleri ve bunu izleyen parasal istikrarsızlığı önleyeceği için merkez bankasının borç veren son merci işlevini savunmaktadır. Mevduat sigortası ile güvenilir ve kararlı bir borç veren son mercinin, bankalara yönelik hücum ve panikten kaçınmanın temel unsurları olduğunu söylemektedir (Ural, 2003:48-50).

Monetaristler tarafından ileri sürülen bu teoriye göre yüksek enflasyon ve uluslararası yatırımcıların kendi kendini besleyen kötümser davranışları gibi olumsuzluklar bankacılık sektöründe paniğe yol açmaktadır. Bu durum, bankaların ve banka dışı finansal kurumların bilançolarının aktif ve pasifleri arasında piyasa riskleri aracılığıyla kötüleşme yaratmakta ve ekonomik şoklara maruz kaldığında da bankacılık sisteminin kırılganlığını arttırmaktadır. Bankaların bilanço sorunları büyük ölçüde uyumsuzluk sorunlarıyla bağlantılıdır. Bu-hem para hem de vade uyumsuzluğudur. Bankalar döviz olarak borçlanıp ülke parası cinsinden borç veriyorlarsa ve ayrıca kısa vadeli borç alıp uzun vadeli yatırımlar için borç veriyorlarsa, sırasıyla hem para hem de vade uyumsuzluğu sorunlarıyla karşılaşılıyorlar demektir. Bir uyumsuzluk durumunda döviz kurunda bir değer kaybı, iflaslara yol açabilecek olan istikrarsızlığı harekete geçirmekte, sermaye akımlarının aceleciliği artmakta ve kriz yaratılmaktadır (Erdoğan, 2002:29).

1.2.3.4 Belirsizlik Teorisi

Teori gelecekteki getirilerin, olasılık dağılımları ile modellenemediği koşullarda karar almanın önemini vurgulamaktadır. Ekonomistler, finansal krizlerin tatmin edici bir şekilde açıklanmasında, belirsizliği tek faktör olarak ele almamakla beraber, zorunlu bir unsur olarak görmektedirler. İktisadi ajanların beklentileri ile fiili politika sonuçları arasındaki etkileşim temeldir ve bu etkileşim kendi kendini

yaratan krizlere yol açmaktadır. Örneğin, yatırımcıların bir devalüasyon beklemediği, risk priminin değişmediği bir durumda, otoriteler sabit kuru korumayı sürdürebilirler. Böylece devalüasyon gereği doğmayabilir. Halbuki beklentilerin devalüasyon yoluna kayması bir para krizine yol açacaktır. Dolayısıyla bütün şartlar aynıyken, piyasa katılımcılarının beklentilerindeki ani ve keyfi değişimler bir ekonomideki para istikrarını ortadan kaldıran veya kaldırmayan durumları yaratabilmekte, böylece bir krizin ortaya çıkıp çıkmamasında önemli rol oynamaktadır (Fry, 1982: 735).

1.2.3.5 Kredi Tayınlaması Teorisi

Kredi tayınlaması, kredi piyasasında talebin arzı aşması, yani ödünç almak isteyenlerin cari faiz oranından istedikleri kadar ödünç almaları şeklinde tanımlanmaktadır. Shaw ve McKinnon (1973) gibi finansal liberalizasyonu savunan iktisatçılara göre kredi tayınlamasının nedeni devlet müdahalesidir (Ural, 2003:55).

Bu teoride finansal krizlerin nedeni olarak, kredi tayınlamasının sıkı kurallara bağlı olduğu bir dönemin ardından, bu kısıtlamaların hızlı bir şekilde kaldırılmasına bağlı olarak kredi talebindeki ani ve hızlı artış görülmektedir. Bu durum daha çok finansal liberalizasyon ile ortaya çıkmaktadır. Finansal liberalizasyonla birlikte, finansal sektöre giriş özgürlüğünün artması ile faiz oranları ve yeni araçlar aracılığıyla fonlar için fiyat verme özgürlüğü, eğer bu özgürlükler yeteli denetim ve gözetim ile düzenlenmezse banka bilançolarında risk birikimine yol açmaktadır. Sağlam ve basiretli olmayan kredi açma uygulamalarına izin veren bu, zayıf gözetim ve düzenlemeler aşırı risk altına girmeyi tetiklemektedir. Bankaları denetleyen kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği ise etkili gerekli tedbirlerin alınmasının önüne geçmektedir. Bunun sonucunda aşırı risk altına giren bankacılık kesimi ekonomik krizlerin ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında önemli bir faktör haline gelebilmektedir (Uygur, 1993: 24).

1.2.3.6 Finansal Piyasa Yapısı Teorisi

Davis tarafından geliştirilen bu teori devalüasyondan kaynaklanan piyasaya giriş engellerinin azalması, yeni ürünlerin geliştirilmesi, yeni piyasaların ortaya çıkması ve gelişmesi üzerinde durmaktadır. Piyasaya giriş engellerinin azaltılması

rekabet artışına, bu artış ise kredi talebinde bir artışa ve kredi standartlarının azalmasına yol açarak krize neden olabilmektedir (Collier ve Mayer, 1989: 8-10).

1.2.3.7 Asimetrik Bilgi ve Acenta Giderleri Teorisi

Finansal piyasaların üstlendiği ödünç fon arz edenlerle fon talep edenler arasındaki bağlantı kurma görevi piyasadaki ajanların birbirlerine ilişkin bilgi teminini önemli hale getirmektedir. Bir finansal sözleşmenin taraflarından birinin diğerinden daha az bilgiye sahip olması olarak tanımlanabilecek olan Asimetrik Bilgi, bir finansal sistemin etkin bir biçimde işleyebilmesinin önündeki en hayati engellerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Asimetrik bilgi finansal sistemlerde iki temel soruna yol açmaktadır: Yanlış Seçim ve Ahlaki Risk. Yanlış seçim, bankaların kredi talep eden çoğu müşteriyi (yüksek faiz ödemeye razı olsalar bile) geri çevirmelerine neden olan bir kredi tayinlaması uygulamalarına neden olmaktadır. Diğer taraftan yanlış seçim bankaları, agresif bir kredi politikası izleyerek yüksek risk taşımaya da yöneltebilmektedir. Faizlerin yüksek olduğu dönemlerde düşük riskli kredi müşterileri kredi almak istememekte, çoğunlukla yüksek riskli kötü müşteriler kredi talebinde bulunmaktadırlar. Yüksek riskli müşteriye kredi verilme ahlaki risk ile karşı karşıya kalmakta ve krize karşı kırılgan olabilmektedirler (Aydın, 2003:54).

Asimetrik bilgi yaklaşımı, kredi tayinlamasındaki hızlı ve şiddetli genişleme üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kredi tayinlamasındaki hızlı artış, ödünç verenlerin duyarlı olduğu bir ortamda faiz oranlarındaki ya da piyasa belirsizliğindeki artışa karşı doğal bir tepki olarak görülmektedir. Kredi tayinlaması; aynı şartlara sahip, kredi alabilir görünen ve başvuruları kabul edilmeyen kişilerinin, daha yüksek bir faiz ödemeyi teklif etseler bile kredi alamadıkları veya çok büyük kredi arzı olsa da herhangi bir faiz oranında kredi sağlayamadıkları koşullar için kullanılabilirler (Fry, 1992: 3).

1.2.4. Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Modeller

Kuramsal düzeyde az sayıda olmasına rağmen 1990'lı yıllardan önce ve sonra karşılaşılan finansal krizlerin farklı özellikler taşıyor olması nedeniyle, finansal

krizleri açıklamaya yönelik olarak, birinci nesil ve ikincil nesil modeller geliştirilmiştir. Birinci nesil modeller 1973-1982 yılları arasında Meksika ve diğer Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkan para krizlerine tepki olarak geliştirilmiştir, ikinci nesil modeller ise. 1990'lı yılların başında Avrupa ve Meksika'da ortaya çıkan çeşitli ülke paralarını hedef alan spekülasyon saldırıları açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiştir. Ancak hem birincil nesil hem de ikincil nesil modellerin, güneydoğu Asya krizini açıklamada yetersiz kalmaları araştırmacıları yeni modeller geliştirmeye yöneltmiştir. Bu modellerin başında, krizleri bir bulaşıcı hastalık gibi yayılan krizler olarak gören modeller gelmektedir (Ural, 2003:58).

1990'lı yıllarda dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan finansal krizler, sabit döviz kurlarına yönelik spekülasyon saldırılarının nedenleri ve sonuçları konusuna olan ilgiyi yeniden arttırmıştır. Bu krizlerin nedenleri ve sonuçları ile özellikle politika çıkarılmalarını daha iyi anlayabilmek için hem kurumsal hem de ampirik çalışmalar yapılmaktadır. Kurumsal düzeyde çok sayıda olmasına rağmen finansal krizleri açıklamaya yönelik çeşitli modeller geliştirilmiştir. Bu modellerden ilki olan birinci nesil modeller, 1973-1982 yılları arasında Meksika ve diğer Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkan para krizlerine tepki olarak geliştirilmiştir (Özer, 1999:53-55).

1.2.4.1 Birincil Nesil Kriz Modelleri

Krugman tarafından ileri sürülen birinci nesil modeller. Meksika (1973-1982) ve Arjantin (1978-1981)'de ortaya çıkan para krizlerine tepki olarak geliştirilmiştir. Bu krizler öncesinde büyük oranda bir mali genişleme yaşanmış, gizli veya açık mevduat garantileri, zayıf denetim, bankacılık sektöründe şeffaflık eksikliği ön planda olmuştur. Söz konusu krizler, aşırı değerlenmiş bir kur, zayıf ihracat ve menkul kıymet fiyatlarındaki artışlarla birlikte ortaya çıkmıştır (Flood ve Marion, 1998). Krugman'a göre, ekonomik birimlerin rasyonel beklentilere sahip olduğundan varsayıldığı teorik modelde, sabit döviz kuru rejimi altında, para talebi büyümesini aşan yurtiçi kredi yaratılması, rezervlerin büyük oranda tükenmesine ve sabitlenmiş döviz kurunu terk etmeye zorlayan ani bir spekülasyon saldırıya yol açabilmektedir. Birinci nesil kriz modelleri, yabancı döviz rezervlerinin tükenmesine neden olan ve

devalüasyonu kaçınılmaz kılan aşırı yurtiçi kredi büyümesi gibi politikaların sonuçları üzerine yoğunlaşmıştır (**Dabrowski, 2002: 17**).

1.2.4.2 İkinci Nesil Kriz Modelleri

Birinci nesil modellerin bir takım eksikleri bulunmaktadır. Bu modellerde, hükümetin dış denge koşullarını dikkate almaksızın, bütçe açıklarını sürekli olarak emisyonla kapattığı, merkez bankasının döviz kurunun sabitlenen değerini korumak için elinde en son rezerv kalıncaya kadar piyasaya döviz satacağı gibi çok da gerçekçi olmayan varsayımlar yapılmaktadır (**Krugman, 1998: 3**). Ancak gerçek yaşamda, hükümetlerin ve merkez bankalarının döviz burunu belli bir düzeyde tutabilmek için döviz piyasalarına müdahalede kullanabilecekleri çok çeşitli araçlar bulunmaktadır. Bu yüzden birinci nesil modelde ki aksaklıklar karşısında bir grup iktisatçı alternatif modeller geliştirmiştir. İkinci nesil finansal krizlerin ortaya çıkışı, bankaların mali yapılarının zayıflamasından kaynaklanan bankacılık krizi ve genelde sabit kura dayalı dezenflasyon programları sonucunda ortaya çıkan para krizi olmak üzere iki şekildedir (**Krugman, 1997**).

İkinci nesil modeller 1990'lı yılların başında Avrupa ve Meksika'da ortaya çıkan çeşitli ülke paralarını hedef alan spekülasyon saldırıları açıklamaya yönelik geliştirilmişlerdir. Obstfeld'in 1994 yılındaki çalışmasıyla başlayan ikinci nesil modeller krizleri, sabit döviz kurunu sürdürme isteği ile daha genişleyici bir para politikası uygulama zorunluluğu konusundaki bir çatışmanın sonucu olarak görür (**Obstfeld, 1994: 3**). Bu modele göre yatırımcıların, hükümetin parkeyi serbest bırakacağı yönünde kuşkular duymaya başlamasıyla birlikte, faiz oranları üzerinde oluşan baskı hükümetin parkeyi terk etmesiyle sonuçlanır (**Akçağlayan, 2005: 115-116**).

1.2.4.3 Bulaşıcı Kriz Modelleri

1990'lı yıllarda ortaya çıkan finansal krizler üç bölgesel dalgalanmaya neden olmuştur. 1992-93 yıllarında Avrupa'yı etkileyen Avrupa-döviz kuru mekanizması krizi, 1994-95 yıllarında Latin Amerika'yı etkileyen Meksika krizi ve 1997 yılında

başlayan güneydoğu Asya krizi olarak belirtilebilen üç bölgesel krizin ortak özelliklerinden birisi, bulaşıcı nitelikte olmalarıdır (**Krugman, 1998: 1**).

Bulaşma, genellikle bir ülkedeki döviz kurları, menkul kıymet piyasaları ve faiz oranlarında meydana gelen dalgalanmaların diğer ülkelere yayılması olarak tanımlanabilmektedir (**McKinnon ve Pill, 1999: 1**). Bulaşıcı etkilerinden dolayı bu krizleri analiz etmeye yönelik olarak geliştirilen modeller, birinci ve ikinci nesil modellerden bazı yönlerden farklılıklar göstermektedir. Bu modeller, herhangi bir ülkede ortaya çıkan krizi, başka ülkelerle ilişkilendirmektedir. Ayrıca bu modeller, ödemeler dengesi krizlerinin belirtisi olarak, bulaşıcı etkiler üzerinde durmaktadırlar (**Aslantaş ve Odyakmaz, 1998**).

Bulaşıcılığın en basit ve mantıklı anlatımı, ülkeler arasındaki ilişkilere dayanır. Bir ülkedeki para krizi diğer ülke ekonomisini yapısal olarak olumsuz etkilemektedir (**McKinnon ve Pill, 1999: 3-4**). Örneğin Asya ülkelerinin farklı oranlarda spekülasyon müdahaleleriyle karşı karşıya kalmalarının nedeni, dünya pazarlarına benzer ürünleri ihraç ediyor olmalarıdır. Tayland Baht'ındaki devalüasyon, Malezya'nın ihracatı üzerinde baskı oluşturup ülkeyi krize itmiştir (**Krugman, 1998: 2-3**). 1992-93 yıllarında Avrupa'da görülen para krizinde de rekabete dayalı devalüasyon etkili olmuştur. Sterlin'in devalüasyonu Fransa'nın dış ticareti ve istihdamını olumsuz etkilemiş ya da zamanla etkileyeceği düşünülmüş, böylelikle Fransız hükümeti üzerindeki, sabit kur rejiminin terk edilmesine yönelik baskılar artmıştır. Ancak gerçekte, gerek Avrupa'daki gerekse Asya'daki krizlerde, bulaşma etkisinin ülkeler arasındaki ticari bağımlılıktan çok, ülkelerin tam olarak gözlenemeyen benzer özellikler (kültür vb.) taşımasından kaynaklandığı düşünülmektedir (**Ural, 2003:58-75**).

1.3. DÜNYA'DA YAŞANAN ÖNEMLİ FİNANSAL KRİZLER

Küreselleşme daha doğrusu bütünleşme olgusunun ön plana çıktığı dönemde özellikle 1990 sonrası dünyada finansal liberalleşme ile birlikte piyasalarda büyük hacimli fonlar spekülasyon amaçla el değiştirmeye başlamıştır; ancak sermaye

hareketlerinin serbestleşmesi, Neo-klasik iktisatçıların beklentilerinin aksine ekonomik durgunluğa çare olamadığı gibi son dönemlerde güneydoğu Asya, Rusya, Meksika ve Türkiye gibi ülkelerde krizlere neden olmuştur.

1.3.1. 1929 Ekonomik Bunalımı

Birinci Dünya savaşını izleyen yıllarda, hammadde ve tarım ürünlerinin fiyatlarında düşüş yaşanmış, bu ürünleri ihraç eden az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelirlerinde azalma yaşanmıştır. Birinci Dünya Savaşı, gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde de ciddi anlamda talep daralmasına neden olmuştur 1929 yılında yaşanan ekonomik kriz, dünya ülkelerinde derin etkileri meydana getirmiştir. İlk olarak Kuzey Amerika ve Avrupa kıtası olmak üzere daha çok sanayileşmiş ülkeleri etkisine alarak, işsizler ve evini kaybedenler ordusu yaratmıştır. Kriz, üretimde azalmaya, talepte daralmaya, konut sektöründe durgunluğa, tarım ürünleri fiyatlarında büyük oranda fiyat düşüşlerinin yaşanmasına ve dış ticaret açıklarının oluşmasına neden olmuştur (**Kuyucuklu, 1982: 242-243**).

1929 yılından itibaren tüm dünya ülkelerinde ekonomik sistemler yeniden sorgulanmaya başlanmış ve klasik kapitalizmin serbest piyasa düşüncesinin güvenilirliği tartışmalı hale gelmişti. Türkiye’de, 1929 ve 1933 yılları arası dönem, ülke ekonomisi için bir arayış dönemi olmuştur. Bu arayış dönemi I. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın uygulanmaya başladığı döneme kadar devam etmiştir. Ayrıca ekonomik bunalımın etkilerini hafifletmek isteyen Türkiye, krizin etkilerinden kendisini korumak için 1929 yılında ilk defa milli parasını devaüle etmiştir. Bu dönem ve sonrasında, Türkiye’nin önemli gelir kaynağı olan tarım ürünleri ihracatında önemli bir gerileme yaşanmıştır (**Kindleberger, 2004: 102-103**).

1929 yılında yaşanan dünya ekonomik krizi, iktisatçıları arasında dünya tarihinin önemli krizi olarak bilinir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri, dünya ekonomisinde kısmen etkinlik kazanmış, savaş süresince önemli oranda altın biriktirmişti. ABD’de biriken sermaye başta Florida da olmak üzere gayrimenkule ve toprak alımına yönelmişti. Ancak toprak üzerinde spekülasyonların sona ermesi ile toprak fiyatlarında düşüş yaşanmış, topraktan çıkan

sermaye New York Borsasına yönelmişti. Hisse senedi fiyatlarının aşırı yükselmesi ile gerçeklerden kopması. Federal Rezen Bankasının, spekülâtif artışı durdurmak için 1929 yılının yaz aylarında faiz oranlarını % 7 den % 15'e yükseltmesine neden oldu. Borsa hisse senetleri dorukta iken, hisse sahipleri satışı yönelerek, New York Borsasının çöküşüne neden oldular. Borsanın çöküşünü bankaların çöküşü izledi (**Kuyucuklu, 1982: 244-247**).

New York Borsası'ndaki bu sert düşüşle birlikte ABD ekonomisi krizin derin etkisini yaşamaya başlamıştır. Bununla da sınırlı kalmayan kriz, diğer ülkelere de yayılmıştır. 1929 krizi nedeniyle dünya borsaları değer kaybetme sürecine girmiş, bankalarda iflaslar yaşanmış, toplam tüketim ve yatırımlarda hızlı düşüşler meydana gelmiştir (<http://www.mevzuatdergisi.com/2009/04a/01.htm>).

1929 krizi şüphesiz klasik çevrimler çerçevesinde algılanabilir. Ancak, derinliğine ve sonuçlarına bakıldığında, bir klasik krizden çok şey ifade edilebilecek şekilde, ekonomik, toplumsal, politik ve nüfusa ilişkin sonuçların çok önemli olduğu ve I. Dünya Savaşının sona ermesiyle başlayan çok özel bir dönemin yerleştiği görülmektedir (**Aras, 2000: 64**).

1929 dünya ekonomik krizinin önemli nedenleri arasında; gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlikler, şirketlerin mali yapıları arasındaki dengesizlik, bankaların mali yapılanmalarındaki bozulmalar, dış ödemeler dengesindeki açıklar, ekonomi yönetimindeki tecrübesizlik, uluslararası borçların kararsız yapısı ve tedavül aracı olarak altın standardında ısrar edilme, olarak sayılmaktadır (**Gürsoy, 1989: 43**).

ABD'de 1920'li yıllarda yapılan vergi indirimleriyle artan yüksek servet yoğunlaşması, üretimin azalmasına neden olan bankacılık sistemindeki zayıflığın önemli bir sebebidir. ABD ekonomisinde en yüksek servet yoğunlaşmasının gerçekleştiği 1929 yılında, bankacılık sistemindeki riskli krediler önemli bir düzeye ulaşmıştır. Servet yoğunlaşması ve riskli kredilerdeki artış 1929 yılında ekonomideki var olan durgunluğu bunalıma dönüştürmüştür. Çünkü, bankacılarca verilen spekülâtif kredilerin geri dönmemesi, diğer taraftan doğan güvensizlik ortamında yoğun mevduat çekişleri nedeniyle bankalar krize girmiş, ABD ekonomisinde önemli

bir para stoğu açığı ortaya çıkmıştır. Bu güvensizlik ve-kriz dönemi uluslar arası ticaretin durma noktasına gelmesine neden olmuş ve bu durum 1929 yılında uluslararası ticaretin 5.350 milyon altın dolara düşmesine neden, olmuştur. 1930 yılında bu rakam 4.850 milyon altın dolara, 1931 yılında 3.260 milyon altın dolara 1932 yılında 2.135 milyon altın dolara ve 1935 yılında 1.785 milyon altın dolara kadar gerilemesine neden olmuştur (**Kindleberger, 2004: 34-42**).

1.3.2. Asya Krizleri

Dünyanın başlıca finansal piyasalarını etkisi altına alan Güneydoğu Asya Krizi 1997 yılının Haziran ayında ortaya çıkmış ve 1 Temmuz 1997 tarihinde, Tayland'ın para birimini devalüe etmesinin takiben Asya'nın diğer genç kaplanları olarak nitelendirilen Malezya, Endonezya ve Filipinler de ihracattaki rekabetlerini korumak amacıyla devalüasyon yapmışlardır (<http://www.mevzuatdergisi.com/2009/04a/01.htm>).

Gelişmiş ülkelerde faiz oranlarının düşmesinin etkisiyle, gelişen piyasalar olarak kabul edilen ve sermaye piyasası araçlarının getirilerinin yüksek olduğu bu ülkelere yönelik bir sermaye akımı ortaya çıkmıştır yani krizden hemen önceki yıllarda Endonezya, Güney Kore, Malezya, Filipinler ve Tayland yoğun olarak sermaye akımına uğramışlardır (**İMKB, 1998: 1**). Bölge ülkeleri kriz öncesi yıllarda sermaye girişini değişik politika ve araçlarla özendirmişlerdir; ancak özellikle Çin, doğrudan yabancı yatırımları özendirirken, krizden en fazla etkilenen G. Kore. Endonezya. Tayland, Malezya ve Filipinler gibi ülkelere yönelen yabancı sermayede kısa vadeli borçların önemli bir yer tuttuğu dikkati çekmektedir (**Stubbs, 2005: 199**). Asya ülkelerinde ulusal para birimlerinin reel anlamda değerlenmesi, kısa dönemli dış borçların artması, cari işlemler dengesinin bozulması döviz piyasalarında büyük baskılara ve dengesizliklere neden olmuştur (**İmrahor, 1998: 12-18**). Bir süre sonra piyasalarda bu ülkelerin uyguladıkları döviz kuru politikalarının uzun süre, daha devam edemeyeceği yönünde düşünceler ortaya çıkmıştır (**Eroğlu ve Albeni, 2002: 103**). Ulusal paralarının hızlı değer yitirmesini önlemek amacıyla faiz oranlarının yükseltilmesi 've uluslar arası rezervlerin kullanılması da Asya ülkelerindeki döviz kuru politikalarının iflas etmesini önleyememiştir (**Afşar, 2004:110-115**).

1.3.3. Meksika Krizi

Latin Amerika ülkelerinden Meksika'da, 1970'lerde bazı iç sorunlar olmakla birlikte, yüksek enflasyon sorunu 1980'lerin başında borç kriziyle ortaya çıkmıştır. 1970'li yıllardaki cari işlemler açıkları, dış borçlanmayla finanse edilmiş, ayrıca 1981 yılında dünya piyasalarında reel faiz oranlarının hızla yükselmesi yanında Şubat ve Ağustos 1982'de yapılan devalüasyonlar, yoğun sermaye kaçışına neden olmuş ve 1982'de borç krizine yol açmıştır (Ural, 2003:132).

1980'li yılların ortalarından itibaren Meksika ekonomisinde başlayan yapısal değişim ve reform sürecinde istikrarlı büyüme hedeflenmiştir. 1994 yılında para politikası uygulamasında önceden belirlenmiş döviz kuru rejiminin korunması ancak zayıf bankacılık sisteminin etkilenmemesi koşuluna bağlı kılınmıştır. Ne var ki Meksika parası pezonun aşırı değer kazanması ekonomik dengeleri bozmuştur. 1990'lı yıllarda finansal serbestleşme ve büyük sermaye girişleri ile birlikte oluşan kırılganlıklara ilaveten 1994 yılında ekonomide yaşanan iç ve dış şoklar, döviz kuru baskı altında iken, Aralık 1994'de bir ödemeler dengesi krizi ve finansal krize yol açmıştır (Akdiş, 1994: 23).

Meksika'da problemlerin çözülüp, paniğin yatıştırılması ve piyasalarda güvenin yeniden inşa edilmesi için krizin nedenleri anlaşıldıktan sonra bir önlemler paketi hazırlanmıştır (Parasız, 1998: 137). Meksika hükümeti öncelikle enflasyonist bir politika uygulamadan tüm yükümlülüklerini karşılayacağı taahhüdünde bulunmuştur (Arslanoğlu, 1994: 15).

1994 yılında pezonun devalüe edilmesinin ardından ekonomi politikaları üç temel unsura dayandırılmıştır:

- Sermaye girişlerindeki sert inişlere tepki olarak makroekonomik ayarlamaların yapılması,
- Kamunun kısa vadeli döviz borçlarının yeniden finanse edilmesi (yaklaşık 30 milyar dolar).

- Bankacılık sektörünün ödeme gücünün ve mevduatların korunması ([http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi36/Meksika.%20\(s.37\).doc](http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi36/Meksika.%20(s.37).doc)).

Mali liberalizasyon ve sabit döviz kuru rejimi uygulayan Meksika’da cari dış açık 1994 yılında 29.7 milyar dolara (milli gelirin yüzde 7’sine) ulaşmış, kamu ve özel sektörün yükümlülükleri önemli ölçüde dolarize olmuş, vadeler kısalmış ve reel kur değerlenmişti. Döviz rezervlerinin de yeterli olmadığı bir ortamda (Aralık 1994) tetiklenen krizde sabit kur savunulamadığı için yerli para dalgalanmaya bırakıldı ve büyük devalüasyon ve faiz şokları mali ve reel sektörlerde büyük sarsıntı yarattı.

Döviz krizinin banka krizine dönüşmesini önlemek için, Meksika’ya çok hızlı bir biçimde 52 milyar dolarlık uluslararası acil destek sağlandı. Meksika kısa sürede toparlanabildiği ve dış mali piyasalara tekrar erişim sağlayabildiği için bu desteğin yarısını kullandı ve tümüyle geri ödemesini 1997’de tamamladı (**Arslanoğlu, 1994: 14**).

Krizden sonra serbest dalgalı kur rejimi altında sıkı maliye politikasıyla desteklenen enflasyon hedeflemesi yöntemi ciddiye alındı. Banka sisteminin mali yapısını düzeltmek için etkili bir program uygulandı. Bu programın kamu maliyesine getirdiği brüt fiskal yük 1998 milli gelirin yüzde 14.4 mertebesinde oldu. Ancak, Meksika’nın net kamu borcu/GSYİH oranı 1998’de yüzde 30’un altında görünüyor. TÜFE enflasyonu 1995’de yüzde 52’den 2000’de yüzde 9’a düşürüldü. 1995’de yüzde 6,2 küçülen Meksika ekonomisinin yıllık büyüme hızı 1996-97’de yüzde 6,1 ve 1998-2000’de yüzde 4.4 dolaylarında gerçekleşti (**Parasız, 1998: 136**).

Meksika’nın krizden büyümeye geçişini sürükleyen talep unsurları ihracat ve özel yatırım harcamaları oldu. 1996-98 döneminde doğrudan yabancı yatırımların miktarı cari dış açığı geçmiş ve GSYİH’ya oranı ortalama yüzde 3’e yaklaşmıştır. Ülkenin dış, ticaret makamlarının büyüklüğü (1997’de ithalata eşit olan mal ihracatı 110 milyar dolar) ABD sınırına yakın sanayi bölgelerinde (Maquiladoras) bandrollü üretim etkinliklerinden kaynaklanıyor. Meksika’nın kısa vadede çözümü’ kolay görülmeyen başlıca yapısal sorunları nüfus baskısı, gelir dağılımında bozukluk ve

milli gelire oranla vergi gelirlerinin ve kredi hacminin düşük olmasıdır (**Sağlam, 1996: 7**).

1994/5 para krizlerinden çıkışlarda Meksika ve Türkiye'nin izledikleri stratejilerin çok farklı oldukları gözleniyor. Krizden sonra Meksika banka sistemini düzeltme programı uygulamış, dalgalı kur rejimi altında sıkı maliye politikası desteğiyle enflasyon hedeflemesi yöntemini hayata geçirmiş ve reel ekonominin canlılığını 35 koruyarak enflasyonu indirmiştir. Bu koşullarda doğrudan yabancı yatırımlar çoğalırken, arbitraj fırsatlarına yönelik kısa vadeli sermaye akımları gerilemiştir (**Arslanoğlu, 1994: 13-14**). Türkiye 1994/5'den sonra genellikle bu uygulamaların tersini yapmış ve aşırı kırılganlaşan mali ortamda kamu borç dinamiğinin olumsuz etkisine teslim olmuştur (**Celasun, 2002:34**).

1.3.4. Rusya Krizi

Rusya'nın kriz Öncesi dönemde, 140 milyar dolar civarında dış borç ve 70 milyar dolar civarında iç borç olmak üzere toplam 210 milyar dolar civarında borcu bulunmaktadır. Toplam borcun GSYİH'ya oranı ise yüzde 42'ler seviyesindedir. Ancak, borç stoku diğer ülkelerle karşılaştırıldığında yüksek olmayıp, sorun kısa vadeli borçların yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. 70 milyar dolar civarındaki hazine bonosunun ortalama vade yapısı 11 aydır. Dolayısıyla, Rus hükümeti bu dönemde, her ay yaklaşık 6 milyar dolarlık yeni borçlanma yapmak durumundadır. Bütçe gelirlerinin düşük olduğu ortamda söz konusu kısa vadeli borç stoku 1997 yılı sonundan itibaren Rusya Federasyonu'na yönelik kaygıları artıran bir unsur olmuştur. Ayrıca, vergi ve sosyal güvenlik reformlarının yapılamamış, sağlam bütçe kaynaklarının oluşturulamamış olması, yabancı yatırımcılarda Rusya'daki riskin giderek büyüdüğü endişesini doğurmuştur.

Ekonomide yaşanan bu olumsuz gelişmeler üzerine Rus hükümeti, piyasaları sakinleştirmek amacıyla Ağustos 1998'de bir dizi önlem almak zorunda kalmıştır. 17 Ağustos 1998 tarihinde daha önce Amerikan Doları karşısında 5,27-7,13 aralığında olan Ruble bandının 1998 yılı sonuna kadar 6,0-9,5 olacağını açıklanmış ve dış borçların ödenmesi hususunda 90 günlük Moratoryum ilan edilmiştir. Rublenin alt

sınır olan 9,5 değerine düşmesi fiili olarak yüzde 34'lük bir devalüasyon anlamına gelmektedir. Kamu borçlarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin bir plan uygulamaya konulmuştur. Ayrıca ülkede, yabancıların 1 yıldan kısa vadeli finansal yatırım yapmaları da yasaklanmıştır.

Ekonomi yönetiminin uygulamaya koyduğu tedbirler sonucu, Rus bankalarının güvenilirliği azalmış, ekonomide döviz sıkıntısı, fiyat artışları ve bazı tüketim mallarının temininde sıkıntılar görülmüştür (<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/rusya.doc>).

1990 yılı itibariyle, üç basamaklı enflasyonla birlikte aktiflerin toplam değerlerinin pasiflerden daha hızlı artması sonucu bankacılığın karlı hale gelmesi başlangıçta bankacılığı teşvik etmiştir. Sıkı olmayan düzenleme sistemi ve lisans politikaları banka sayısında hızlı bir artışa sebep olmuştur. 2002 ortalarında Rusya'da yaklaşık 2000 kayıtlı banka ve finans kurumu bulunmaktadır (**İlyas ve Haskıncı, 2003:9-10**).

Banka sayısındaki bu artışa rağmen bankacılık sisteminin Rusya'da sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı finanse edebilecek derinlikte ve finansal büyüklükte olmaması teşkil etmektedir. Rusya'da diğer bir sorun ise modası geçmiş ve etkin işlemeyen vergi sistemidir. 1998 yılında uzak doğuda ortaya çıkan krizinde olumsuz yansımaları vardır. Moskova borsası da çok ciddi düşüşler yaşamıştır. Mali açıdan zaten zor durumda olan Rusya söz konusu kriz nedeniyle de, daha yüksek borçlanabilir bir hale gelmiştir.

Tablo 1.2: Rusya'nın Dış Borç ve Dış Borç Servisi (Milyar \$)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
DIŞ BORÇLAR	119.8	120.4	124.1	118.9	118.6	114.2
DIŞ BORÇ SERVİSİ	2.3	5.3	8.0	10.5	14.1	20.9

Kaynak: MALKOÇ Savaş (1998), “Cumhuriyetin 75. Yılında Dünya Ekonomik Krizlerinin Türkiye'ye Yansımaları ve Güncel Bir Örnek Rusya Krizi”, www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/.../dunyaekozsayek98.doc.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, son dönemde sorun dış borç miktarındaki artış değildir. Asıl sorun dış borç (anapara -faiz) geri ödemesinde karşılaşılan yükselmedir. 3a ise hem dış borçların ödeme vadelerinin kısaldığını ve kısa vadeli borçların genel borç içindeki payının arttığını ve borçlanma maliyetlerinin eskiye göre yükseldiğini göstermektedir (**Malkoç, 1998**).

Rusya ekonomisinin takas ağırlıklı olması ve piyasa birimlerinin faiz oranlarındaki değişiklikler başta olmak üzere parasal değişkenlere karşı esnekliğin düşük olması, ekonomi politikalarının etkinliğini azaltmaktadır. Bu gelişmeler sonucunda devalüasyon beklentisinin ortaya çıkması, Rusya'dan hızlı bir sermaye kaçışma neden olmuş ve bunun yanı sıra politik alanda da, faşistler, ayrı bir grup oluşturarak devlet başkanı Yeltsin'e rest çekmeleri ülkede gerginliği arttırmış ve ekonomi krize girmiştir. Ekonominin krize girmesiyle beraber Rusya, 1998 yılı için hazırladıkları bütçeye göre enflasyonu yüzde 8 ile 11 arasında öngörürken, enflasyon yüzde 100'lere fırlamıştır. Dolar/Ruble paritesi 8 Ruble iken krizde 30 Ruble'ye kadar çıkmıştır. Dış borç 200 milyar dolara ulaşmış ve bunun sonucu olarak 17 Ağustos'da 90 günlük Moratoryum ilan edilmiştir. Özelleştirmenin sağlıksız yapılması, elde edilen gelirlerin yatırım yerine lüks tüketime harcanması, ekonomik çöküşü hızlandıran etki yapmıştır. Rusya'da zararın tam boyutunu ölçmek zordur, ancak kendilerinin vermiş olduğu rakama göre 100 milyar doları bulmaktadır (**Doğanlar, 2001:41**).

1.3.5. Arjantin Krizi

Arjantin'de 1976'dan 1989'a kadar hükümet, ekonomiye istikrar kazandırmak üzere iki büyük program uygulamıştır. Bunlardan birincisi, Martinez Hoz'un 1976-1980 arasında döviz kuru tablita'sına dayalı anti-enflasyonist istikrar programı, ikincisi ise, Haziran 1985 ile Mart 1986 arasında yürütülen ve Heterodoks içerikli olan austral plan'dır (**Sağlam, 1983: 87**). 1981'den 1985'e kadar uygulanan istikrar programının başarısızlığında etkilidir. 1981-1983 yılları arasında on tane büyük devalüasyon yapılmıştır (**Ural, 2003:136**).

Arjantin ekonomisinin sağlıksız yapısı nedenleri: Gelir dağılımlının bozukluğu ve yüksek işsizlik ÷lkede rüşvet ve yolsuzlukları sürekli artırmaktadır. Yolsuzluk sıralamasında Türkiye'den daha kötü bir durumdadır. 1990 yılından itibaren uygulanan hatalı özelleştirme politikaları ile oluşturulan verimsiz şirketler ve karteller ÷lke ekonomisine zarar vermektedir. Arjantin, milli petrol şirketlerini bile stratejik değerlendirme yapmadan satmıştır. 1990-2000 yılları arasında Arjantin'e 150 milyar dolar sıcak para girişı oldu. Bu durum Arjantin ekonomisinin dengesini bozmuştur. Asya, Meksika ve Rusya krizlerinin etkisiyle ekonomisi zayıflamış olan Arjantin'in oldukça kısa vadeli, ödenmesi zor dış borçları 146 milyar dolar olmuştur.

Bu sebepler bir ÷lkenin krize girmesi için her ne kadar gerekli olsa da yeterli değildir. Çünkü Arjantin'in durumunda olan harta daha kötü olan ÷lkeler bulunmaktadır (**Koyuncu, 2004: 34**).

Arjantin'de krizin oluşmasında asıl faktör IMF ile olan ilişkilerdir. 2001 yılının ortalarına doğru Arjantin'de ekonomi politikalarına duyulan güvensizlik, özellikle Temmuz ayında üç büyük kredi derecelendirme kuruluşunun Arjantin'in kredi notlarını düşürmesiyle açıkça ortaya çıkmış, ardından özellikle Arjantin'de önemli aktifleri bulunan İspanyol bankalarının piyasalarından çekilmeye başlamaları ile birlikte iyice artan güvensizlik ortamında ÷lkeden hızlı bir şekilde, kaynak çıkışı yaşanmaya başlanmış; zamanın Ekonomi Bakanı Cavallo bu durumun önüne geçmek için IMF ile tekrar anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Ancak IMF Arjantin'den para kurulu uygulamasına son vermesini ve aynen Türkiye'de olduğu gibi dalgalı rejimine geçilmesini istemiştir. Cavallo, IMF'nin bu isteğini kabul etmeyince IMF verilmesi gereken 1,3 milyar dolarlık kredi dilimini dondurmuştur. Bu durum ÷lkeden kaynak çıkışını hızlandırmıştır. Bu duruma önlem almak amacıyla bankalardaki mevduatlara bloke getirilmiştir. Mevduatlara bloke getirilmesi kararı halk tarafından kabul görmemiş ve bankalar önünde uzun kuyruklar oluşmaya başlamış; devamında ise sokak çatışmalarına dönüşen olaylar sonucunda Cavallo istifa etmiştir (**Evirgen, 2004**).

1.3.6. Brezilya Krizi

Dünyanın en büyük dokuzuncu ekonomisi konumunda bulunan ve uygulamaya koyduğu 'Real Plan' ile son 4,5 yıl içinde enflasyonu % 2500'lerden % 1-3'ler düzeyine indirmeyi başaran, daraltıcı politikalar ile birlikte yıllık % 4'lük büyüme hızına ulaşan, gerçekleştirdiği başarılı özelleştirme programı ile gelişmekte olan ülkelere model olarak gösterilen ve yakın zamana kadar uluslararası sermayenin hızla aktığı Brezilya'da, son dönemde ortaya çıkan mali kriz herkesi şaşırtmıştır. Ancak politik kaygılar sebebiyle bütçe disiplini sağlanamayan ve finansman açığını kısa vadeli tasarruflarla kapatmaya çalışan her ülke için böyle bir sonucun kaçınılmaz olduğu da gerçektir (**Toprak, 2001: 854-859**).

Brezilyanın krize sürüklenmesinde temel etmenler ulusal paranın aşırı değerlenmesi, artan bütçe açığı ve yüksek faiz oranları olarak sıralanabilir. Brezilya krizinin ilk şokunu, Rusya krizinin oluşturduğu panik ile ağustos ayını takip eden üç ayda 30 milyar sermaye kaçıışı ile yaşamıştır. Ayrıca ihracat ürünleri fiyatları %16 oranında düşmüştür. Brezilya Hükümetinin bütçe açıklarını kapatmaya yönelik tekliflerinin kongrede muhalefetle karşılaşması yanında, ulusal para Real'in dolara sabitlenmesi ve yüksek iç faizlerin de etkisiyle aynı ölçüde değerlenmesi ise devalüasyon beklentisine sebep olmuştur. Bu baskılar karşısında Real 13 Ocak 1999 tarihinde %8,3 oranında devalüe edilmiştir (**Ural, 2003:152**).

1.4 TÜRKİYE'DEKİ FİNANSAL KRİZLER VE ETKİLERİ

1.4.1. 1994 Yılına Kadar Olan Finansal Krizler ve Etkileri

Osmanlı imparatorluğunda 1854'te batılı spekülörlerin etkisi ile ilk borçlanma yapılmış ve bu tarihte başlayan borçların tasfiyesi 100 yıl sürmüştür. 1881 yılında serbest ticaret ve borçlanma politikasının iflası ile birlikte ülke yarı yarıya sömürge haline gelmiş ve Düyun-u Umumiye kurulmuştur (**Türkiye 1994 Yılı, 1994: 181-192**).

Cumhuriyet döneminde ise köklü toplumsal değişmelerin yanında ekonomik bağımsızlığın sağlanması ve güçlü bir ekonomik yapının kurulması için 1923 İzmir

İktisat Kongresi yapılmıştır. Bu kongre ile kalkınma stratejisinin belirlenmesi için gerekli politikalar ve uygulamalar hayata geçirilmiştir. 1930-1945 yılları arasında devletçi ekonomi politikaları uygulamaya konmuştur. Bunun sebebi ise özel teşebbüsün bu dönemde gerek sermaye birikimi gerekse girişimci kültürü açısından yeterli olmaması ve 1929 dünya ekonomik krizinin Türkiye dış ticaretini olumsuz etkilemesidir. İkinci dünya savaşının tüm dünya ülkelerini etkilemesi neticesinde Türkiye’de kriz ortamına girmiştir. Toptan eşya fiyatları beş kat artmış ve servet dağılımı dengesi bozulmuştur. Cumhuriyet tarihinde yaşanan bu etkili krizde imalat sanayi büyük zarar görmüştür (**Çetinkaya, 1998: 17**).

1946-1960 döneminde özel girişime ağırlık veren ekonomi politikaları gündeme gelmiştir. Savaş sonrası gerek yeni dünya düzeni, gerekse servet sahibi tacir ve sanayicilerin siyasi baskıları ile sanayi yatırımları artmış ve devlete ait bazı tekstil fabrikaları satılarak ekonominin düzeltilmesi amaçlanmıştır (**Şahinkaya, 1996: 34**). 1958 yılında Türk lirası devalüe edilmiş ve 1\$ 280 kuruştan, 902 kuruşa çıkartılarak istikrar tedbirleri gündeme alınmıştır (**Türkiye 1994 Yılı, 1994: 189**). 1960’lı yıllarla birlikte ekonomi planlama tabanına oturtulmuş, 1946-1960 dönemindeki iktisat politikaları terk edilerek sınai ürünlerin ithali yerine yerli üretimin oluşturulması hedeflenmiştir. 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte bir takım hedefler belirlenmiş ve uygulamaya konmuştur (**Şahinkaya, 1996: 34-35**).

16 yıl sonra tekrar bir devalüasyon yapılarak, Ağustos 1970’ de doların değeri 9 liradan 15 liraya yükseltilmiştir. 1973 yılında yaşanan petrol krizi ile birlikte ekonominin dengeleri bozulmuş ve petrol fiyatları aşırı yükselmiştir. 1973 yılında başlayan sıkıntı yayılmış ve 1979 yılında petrol fiyatlarının yükselmeye devam etmesi sonucu hükümet istifa etmiştir. 1978 yılında IMF patentli 2. İstikrar paketi uygulamaya konmuştur (**Türkiye 1994 Yılı, 1994: 190**).

Türkiye 1970’lerin sonunda gelişmekte olan ülkelerdeki ilk borç krizlerinden birini yaşarken, gelişmekte olan ülkelerin bir çoğu bu borç krizini 1980’lerin başlarında yaşamıştır (**Uygur, 1994: 42**). 1970’li yıllarda başlayan bu süreç 1980’e kadar, ekonomik ve siyasi krizlerin peş peşe birbirini beslemesi ile gelişmiş ve 1980’de

“yapısal uyum” programının bir askeri müdahale ile yürürlüğe konulmasına kadar sürmüştür (**Yeldan, 1994: 57**).

1980’lerde yürürlüğe konan programın amaçları ise, Türkiye’nin küreselleşme olgusu içinde yer almasını sağlayacak dışa açılmayı sağlamak, fiyatların idari kararlarla değil piyasa işleyişine göre belirlenmesi ve devletin iktisadi yaşam içerisindeki payının azaltılması ile birlikte özelleştirmenin gerçekleştirilmesi idi (**Ersel, 1999: 36-41**). 24 Ocak 1980 kararları ve bu kararları aynı doğrultuda izleyen değişiklikler, Türkiye’nin iktisat politikası anlayışında önemli değişikliklerin oluşmasını sağlamıştır. Bu kararların temel amacı para ve döviz piyasalarında devlet müdahalesinin azaltılması ve ekonomik hayata piyasa anlayışını getirmektir. 1980-1990 arasındaki yılların en önemli özelliği, dışa açılmayı hızlandırması ve döviz darboğazı sıkıntısını azaltmasıdır. Bununla beraber 1989 yılı sonlarından itibaren kurlardaki değişme oranı ile enflasyon ve faiz oranları arasında oluşan marj, ithalatta liberasyon ve döviz piyasasında konvertibilite ilanının, ithalatı ve kısa vadeli sermaye girişini hızlandırması ekonomide tedirginlik oluşmasına sebep olmuştur (**Aklin, 1991: 9**).

1989 yılındaki sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ve sermaye piyasalarına yabancı portföy yatırımcılarının girişlerinin serbest bırakılması ile birlikte 1985 yılında sıfır olan portföy yatırımları 1993 yılında 3.9 milyar dolara ulaşmıştır (**Esen, 1998: 65**). 1990 yılında Irak’ın Kuveyt’i işgali, borsa endeksini düşürmüştü ve Türkiye ekonomisini milyarlarca dolar zarara sokmuştur. 1991 yılında Irak’a uygulanan ambargo ile birlikte durgunluk hat safhaya çıkmış ve hükümetin erken seçime gitmesine sebep olmuştur (**Türkiye 1994 Yılı, 1994: 191**). Körfez krizi ile birlikte petrol fiyatları 18 dolardan 41 dolara yükselmiş ve bu yükselişten Körfez ülkeleri faydalanırken, petrol bağımlısı ülkeler aşırı etkilenmiş ve fiyatlar petrole bağlı olarak yükselmiştir (**Arı, 1998: 17**).

1.4.2. 1994 Finansal Krizi

Türkiye 5 Nisan kararlarını yaşamadan önce bir çok işadami ve ekonomiyle ilgilenen kuruluşlar Türkiye ekonomisi hakkındaki bazı endişelerini dile getirmeye başlamışlardır. Bunun dışında yurt dışındaki büyük yatırımcı firmalar ve ülke kredi

notlarını belirleyen Moody's ve Standart Poors gibi kuruluşlar da ekonominin içinde bulunduğu durum için endişelerini dile getirerek Türkiye'nin kredi notunu düşürmüşlerdir. Ekonomideki bu gelişmelere bağlı olarak bir krizin oluşacağı belirtilmiştir (**Mahmut, 1995: 9**).

1.4.2.1. Krizin Nedenleri

1994 yılı başlarında Türkiye ekonomisi ciddi bir kriz ile karşılaşmış ve Türk lirasının yabancı para birimlerine karşı hızla değer yitirmesiyle birlikte, mali piyasaların hareketliliği artmış ve Türkiye'nin kredi notunun düşürülmesiyle de sermaye hareketleri yön değiştirmiştir. Piyasadaki olumsuzlukları gidermek ve uluslararası standartları yakalamak için gerekli politikaların olmaması, her zaman ekonomik istikrar için bir risk olmuştur. 1993 yılının ikinci yarısında uygulanan ekonomi politikalarındaki bazı hataların temel ekonomik dengelerdeki bozulmalarla desteklenmesi 1994 yılında yaşanan krize bir ortam sunmuştur (**Türkiye Ekonomisi ve Mali Sektör, 1996: 5**).

Türkiye'nin bütçe açıkları artarken, vergi toplamada sıkıntılar yaşanmış, askeri harcamalar terör nedeni ile yükselmiş ve kamu finansman açığı % 500'lere varan borçlanmalarla finanse edilmeye çalışılmıştır. Buna ilave olarak ekonomi içindeki en büyük paya sahip olan KİT'lerde verimsizlik artmış, işsizlik oranı yükselmiş ve gelir dağılımında dengesizlikler belirmiştir. Kurulan hükümetlerin siyasal yapıda yeterli güce sahip olmaması gelen krizin ekonomik ve toplumsal etkisini azaltabilecek tedbirleri almalarını engellemiştir (**Boyner, 1994: 20**).

Yeni yapılan vergi düzenlemeleri ile tüketim mallarının vergileri ve kurumlar üzerindeki vergiler artırılırken borsanın özelleştirmeye hazırlanması için A tipi yatırım fonları ve hisse senedine yönelik yatırımlar vergi dışı bırakılmıştır. Hazine ve devlet tahvillerinin gelirleri ise yine hisse senedi lehine vergilendirilmiştir. Bütün bu gelişmeler yatırımcıyı tek alternatif olarak hisse senedine yöneltmiştir. 13 Ocak 1994 tarihinde İMKB bileşik endeksi 29 bin, işlem hacmi ise, 6.6 trilyon düzeyine ulaşmıştır. Bu hızlı yükselme karşısında 13 Ocak gününe kadar satış yapmayan kamu ortaklığı idaresi, bankaları ve aracı kurumları arayarak portföyündeki hisse

senetlerinden her gün 150 milyar Türk liralık alım yapmalarını talep etmesiyle birlikte büyük bir kağıt arzının geleceğini düşünen borsa çevreleri ve elinde hisse senetleri tutan yatırımcılar satışa geçerek, alternatif yatırım aracı olan dövize yönelmişlerdir **(Yaşar, 1994: 46)**.

Bu gelişmeler üzerine 14 Ocak günü borsa bileşik endeksi 200 puan değer kaybetmiş ve serbest piyasada dolar 15.400 liradan 15.800 liraya yükselmiştir. 17 Ocak günü İMKB bileşik endeksi 29 bin 253 puana kadar yükselmiş ve dolar ise 16 bin 400 liraya çıkmıştır. Bu gelişmelere rağmen Merkez Bankası müdahale etmeyince, 18 Ocak'ta endeks, yoğun satışlar ile 25 bin 907 seviyelerine gerilemiş ve dolar 17 bin seviyelerine yükselmiştir. 19 Ocak günü hazinenin doların yükselişini önlemek amacıyla yaptığı devlet tahvili ihalelerinin iptali yeterli olmamış ve 20 Ocak günü doların yükselmesini önlemek amacıyla, hazine bu sefer borçlanma oranlarını % 100 düzeyine, Merkez Bankası ise İnterbank yoluyla faiz oranlarını % 150 düzeyine çıkarmıştır. Fakat 26 Ocak günü Merkez Bankasının piyasaya 250 milyon dolar satmasına rağmen talep kırılmamış ve dolar 18 bin 500 liraya kadar yükselmiştir. Bunun sonucunda Türk lirasının dolara karşı % 13.5 oranında devalüe edilmesiyle 1994 krizi başlamıştır **(Yaşar, 1994: 47)**.

Ekonomide yıllardan beri uygulanan yanlış politikaların bozduğu makro ekonomik dengeler, 1994 yılı başında etkilerini hissettirmeye başlamış, hassas dengeler korunamaz duruma gelmiştir. İlk defa finans ve döviz sektöründe kendini gösteren dalgalanmalar, üretim sektörüne de etkilemiş ve kamu finansmanı zor bir döneme girmiştir. Makro anlamda gelişen olumsuzluklar ekonominin tüm alanlarında hissedilmeye başlanmış ve o güne kadar uygulanan politikalar bırakılarak ekonominin bütününe ele alacak uzun ve kısa vadeli dengeleri yeniden kuracak bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur **(Erez, 1994: 4-5)**. 5 Nisan kararları, uzun süreceği anlaşılan ekonomik istikrar arayışının ilk adımlarıdır **(Paya, 1995: 2)**. Bu istikrar programını 1958, 1970, 1978, 1980 istikrar programlarından ayıran en önemli özellik, bu kararların daha önceki kararlarda olduğu gibi IMF ile görüşmeler sonucunda değil, IMF ile görüşülmeden alınmış olmasıdır **(Mazgirt ve Uysal, 1998:**

14). Bu istikrar programı ile aşağıdaki önlemlerin alınması hedeflenmiştir. Bu önlemler (Erez, 1994: 4);

- Kambiyo kurundaki dengesizliğın giderilmesi,
- KİT fiyatlarındaki dengesizliklerin giderilmesi,
- Kamu finansmanındaki dengesizliğın giderilmesi,
- Ödemeler dengesi ve cari işlemlerdeki dengesizliğın giderilmesidir.

Kambiyo Kurundaki Dengesizliklerin Giderilmesi: Ekonomik istikrar programının kambiyo kurundaki dengesizlikleri gidermek ve Türk lirasını gerçek kuruna getirmek için döviz kurlarını önce dalgalanmaya bırakıldığı, sonrada oluşan kurların resmileştirildiğı görülmektedir. Kur politikasında programın getirdiğı yenilik, döviz kurlarının 10 bankanın kotasyonları ortalaması alınmak suretiyle tespit edilmesi ve kur tespitinde piyasa şartlarına daha uygun, idari müdahalelerden kısmen arındırılmış gerçekçi bir kur politikası izlenmesidir (Özmen, 1994: 2).

KİT Fiyatlarındaki Dengesizliklerin Giderilmesi: KİT fiyatlarındaki dengesizliklerin giderilmesi amacıyla gerekli fiyat ayarlamalarının işletmeler tarafından yapılması karara bağlanmıştır. KİT fiyatlarının maliyetler düzeyinde tespit edilmesi suretiyle 1988'den bu yana anti-enflasyonist politikalar sonucu düşük tutulan fiyatlar gerçek seviyesine gelecektir. Böylece, KİT açıklarından ileri gelen bütçe açıkları bir miktar azalacak ve KİT'lerin hazine üzerindeki yükü hafifleyecektir. KİT'lerin mali yapılarında bir iyileştirme oluşturacağı için özelleştirilmeleri daha kolay olacak, satış değerlerinde meydana getireceğı artışlar da hazinenin daha yüksek bir gelir sağlamasına imkan verecektir. Etkisi sınırlı olsa da devlet elindeki konuk evleri, dinlenme tesisleri, gibi işletmelerde uygulanan fiyatların da piyasa düzeyine çıkarılması amaçlanmış ve yeni düzenlemeler yapılarak sosyal tesislerin fiyatları artırılmıştır (Erez, 1994: 7).

Kamu Finansmanındaki Dengesizliğın Giderilmesi: 5 Nisan İstikrar Paketi'nin asıl amacı, kamu finansmanında açıklarının azaltılması ve bütçenin sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasıdır. Kambiyo dengesizliğı veya fiyat dengesizliğı sonucunda

ortaya çıkan dengesizlikler bütçe açıkları halinde gerçekleşmektedir. Kamu finansman açıklarının azaltılmasındaki iki yoldan en önemlisi vergi gelirlerinin artırılması ve kamu finansmanının vergiye dayanan sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasıdır (Yıldırım, 1994: 10).

Ödemeler Dengesi ve Cari İşlemlerdeki Dengesizliğin Giderilmesi: 1994 krizinin kaynağında 1993 yılında ithalat artışının sebep olduğu dış ticaret açığının 14 milyar gibi olağanüstü bir seviyeye yükselmesi ve cari işlemler açığının 6 milyar doları aşması yer almaktadır. Bu durumda, cari işlem açığının büyük bir bölümünün kapanacağına, ihracat ve diğer cari gelirlerle dengenin sağlanacağı hedeflenmiştir. Döviz girdilerini artıracak ve kur artışı dışında ihracatı özendirerek tedbirler, 1994'e kadar uygulamaya konulamayan tedbirlerdir. İhracatı artırmak için çok daha etkili tedbirlere gereksinim olmasına rağmen bu program ile ihracat dışındaki cari işlemler kalemlerinde de kur artışının olumlu etkileri görülecektir (Erez, 1994: 8).

İMF İstikrar programını onaylayarak 14 aylık bir dönemi kapsayan 472 milyon dolarlık Stand-by Antlaşması imzalayıp, yapısal reformların hızla yerine getirilmesi için hükümeti zorlayıcı önlemler almıştır. Fakat, program orta vadeli yapısal hedefler olan özelleştirme ve sosyal güvenlik ile vergi reformlarında başarılı olamamıştır (Celasun, 2001: 23).

1.4.2.2. Krizin Etkileri

Türk sanayii geçmişten günümüze kadar sürekli devlet tarafından koruma altına alınmıştır. Dış rekabete karşı korunma, sadece az sayıda firmanın bulunduğu, iç rekabetin eksik olduğu ortamda gelişmiştir (Kepenek ve Yentürk, 1995: 334). Türkiye ekonomisi 1980'li yıllardan itibaren olağanüstü bir değişim performansı göstermiştir. Temel ekonomi politikası ithal ikamesine ve mali kontrollere dayalı iken, belirtilen tarihten itibaren daha liberal, dışa açık bir sisteme yani ihracata dayalı sanayileşme stratejisine yönelmiştir. Ekonomide serbest pazar anlayışı ile döviz kuru ve faiz oranı gibi para politikası araçlarının kullanımına ağırlık verilmiştir.

1994 ekonomik krizi sanayi ve ticaret sektöründe olduğu gibi diğer sektörleri de olumsuz olarak etkilenme ticaret sektöründe %7.6 oranında daralma yaşanırken,

bu daralma sanayi sektöründe % 5.7 ve üretim sanayinde ise %7.6 olmuştur (**DİE, 1997: 11**). Bu dönemde KİT'lerdeki verimsizlik maksimum düzeye gelmiş, işsizlik oranı yükselmiş ve gelir dağılımında önemli ölçüde dengesizlik oluşmuştur.

Ekonominin bütününe bakıldığında 1994 yılında enflasyon % 150 seviyesine çıkmıştı ve milli gelirden ise % 6 küçülme meydana gelmiştir. Bu olumsuz sonuçların yanı sıra 1993 yılının 6.6 milyar dolar düzeyindeki cari işlem açığı, 1994 yılında 2.6 milyar dolar fazlaya dönüşmüştür. Türk Lirası reel olarak % 18 düzeyinde devalüe olmasına rağmen 6 milyar dolara yakın bir dış borç ödemesi yapılmıştır. Bu ödemeler dışarıdan hiç kaynak girişi olmadan gerçekleştirilmiştir (**Eczacıbaşı, 1994: 4**).

1994 finansal krizi sonucunda İMKB' ye kote 76 sanayi işletmesinin net satış hasılatları Haziran ayında reel olarak %19.8, Eylül ayında ise %14 dolayında azalmıştır. İhracatın toplam satışlar içindeki oranı %13 düzeyinden %22'ye yükselmiştir. 1994 yılının ilk yarısında bu şirketlerin toplam işletme sermayeleri reel olarak %15 dolaylarında azalmıştır. Şirketlerin borç/özsermaye oranı Aralık 1993 yılında 1.09 iken Eylül 1994'te 1.46 olmuştur. Net kar marjı Aralık 1993'te 0.1 iken Eylül 1994'te bir önceki döneme göre %16.3 düzeyinde azalmıştır.

1.4.3. Kasım 2000 Finansal Krizi

Kasım 2000 krizi bir likidite krizi olmakla birlikte, 1999 ve 2000 yıllarında bankacılık sektöründe yaşananlar dikkate alındığında, bu krize bankacılık krizi de demek mümkündür. 1998 yılında IMF ile imzalanan "Yakın İzleme Anlaşmasının" ardından, 1999 yılında kurulan yeni hükümet Aralık ayında IMF ile bir Stand-by anlaşması imzalamış ve buna bağlı olarak 2000-2002 dönemini kapsayan üç yıllık bir enflasyonu önleme programını uygulamaya koymuştur. Ancak, Kasım 2000'de bankacılık sektöründe sıkıntılar artmaya başlamış ve 27 Ekim 2000 tarihinde Etibank ve Bank Kapital'in yönetimlerinin Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devri ile artan tartışmalar para ve sermaye piyasalarında krizin habercisi olmuştur (**Günel, 2001: 32**).

1.4.3.1 Krizin Nedenleri

22 Kasım 2000'de meydana gelen finansal kriz, bankalararası piyasada gecelik borçlanma faizini üç kat arttırarak ortalama %110.8'e, en yüksek %210'a yükseltmiştir. Burada önemli iki unsur vardır. Birincisi; bankalararası piyasada ortalama faiz 13 Kasımdan itibaren önceki aylara göre yükselmekteydi. Örneğin, 15 Kasım tarihinde ortalama gecelik faiz %81.45 olmuştu. Faiz, sonraki günlerde düşmüş ve sıçrama kamu kesimi maaş ödemesine bağlanmıştı. Ağustos, Eylül ve Ekim aylarının 15'inde gecelik faiz sırasıyla %37.3, %44.5 ve %38.5 seviyelerinde gerçekleşmiştir. İkincisi; 2000 yılı başından itibaren programın uygulamasıyla birlikte gecelik dalgalanma yükselmiş ve faizde dalgalanma ile gelen artış, finansal piyasalarda bir baskı ve gerginlik olduğu oluşturmuştur. 22 Kasımda ve izleyen günlerde TCMB'nin döviz rezervlerinde önemli bir azalma olmuş ve iki haftada brüt döviz rezervi 24.4 milyar dolardan 18.9 milyar dolara gerilemiştir. Meydana gelen krizin sebepleri arasında, uygulanan enflasyonu düşürme programının zayıf olması, bankacılık kesiminin riskli olan yeniden yapılandırılmasının gerçekleştirilememesi ve tasarruf mevduatı sigorta fonuna devredilen bankaların sayısının giderek artacağı izleniminin oluşması sayılabilir (Uygur, 2001: 6-12). Kasım 2000 krizinin nedenlerinden bir diğeri de, cari işlemler açığının uygulanan program öngörüsünün bir miktar üzerinde gerçekleşmesi ve bu açığın finansmanında önemli payı olan yurtdışından borçlanmaların, yıl sonuna yaklaşması nedeniyle, mevsimsel olarak azalması sonucunda uygulanan para programının bir özelliği olarak likiditede sıkışıklığına yol açmasıdır (Uygur, 2001: 6-12).

1.4.3.2. Krizin Etkileri

Kasım 2000 finansal krizi, Şubat 2001 finansal krizinin oluşumuna zemin hazırlayan ve etkisinin giderilemediği bir ara kriz özelliğini taşımaktadır. Merkez Bankası bu dönemdeki para politikasını, uluslararası para fonu ile bir mutabakat içinde oluşturmuş ve sistemin ihtiyacı olan Türk Lirası ve döviz fonlarını, net iç varlıklar hedefini gözetmeden sağlamıştır. Bunun bir sonucu olarak net iç varlıklar büyüklüğü artarak Kasım ayı itibarıyla 19.44 trilyon Türk Lirasına çıkmıştır. Merkez Bankası

sistemin ihtiyacı olan Türk Lirası likiditeyi üç yoldan sağlamıştır. Bunlar (**TOBB, 2001: 22-23**);

- Disponibilite yükümlülüğü dolayısı ile serbest tevdiat tutma dönemi bir haftadan altı haftaya çıkartılmış, bu sayede bankaların yaklaşık bir milyar dolarlık bir likidite kaynağı üzerindeki inisiyatifleri arttırılmıştır,
- Piyasa oyuncularının birbirlerine olan güvensizliğinin piyasalarda tıkanmaya yol açmaması amacıyla Merkez Bankası ilave fonlama imkanları oluşturmuş ve piyasa oyuncuları arasında bir köprü vazifesi görmüştür,
- Daha önce Rusya krizinde olduğu gibi sistemin faizlere olan duyarlılığını ortadan kaldıran hareketlerin önüne geçmek için, hazine ile bir koordinasyon içinde geri alım ihaleleri gerçekleştirerek, ilave likidite imkanı oluşturmuştur. Alınan bu önlemler ile sistemin işlemesi sağlanmıştır.

1.4.4 Şubat 2001 Krizi

19 Şubat krizi, Türkiye tarihinin yaşanan en büyük krizidir. Bu finansal kriz ile ilk defa takas açıklarını kapatamayan ve 3 milyar dolar açık veren Ziraat Bankası ve Halkbank sistemdeki bankalara olan yükümlülüklerini yerine getirememiştir. Bunun sonucunda, alacaklarını toplamayan ve ABD piyasaları tatil olduğu için döviz alma taahhüdünü yurtdışındaki muhabir bankalara gönderen bankalar, Merkez Bankası'ndan döviz alamayınca, yurt dışında da yükümlülüklerini yerine getirememişlerdir. Bu durum krizin başlamasına neden olmuştur (**TOBB, 2001: 22-23**).

1.4.4.1. Krizin Nedenleri

2000 yılı içerisinde hükümet 2001 yılında enflasyonun % 25 oranında olacağını hedeflemekte ve uyguladığı program neticesinde 2002 yılında enflasyonun tek haneli rakamlara gerileyeceğini beklemekteydi. Döviz kurunun ise, güçlü döviz rezervleri sayesinde para programına uygun olarak istikrarlı bir düzeyde gelişeceğini ve faiz oranlarının düşerek cari hesap açığının 7 milyar dolar düzeyinde olacağını beklemekteydi (**Erçel, 2000: 50**). Fakat Kasım ayı içinde yaşanan bankacılık krizi ile birlikte bankacılık sistemi ve yabancı yatırımcılar hızla dövize yöneldiler. Bu kriz

sonrası hükümetin aldığı tedbirler, IMF tarafından sağlanan ek rezerv kolaylığı ve Merkez Bankasının net iç varlıkları kontrol altına alma çabaları ile birlikte nispeten bir istikrar sağlanmıştır. Fakat bütün bu tedbirlere rağmen güven unsurunun tam olarak oluşmaması piyasalarda sürekli olarak yeni bir kriz beklentisini gündemde tutmuştur. Piyasaların gergin bir biçimde yeni ve olumlu gelişmeleri beklediği bu hassas dönem sonunda 19 Şubat 2001 günü ortaya çıkan siyasi gerginlik sonucu, piyasa katılımcılarının programa olan güvenlerini kaybetmelerine ve panik halinde Merkez Bankasından döviz talep etmelerine neden olmuş, aynı gün valör ile yaklaşık 7.6 milyar dolar satılmıştır (**TOBB, 2001: 70**).

20 Şubat 2001 günü mevcut para programı çerçevesinde Merkez Bankası, net iç varlıklar kontrolünü kararlı bir şekilde uygulamış, Türk Lirası likidite imkanlarını sınırlamış ve bu çerçevede 6.1 milyar dolar geri alınmış ve sonuçta sadece 1.5 milyar dolar Türk Lirası karşılığını Merkez Bankasında hazır bulundurabilen bankalara satılmıştır. Türk Lirası likiditesinin kısılması kısa dönem faiz oranlarını çok yüksek seviyelere çıkartmış ve 21 Şubat 2001 günü piyasalarda kaybolan güven dolayısıyla Türk Lirası ve döviz piyasalarında oluşan denge bozulmuş ve bunun neticesinde istikrar programının güçlendirilerek uygulanmaya devam edilebilmesi için döviz kurları dalgalanmaya bırakılmıştır (**TOBB, 2001: 70**).

2000 Yılı Kasım ortasında meydana gelen krizde cari işlemler açıklarından kaynaklanan sermaye hesabına sığrayan bir ödemeler bilançosu dengesizliği önemli rol oynamıştır. Bunun sebebi halkın tutmak istediği para miktarıyla para otoritelerinin arz ettiği para miktarı oranındaki farktır. Programın 10.5 aylık uygulaması sırasında para talebinde bir artış olmuş buna karşılık Merkez Bankasının iç varlıklarının 1.2 katrilyon lira olarak dondurulması ve yeterli miktarda doğrudan ve dolaylı yabancı yatırımcı gelmemesi nedeniyle para stoku artmamıştır. Ekonomideki likiditenin bu şekilde yetersizliği faiz oranlarının yükselmesine ve bu durumda aslında yabancı sermaye girişi olması gerekirken tam tersine yabancı sermaye çıkışına neden olarak krizin derinleşmesiyle sonuçlanmıştır (**Parasız, 2001: 461-463**).

Krizin hızlanmasında hazinenin kamu borcunu uzunca bir süre kamu bankalarına ödememesi dolayısıyla kamu bankalarının da özel bankalara karşı yükümlülüklerini yerine getiremediler. Böylece 19 şubat günü Merkez Bankasından 20 Şubat valörlü 7 milyar dolar talep eden özel bankalar, 20 Şubatta yalnızca 1.2 milyar dolar satın alabilmişler ve diğer döviz taleplerini iptal etmek zorunda kalmışlardır. Böylece Türk bankacılık sisteminde likidite kalmadığından ödemeler sistemi kilitlenmiş ve Türk bankaları yurt dışına ödeme yapamadıklarından Türkiye'nin kredi notu düşürülmüş ve risk primi artmıştır. Merkez Bankası piyasaya vereceği her Türk Lirasının kendisine dolar talebi olarak döneceğini bildiğinden piyasaya Türk Lirası vermek yerine 22 Şubat günü Türk Lirası dalgalanmaya bırakılmıştır (**Parasız, 2001: 461-463**).

Şubat 2001 Krizinin etkilerini gidermek için, 5 Nisan Kararlarında olduğu gibi hükümet yeni bir program hazırlamıştır. Bu program Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı adıyla hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Yeni programın temel amacı, kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve eşanlı olarak bu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır. Bu doğrultuda; program, öngörülen hedeflere ulaşılması ve ekonominin yeniden yapılandırılması konusunda kesin bir siyasi taahhüdü ve desteği içermektedir. Bu program ile rasyonel olmayan müdahalelerin bir daha dönüşü olmayacak şekilde önlenmesi, yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi ve piyasalarda güven ortamının yeniden sağlanması hedeflenmiştir.

Program çerçevesinde mali sektörün yeniden yapılandırılması, devlette şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi, ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılması, sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi ve iş güvencesi yasası gibi dört temel alanda 15 yasal düzenleme yapılması kararlaştırılmıştır.

Mali Sektörün Yeniden Yapılandırılması: Bu kapsamda öncelikli olarak Bankalar Kanunu'nda değişiklikler öngören yasal süreç başlatılmıştır. Bankalardaki mevduat ve bankaların diğer yükümlülüklerine yönelik olarak ilan edilen garanti uygulamasına devam edilmesine karar verilmiştir. Bankacılık sektörünün yeniden

yapılandırılmasına yönelik diğer çalışmalar kamu bankalarında yaşanan sorunların tekrar oluşmaması için likidite sorunlarının giderilmesi ile eşanlı olarak gerekli olan diğer önlemler de alınmaktadır. Bu çerçevede (**Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, 2001: 8-13**);

- Kamu bankalarına zarar oluşturacak görev verilmeyecektir. Mevcut koşullarda yetersiz düzeyde bulunan kamu bankalarının sermayeleri kısa süre içinde yeterli seviyeye getirilecektir. Kamu bankalarının faaliyetlerinin etkinlik ve verimlilik ilkeleri çerçevesinde sürdürmeleri doğrultusunda, her bankanın ihtisas alanındaki kredilerini kaynak maliyetlerini dikkate alarak sürdürmeleri sağlanacaktır. Kamu bankalarının yönetiminin profesyonel bankacılardan oluşan bir ortak yönetim kuruluna devredilmesi süreci başlatılmıştır. Ayrıca bu kurula kamu bankalarını yeniden yapılandırma ve özelleştirmeye hazırlama yetkisi verilmiştir,
- Yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen bazı özel bankaların bir an önce sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeler başlatılarak bu kapsamda; bankaların dönem karlarını sermayeye ilave etmeleri sağlanmıştır.

Bankacılık sistemindeki gelişmeler çerçevesinde uzun vadeli yatırımları özendirmek ve tasarruf araçları arasındaki farklılıkları gidermek amacıyla vergi ve munzam karşılıklar gözden geçirilecektir,

Devlette Şeffaflığı Arttıracak ve Kamu Finansmanını Güçlendirecek Düzenlemeler: KİT'lerin zarar oluşturacak faaliyetlerinin en aza indirilmesi yönünde düzenlemeler yapılmaya devam edilecektir. Devlet ihalelerinde, uygulama projesine dayalı anahtar teslimi ihale yapılarak hem daha etkin ve rekabete açık bir ihale yöntemi izlenecek hem de ihale edilecek projelerde maliyet artışı ödenecektir,

Ekonomide Rekabeti ve Etkinliği Arttıracak Düzenlemeler: Bu çerçevede şeker, tütün ve doğalgazda etkinliği arttıracak düzenlemelere gidilecektir. Şeker üretiminde; 2002-2003 üretim döneminden itibaren devlet tarafından fiyat açıklanmayacak, şeker piyasası, şeker kurulu tarafından düzenlenecektir. ihtiyaç fazlası şeker üretimine son verilerek, devletin zarara uğraması engellenecektir.

Tütün mamulleri ve alkollü içeceklerin üretiminde; fiyatlandırma, dağıtım, satış ve kontrol tütün mamulleri ve alkollü içkiler piyasası düzenleme kurulu tarafından düzenlenecektir. 2002 üretim döneminden itibaren devlet mal ve hesabına alım yapılmayacaktır.

Doğalgazın kaliteli, sürekli, ucuz, rekabete dayalı esaslar çerçevesinde ve çevreye zarar vermeyecek şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için doğalgaz piyasasının serbestleştirilmesi sağlanacaktır. Doğalgazın ithalatı, iletimi ve dağıtımındaki tekel hakkı kaldırılacak tüm aşamalarda özel sektörün katılımı sağlanacaktır.

Hava yollarının iç hat uçuş fiyatlarının serbestçe belirlenmesine imkan sağlanacaktır. Türk Hava Yollarının ve diğer hava yolu şirketlerinin ücret tarifesinin serbestçe tespit edebilmeleri bu ücretlerin gün ve saat itibariyle farklılaştırmak suretiyle mevcut uçak kapasitesini etkin bir biçimde kullanmalarını sağlayacaktır.

Sosyal Dayanışmayı Güçlendiren Düzenlemeler İş Güvencesi Yasası: Ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında toplum kesimleri arasında uzlaşma ve iş birliği geliştirilmesi amaçlanmış ve kamu kesimi, işçi, işveren ve diğer sivil toplum örgütlerini bir araya getiren konseyle ilgili yasa çıkarılacaktır.

1.4.4.2. Krizin Etkileri

1994 krizi ile 2001 krizi pek çok yönden birbirine benzemektedir. Her iki krizin altında yatan sebep ise büyüyen kamu açıklarıdır. Her iki dönemde de kriz öncesi döviz kuru aşırı değerli tutulmuş ve ucuz döviz politikası ile kolay dış borçlanma yapılarak kamunun finans ihtiyacı karşılanmıştır. Ancak bu ucuz kur politikası kaçınılmaz olarak ithalatı arttırarak, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmiştir. 1994 krizinde cari açık 6 milyar dolar iken 2001 krizinde 12 milyar dolara ulaşmış ve 2001 krizi 1994 krizine göre daha şiddetli olmuştur. 2001 yılında da dengeleri yeniden kurmak için İMF desteği istenmiştir ve İMF, geleneksel daraltıcı reçetesini uygulamıştır (Sönmez, 2001: 14-15).

Devlet İstatistik Enstitüsü, 2001 yılı birinci üç aylık dönemine ilişkin gayri safi milli hasıla ile harcama yöntemiyle hesaplanan gayri safi yurt içi hasıla sonuçlarına göre, ilk üç ayda oluşturulan gayri safi milli hasıla, cari fiyatlarla 24 katrilyon 900 trilyon 583 milyar lira olarak hesaplamıştır. Rakamlar ışığında 2001 yılı birinci üç aylık dönemde geçen yılın aynı dönemine göre büyüme hızı cari fiyatlarla %16.9 çıkmıştır. Özel nihai tüketim harcamaları, %3.4 gayri safi milli sabit sermaye oluşumu ise %11.6'lık azalış göstermiştir. 2001 yılının birinci üç ayında, geçen yılın aynı dönemine kıyasla ithalat vergisi %10.6, inşaat sektörü %7.4 ve ticaret sektörü ise %3.8 oranında küçülmüştür.

Sektörel bazda tarımda %8.9 oranında büyüme gerçekleşirken, sanayi %1.3, ulaştırma ve haberleşme %2.7, mali kuruluşlar %5.3, serbest meslek ve hizmetler %1.6 ve ithalat vergisi ise %10.6 oranında gerilemiştir. Buna karşılık konut sahipliğinde %2.1, devlet hizmetlerinde %3.8 oranında artış meydana gelmiştir. Sonuç olarak, ilk üç ayda gayri safi yurt içi hasılda %1.9, gayri safi milli hasılda ise %4.2 oranında gerileme olmuştur (**Hürriyet, 2001: 9**).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KRİZLER VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

2.1. TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜ

Dünya da finansal liberalleşme sonrası ülke ekonomilerinin dışa açılması ile birlikte oluşan kriz ortamlarından hiç şüphe yok ki en çok etkilenen sektör Bankacılık sektörüdür. Bankacılık Sektöründeki sorunlar, para krizlerinden önce meydana gelmektedir. Para krizleri, bankacılık krizlerini derinleştirmekte, kısır döngü yapmaktadır. Bu kapsamda finansal sistem de bankacılık sektörünün yeri ve bankacılık krizleri üzerine değerlendirmeler ele alınacaktır.

2.1.1. Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Krizler

Osmanlı döneminde banka hizmetleri, 1861 yılında kurulan Ziraat bankası hariç yabancı bankalarca yürütülmekte idi. Cumhuriyetin ilk dönemindeki liberal ekonomik politikadan olsa gerek başlangıçta birçok banka kurulmuştur. İlçelerde dahi bir iki bankanın kurulduğuna şahit olunmuştur (**Pakdemirli, 1991:10**).

Türkiye’de bankacılık kavramı ilk olarak, 19.yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti Hazinesi’nin finansmanı için ortaya çıkmıştır. 1930 yılına kadar, misyon bankası olarak faaliyet gösteren Osmanlı Bankası, T.C.M.B. kurulduktan sonra, bir ticaret bankası olarak çalışmaya devam etmiştir (**Kesbiç ve Şimşek, 2001: 84-85**).

Türkiye’de bankacılığın bugünkü yapısının oluşumu, Cumhuriyetten sonra gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin ilk dönemi, mevcut bankaların faaliyetlerine’ devam ettiği, yeni yabancı bankaların kurulduğu, yerel bankaların hızla arttığı, belli sektörleri destekleme üzere özel amaçlı bankaların hızla arttığı belli sektörleri desteklemek üzere özel amaçlı bankaların ve özel ticaret bankalarının kurulduğu bir dönem olmuştur. Tek şubeli yerel bankaların 1930’lu yıllarda sona ermesinin ardından, 7129 sayılı yeni bankalar kanununun etkisiyle, 1960’lı yıllardan sonra çok şubeli büyük bankacılığa doğru bir gelişim olmuştur (**Ural, 2003:159-160**).

Bankacılık sektörü üzerinde ciddi ve etkin bir kamu gözetimi sisteminin kurulmamıştır. Ekonomide büyük serbestin yaşandığı ve önemli devalüasyonların 1950'li yılların bitimiyle 1960'lı yılların başlarında ilk banka batışları seri hale gelmiştir (Eriş, 2007:7).

Türk bankacılık sisteminde 1962-2001 döneminde 40 banka batmış kapatılmış veya birleştirilmiştir. Bankacılık sisteminde son yıllarda yaşanan el değiştirmeler, özelleştirmeler ve yeni ortaklıklar, genelde sağlıksız bir yapının sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet'ten 1970'li yıllara kadar toplam altı birleşme yaşanmışken. 1970'li yıllarla birlikte ekonominin finans dar boğazına girmesi ve enflasyonist baskılar, büyük ölçekli şirketleri-ya bir bankanın hissedarı olmaya ya da yerel bankaları satın almaya yönlendirmiştir. 1980 sonrasında yaşanan ekonomik krizle birlikte krize dayanamayan bankalar birleştirilmeye başlanmıştır. Yani 2001 yılına kadar Türkiye'de banka birleşmeleri zor duruma düşen bankalara yönelik olmuştur. Son yıllarda bankacılıkta güven ve istikrar sağlamak adına rekabeti azaltmak ve piyasada az sayıda banka ile yetinmek gibi bir strateji izlenmektedir. Yaşanan ekonomik krizler ve daha sonra alınan istikrar kararları sonucu 1997-1998 yıllarında mali problemleri olan bankalardan Türk Ticaret Bankası A.Ş., Bank Expres A.Ş ve İnterbank A.Ş hisselerinin tamamı Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na devir olmuştur. Ancak tasarruf sahiplerini korumak amacıyla oluşturulan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, bazı özel bankaların, sorumsuzca bankacılık yapmasına neden olduğundan, devam eden süreçte Yurtbank A.S. Egebank A.S.. Sümerbank A.Ş. Eskişehir Bankası T.A.Ş.'ye devlet tarafından el konulmuştur. Kasım 1999 krizinde likidite problemini yoğun olarak yaşayan Demirbank T.A.Ş.'ne Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu tarafından el konulmasının ardından, devam eden 2001 Şubat krizi ile sermaye yeterlilik oranları düşük olan Bank Kapital Türk T.A.Ş., Kentbank A.Ş., İktisat Bankası T.A.Ş., Tarihbank A.Ş., Ege Giyim Sanayicileri Bankası A.Ş., Toprakbank A.Ş. ve Pamukbank T.A.Ş.'de yeniden yapılandırma kararları doğrultusunda aynı müdahalelere tabi olmuşlardır (Sayılğan, 2003: 53-54).

Türk Bankacılık Sisteminde strateji odaklı birleşmelere gerçek anlamda 2001 yılı içinde rastlanmıştır. Avrupa bankalarının sektörü mercek altına almaları hala

devam eden bir süreçtir. Bu noktada ilk sınır ötesi işlem, HSBC'nin Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu bünyesinde bulunan Demirbank T.A.Ş.'i 350 milyon USD'ye satın alması olmuştur. Devam eden süreçte BCI Intesa Bank'ın, T. Garanti Bankası, A.Ş.'nin %30 hissesini satın alması-ile meydana gelecek stratejik ortaklık görüşmeleri. Finansbank ile BNP Paribas arasındaki satın alma görüşmeleri ve pek çok yabancı bankanın devam eden fizibilite çalışmaları benzer trenddeki çalışmalardandır. Sektör içindeki ilk birleşme hareketi, Doğu grubu bünyesindeki Osmanlı Bankası A.Ş. ile Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş. arasında gerçekleşmiştir. Bu birleşmeyle amaçlanan sistemdeki dört büyük bankanın ardından beşinci büyüklüğe ulaşmaktır. Oyak Bank A.Ş.'nin inorganik büyüme amaçlı Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu bünyesindeki Sümerbank'ı satın alması diğer bir strateji odaklı işlem olmuştur. Devam eden süreçte T.Garanti Bankası A.Ş. ile aynı gruba ait Osmanlı Bankası A.Ş.'nin birleşme kararı alması. Türk Bankacılık Sisteminde 11 milyar dolar aktif büyüklüğü ile en büyük özel ticari bankanın oluşmasına yol açmıştır. Burada dikkati çeken değişim, grup bankalarının yoğunlaşmış olduğu bankacılık sistemimizde banka holdinglerinin bankalarını tek çatı altında toplamaya yönelik yapılandırma çalışmalarıdır. Nitekim Çukurova Grubuna ait Yapı Kredi Bankası A.Ş. ve Pamukbank T.A.Ş.'nin birleşmesi üzerine alınan karar, bu yaklaşımı destekler nitelikte diğer bir örnektir (**Şahözkan, 2003:32-35**).

Tablo 2.1: 1997-2001 Döneminde Fona Devredilen Bankalar

	Hisselerin Fona Geçiş Tarihi	Mevcut Durum
T. Ticaret Bankası	06 Kasım 1997	Bankacılık yapma ve mevduat kabul etme lisansı 1 Temmuz 2001 tarihi itibariyle iptal edilmiştir.
Bank Ekspres	12 Aralık 1998	30 Haziran 2001 tarihinde Tefken Grubuna satılmıştır.
Interbank	07 Ocak 1999	15 Haziran 2001'de Etibank ile birleştirilmiştir.
Egebank	22 Aralık 1999	26 Ocak 2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.
Yurtbank	22 Aralık 1999	26 Ocak 2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.
Sümerbank	22 Aralık 1999	Birleşik Sümerbank 10 Ağustos 2001 tarihinde Oyak Grubuna satılmıştır.
Esbank	22 Aralık 1999	15 Haziran 2001'de Etibank ile birleştirilmiştir.
Yaşarbank	22 Aralık 1999	26 Ocak 2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.

Etibank	27 Ekim 2000	22 Ağustos 2001 tarihinde Koç Holding ile gizlilik anlaşması yapılarak, teklifini hazırlaması için gerekli inceleme yapma izni verilmiştir.
Bank Kapital	27 Ekim 2000	26 Ocak 2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.
Demirbank	06 Aralık 2000	HSBC tarafından 20 Eylül 2001 tarihinde satın alınmıştır.
Ulusal Bank	27 Şubat 2001	17 Nisan 2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.
İktisat Bankası	15 Mart 2001	17 Ağustos 2001 tarihinde UniCredito Italiano Spa ile gizlilik anlaşması yapılarak, teklifini hazırlaması için gerekli inceleme yapma izni verilmiştir.
Sitebank	09 Temmuz 2001	22 ağustos 2001 tarihinde Novabank S.A. ile gizlilik anlaşması yapılarak, teklifini hazırlaması için gerekli inceleme yapma izni verilmiştir.
Tarişbank	09 Temmuz 2001	Devir bilançosu beklenmekte olup, yol sonuna kadar çözüme kavuşturulacaktır.
Bayındırbank	09 Temmuz 2001	Devir bilançosu beklenmekte olup, yol sonuna kadar çözüme kavuşturulacaktır.
Kentbank	09 Temmuz 2001	Devir bilançosu beklenmekte olup, yol sonuna kadar çözüme kavuşturulacaktır.
EGS Bank	09 Temmuz 2001	Devir bilançosu beklenmekte olup, yol sonuna kadar çözüme kavuşturulacaktır.

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15261E6402D3.pdf

2.1.2. Finansal Sistem İçinde Bankacılık Sektörünün Yeri

Bankacılık sistemi, finansal ve parasal düzen ilkelerinin bankacılık faaliyetlerini şekillendiren ve derecesini oluşturan kurallar bütünüdür. Parasal ve finansal düzen, iktisadi düzenin bir parçasıdır. İktisadi düzen iktisadi oluşumların düzenlenmesine yönelik yasal ve organik düzenlemelerin tamamıdır (Altay, 2006: 49).

2.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI VE KRİZE YÖNELİŞ

Türk bankacılık sektörünün başlangıcından günümüze, özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan reform politikaları sonrasında, sektörün karşılaştığı başlıca temel sorunlar; ekonomik istikrarsızlık, mali riskler, yüksek kaynak maliyeti, haksız

rekabet koşulları, teknolojideki hızlı gelişmeler, özkaynakların yetersizliği ve yeniden yapılanma sorunları şeklinde sıralanabilir.

2.2.1. Ekonomik İstikrarsızlık

Türk bankacılık sektörü, 1980 yılında Türkiye ekonomisinde uygulamaya konulan istikrar politikaları sonrasında, yeni bir döneme girmiş ve günümüze kadar çok önemli gelişmeler göstermiştir. Bununla birlikte, sektördeki yenileşmenin ve hızlı büyümenin getirdiği birçok sorun ile karşılaşmıştır. Bu sorunların başında da, yüksek oranlı enflasyonun neden olduğu ekonomik istikrarsızlık gelmektedir. Bu yıllarda, bankacılık sektörü, genişleyen kamu finansman açıkları ile birlikte kronikleşen yüksek enflasyonun etkisiyle istikrarlı bir gelişme sürecine girememiştir **(Demir ve Toprak, 2001: 3)**.

Yüksek enflasyon ve ekonomik konjonktür de ki dalgalanmalar döviz kuru ve faiz riskini arttırırken sektör büyük ölçüde nakite dayanan özvarlıklarını enflasyona karşı korumada zorlanmaktadır. Yüksek enflasyon ortamında bankaların işlemleri ve stratejileri, normal ortama göre daha farklı olmaktadır. Bir yandan bankalar enflasyonun zararlı etkilerinden kaçınmaya çalışmakta, diğer yandan ise, belirsizliklerin üstesinden gelme ve risk alma yöntemlerini yeniden gözden geçirmektedirler. Daha da önemlisi, “dışlama etkisi” ne neden olan kamu borçlanması artarak devam ettikçe, bankalar en basit yatırım aracı olarak kamu sektörüne yönelmektedirler. Bu durum onların en temel görevleri olan ve kaynakların etkin dağılımı için gereken fonlara aracılık etme ‘işlevinden uzaklaşmalarına neden olmaktadır **(Sayılğan, 2003: 54-56)**.

2.2.2. Yüksek Kaynak Maliyeti

Son yıllarda mevduat dışı fon temininde kaydedilen gelişmelere rağmen, ticaret bankalarının fon kaynaklarının en önemlisi, topladıkları mevduatlardır. Sektörde mevduata uygulanan faiz oranları kaçınılmaz biçimde enflasyon oranları ile yakın ilişki içindedir. 1980’li yıllardan itibaren faizlerin serbest bırakılmasıyla, faizler enflasyon paralelinde seyretmeye başlarken, mevduat kompozisyonunun vadeli lehine gelişmesi sonucu, mevduatın maliyeti önemli ölçüde artmıştır. Kaynak

maliyeti aynı zamanda, toplam disponibilit e ve mevduat munzam karşılığı ayırma zorunluluğu ve TMSF primleri yüzünden de yükselmektedir. Ayrıca Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, diğer giderler. Kaynak Kullanım Destekleme Fonu primleri, gider vergisi kesintilerinden oluşan vergi yükleri, kaynak maliyetinin yükselten diğer unsurlardır. Bu kalemler bankaların plase edilebilir kaynaklarını önemli  l de azalttığından, kredi faizlerini arttırıcı unsurlar olmaktadır (**Oksay, 2004: 8**).

İşletme maliyetleri de yüksek kaynak maliyetleri içerisinde yer almaktadır. İşletme giderleri içerisinde en önemli payı ise, personel giderleri oluşurmaktadır. Türk bankacılık sektöründe, 1980 öncesi koşullarında mevduat toplayabilmek için şube ağını genişletmek ve yeni personel istihdam etmek rasyonel kabul edilirken, 1980’li yıllardan itibaren reel pozitif faiz politikası ve otomasyondaki gelişmeler, birçok şubeyi karlı olmaktan  ikarmıştır. Bunun sonucunda, bir süre bankalar işletme giderlerini azaltmak amacıyla, şube kapatma ve personel sayısını azaltma politikası izlemişler, fakat son yıllarda sanayileşmenin Anadolu’ya yayılmasıyla birlikte, mevcut bankaların şube sayılarını yeniden arttırma politikası izlemelerine neden olmuştur. Bu da sektördeki maliyetlerin yeniden artmasına yol açmıştır (**Sayılđan, 2003: 54-56**). Yüksek kaynak maliyetine neden olan bir diğer unsorda, bankacılık sektöründe yaşanan otomasyon alanındaki gelişmelerdir. İnternet bankacılığı ile birlikte banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması ve ATM sayısındaki hızlı artışlarda, sektördeki maliyetlerin artmasına neden olmuştur (**Parasız, 1995:92-107**).

2.2.3. Haksız Rekabet Koşulları

Mali piyasalardaki düzenlemelerin azaltılması ve tanıtılan yeni finansal ürünler ticari bankaların faaliyet alanlarını ve sunabilecekleri hizmetleri genişletirken, bu kurumların üzerindeki rekabet baskısını da arttırmıştır. Yoğun rekabet ortamı fon maliyetlerini yükseltirken, müşteriler de daha fazla getiri sağlayan kurumlara yönelmişlerdir. Rekabette kuşkusuz fiyat önemli bir etken olmakla birlikte, rekabet gücünü belirleyen tek etken değildir. Hizmet kalitesi, hizmetin çeşitliliği, yapısı, müşterinin gereksinimlerini karşılayan hizmetlerin sunulması,

teknoloji, reklam vb. bütün bunlar rekabet gücünü etkilemektedir (**Demir ve Toprak, 2001: 6-7**).

Ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankaların, ülkemiz bankacılık sektöründe rekabet ortamının geliştirilmesine ve “rekabet gücünün artırılması” kavramına önemli katkıları olmuştur (**Sayılgan, 2003: 55-56**). Yabancı bankaların. Türk bankacılık sektörüne özellikle yönetim, pazarlama, müşteri ilişkileri gibi alanlardaki katkıları göz ardı edilemez. Yabancı sermaye, arttırdığı rekabet ortamı sayesinde “şeffaflık” ilkesinin bir kavram olarak sektöre empoze edilmesini sağlamış, bunun bir sonucu olarak da, kuvvetli mali yapı ve güçlü mali standartlar kavramının benimsenmesine önemli katkıda bulunmuştur (**Berk, 1985:63**).

2.2.4. Teknolojik Gelişmeler

Son yıllarda ülkemiz bankacılığının teknoloji kullanımında artan bir yoğunluk yaşanmaktadır. Bankalar uzun süredir müşterilerin hizmetinde olan ATM, POS, telefon ve bilgisayar bankacılığı gibi klasik teknolojik ürünlerini yeni ürünlerle ve yeni hizmet anlayışları ile hızla zenginleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda, tüm bankaların vizyonunda elektronik bankacılık kavramı ilk sıralarda yer almaktadır. Bankalar müşterilerine daha iyi hizmetler sunabilmek ve 24 saat hizmet verebilmek amacıyla “Çağrı Merkezleri”, “İnternet Bankacılığı”, “Müşteri İlişkileri Yönetimi” gibi yeni uygulamaları devreye koymaktadırlar (**Sayılgan, 2003: 55-56**).

Elektronik bankacılığın uygulanması bir yandan bankacılıktaki işlemleri hızlandırmakta, diğer yandan yeni hizmetlerle müşteri karşısına çıkan bankaların işlem hacimlerini ve pazar paylarını arttırmalarını sağlamaktadır. Banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması sonucu, bir yandan müşteriye kolay ve hızlı hizmet sunulurken, diğer yandan müşterilerin kredi değerliliği için gerekli verilerin depolanması olanağı artmaktadır. Ayrıca self-servis birimleri ile getirilen yenilikler, hem banka personelinin rutin işlemlerini azaltmakta hem de, müşterinin çalışma saatlerinin dışında da banka hizmetlerinden yararlanması olanağını sunmaktadır. Finansal ve teknik alandaki en önemli hizmetlerden biride,-nakit-yöntem sistemidir (**Demir ve Toprak, 2001: 9**).

2.2.5. Özkaynakların Yetersizliği

Türk bankacılık sektörünün önemli bir sorunu da, özkaynakların yetersizliğidir. Özkaynakların yetersiz olmasında sektörde yer alan, gerek aktif gerekse sermaye büyüklükleri açısından, küçük bankaların büyük bankalara nazaran çoğunlukta olması etkilidir. Bu küçük ölçekli bankalar hem toplam aktifler, hem de özsermaye büyüklüğü açısından son derece yetersiz olup, bu bankaların fon kaynağı sadece Interbak yada uluslararası finansal piyasalardır. Bu nedenle, küçük ölçekli bankaların, gerek iç piyasada gerekse de uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek güçleri yoktur (**Kesbiç ve Şimşek, 2001: 86**).

Bankacılık sektöründe özkaynak yetersizliğinin bir diğer nedeni de, getiri seviyesi düşük iştiraklere ve sabit kıymetlere yatırılan kaynakların büyüklüğüdür. İştiraklere yatırılan kaynakların birçoğu yeterli getiriyi sağlayamamaktadır (**Sayılın, 2003: 55-56**). Geçmişte, sermaye birikiminin yetersiz olması nedeniyle, bankalar iştirakler yoluyla sanayileşmeye önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ancak bugün iştirakler sektördeki birçok banka için büyük bir yük teşkil etmektedir. Bu ağır yükten kurtulmanın tek yolu, sermaye piyasalarında derinlik sağlamaya başlanmasıyla, gelir getirmeyen aktiflerin başta iştirakler olmak üzere tasfiyesi ve menkul kıymetleştirilmesi yoluyla mümkün olacaktır (**Parasız, 1995:110**).

2.3. YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ DENEYİMLERİ VE SONUÇLARI

Latin Amerika ülkeleri ve Güneydoğu Asya ülkelerinin deneyimlerinden de izlenebildiği üzere, gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörü, ekonomideki hassas noktalara bağlı olarak sistematik bankacılık krizlerine son derece açıktır, pek çok açıdan Latin Amerika ülkelerine benzerliği vurgulanan Türkiye istikrarsız makroekonomik yapısı ve bankacılık- sektöründeki yanlış uygulamaları yüzünden çeşitli zamanlarda 'sistematik krizler' yaşamıştır.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında diğer aşamaların ve işlemlerin başarısı için öncelikle kriz sonrası yaşanan paniğin yatıştırılması

gereklidir. Bu aynı zamanda krizin ileri boyutlara taşınmamasını amaçlayan bir önlemdir. Bu nedenle yeniden yapılandırmanın ilk adımı, sektöre olan güvenin yeniden sağlanması olacaktır. Bu güven ortamının sağlanmasının birkaç etkili yolu vardır.

2.3.1. Mevduat Sigortası ve Garantiler

Devletin bankacılık sektörüne güveni tekrar sağlamak için alacağı önlemlerin başında, bankaların mevduatları geri ödeyeceklerine dair güvence vererek kamuoyunun güvenini tekrar kazanılması gelmektedir. Böylece kamuoyundaki mevduat paniğinin önlenmesi de sağlanmış olacaktır. Ekonominin istikrarsız olduğu ve sıkı maliye politikasının uygulandığı bir ülkede, garantiler kamuoyuna gerekli güvenin sağlanmasında yeterli olmayabilir. Garantilerin kredibilitesi, belirlenen karşılaşılan bir krizde sisteme olan güvenin yeniden sağlanması için, yeni bir mevduat sigortası güvencesi belirleyebilir (Erdoğan, 2002: 34).

Öncelikli aşama sadece tasarruf mevduatını sigorta altına alarak, sigortalanan mevduata uygulanan üst sınırın kademeli olarak indirilmesi ve Avrupa Birliği normlarına getirilmesi olmalıdır. Amaç küçük tasarrufçuyu korumak, büyük tasarruf sahiplerini de daha rasyonel yatırımlara yönlendirmek olmalıdır. Böylelikle büyük tasarrufçular yüksek riske sahip bankalarla çalışmak yerine riskini optimal şekilde dengeleyen bankalarla çalışacaklar ve bu durum rekabet eksikliğini ortadan kaldırma yönünde etkili olacaktır (Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, 2003:30-31).

2.3.2. Merkez Bankasının Likidite Sağlaması

Güven ortamının sağlanmasına yönelik olarak en yaygın kullanılan yollardan biride, Merkez bankasının bankalara mali destek sağlamasıdır. Kriz dönemi ve sonrasında, likidite sıkışıklığı içindeki bankaların ilk başvuracakları kurum Merkez bankasıdır. Merkez bankalarının bankalara ödeme yapacağına dair vereceği garanti, ödemeler sistemini rahatlatacak ve krizin ileri boyutlara taşınmasını önleyecektir. Merkez Bankası bankacılık krizlerinde genellikle ödemeler sistemini desteklemek

için reeskont kredilerinin verilmesi, zorunlu karşılıkların düşürülmesi veya bankalara döviz kredileri verilmesi gibi önlemleri de almaya yetkilidir (**Erdoğan, 2002: 35**).

2.3.3. Düzenleme ve Denetim Yapısının Güçlendirilmesi

Bankacılık krizlerinin çözümlenmesinde güven ortamının yaratılması ve sürdürülebilmesi için en önemli adımlardan biriside, bankaların etkin ve ihtiyatlı yönetilmesini engelleyen yasal ve düzenleyici çerçevedeki zayıflık ile çarpıklıkların giderilmesidir. Bu durumda, ihtiyatlı denetim ve düzenlemeye ilişkin daha sıkı kuralların uygulanması, daha iyi muhasebe ve bilgilendirme standartlarının oluşturulması, etkin olmayan ve faaliyetini sürdüremeyecek kurumlara gerekli müdahalelerin yapılması için mekanizmaların kurulması, hileli ve yasal olmayan mali işlemler için yaptırım uygulanması gerekmektedir (**Erdoğan, 2002: 37**).

Bir ülkenin bankacılık sektörü gelişip büyüdükçe, sektörün denetiminden sorumlu otoriteler arasındaki farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Devlet bu çerçevede, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinde, denetim ve gözetimden sorumlu otoritelerde gerekli organizasyonel değişikliklerin yapılması için girişimde bulunmalıdır (**Erdoğan, 2002: 37**).

2.3.4. Yasal Düzenlemeler

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinde ikinci önemli unsur; devletin süratli bir şekilde yasal düzenlemeler yaparak, iflas eden bankalara müdahale etmesidir. Banka yeniden yapılandırma programına yasal bir dayanak oluşturabilmesi için, bu sürecin özellikle, mevcut yasal çerçeveye olan uyumunun sağlanması veya yeni kanunların çıkarılması ya da mevcut kanunların değiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca yasal düzenlemeler, adil şekilde oluşturulmuş yazılı standart ve prosedürlere, eksiksiz bir belgeleme sistemine ve şeffaf devlet kararlarına dayandırılmalıdır (**Erdönmez ve Tülay, 2001: 12**).

2.3.5. Mali Önlemler

Bankacılık reformu ile ilgili dünya ekonomisindeki uygulamalara bakıldığında, yapılan uygulama kamu kaynaklarının bankalara aktarılması

şeklindedir. Bu alandaki araştırmalar, devletin bankalara yapacağı mali yardımların, bankaların iflasına izin verilmesinden daha faydalı olduğunu göstermektedir. Zira finans kuruluşlarının iflasının herhangi bir firmanın iflası gibi değerlendirilmesi mümkün değildir. Banka iflasında bütün diğer sektörler zarar görmekte ve sonuç olarak hem finans sistemi hem de makroekonomik istikrar tehlikeye girmektedir. Özellikle mevduat sigortası garantisi altında, kamu kesimi, zararı tanzim etmek durumundadır. Buna göre üçüncü adımda devletin, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması için kaynak aktarımı şeklinde mali önlemler alması gerekmektedir (Erdoğan, 2002: 46).

2.3.6. Yapısal Önlemler

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırmanın son aşaması yapısal önlemlerdir. Banka yeniden yapılandırmasında alınan yapısal önlemler mali sektördeki problemlerin çözümüne yönelik olup, genel amaç sektörün güvenilirliğini tesis etmek ve sektörü tekrar rekabete açmaktır. Uzun vadeli çözümleri içeren yapısal önlemlerin diğer amaçları ise aşağıdaki gibidir.

2.3.6.1 Tasfiye-Kapatma

Farklılaştırma (spin-off) ve elden çıkarma (divestitures) olarak iki ayrı türü vurgulanır. Tasfiye kavramı bankaların ortaklık yapılarının değişim alternatiflerinden birisidir. Farklılaştırmanın bir türünde eski yapı tümüyle bölünür ve yeni oluşum devam eder. Farklılaştırma bir bankanın sahiplik yapısının oransal dağılımını değiştirerek alternatif yönetim yapılarının oluşumuna olanak sağlar. Farklılaştırmanın aksine, elden çıkarmada yalnızca paylar transfer edilip değiştirilmez, firmaya nakit girişi de olur (Şahözkan, 2003:42-43).

Ödeme güçlüğü içinde olan ve mali durumu zayıf olan bankalar, yükümlülüklerini yerine getiremediklerinden ödemeler sistemini sürekli zora sokacaklardır. Dolayısıyla yeni krizlerin önlenmesi için sermayesi yeterli olmayan bankalar tasfiye ya da kapatma yoluyla sektörden çıkarılmalıdır. Bu durumda, sektörde faaliyetini sürdüremeyecek bankaların iflasının istenmesi veya kapatılması çoğu zaman tercih edilebilir bir seçimdir. Ancak banka kapatmalarının sektörün

önemli bir bölümünü etkilemesi halinde, bu durum ödemeler sisteminin kilitlemesine neden olabilir (Erdönmez ve Tülay, 2001: 13).

Banka kapatılması seçicilik gerektirdiğinden ve potansiyel olarak da keyfi uygulamalara neden olabileceğinden, uygulanması zor bir yöntemdir. Bu nedenle, bir banka kapatma kararı, piyasa bakışı açısından değerlendirilirken, ayrıca bankanın zayıf mali durumu ve tekrarlanan sorunları dikkate alınmalıdır (Küçükbaşakçı, 2004: 43).

Tablo 2.2: Türk Bankacılık Sektöründe Banka Sayısı (1995-2002)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ticaret Bankaları	55	56	59	60	62	61	46	40
Kamusal Sermayeli	5	3	5	4	4	4	3	3
Özel Sermayeli	32	33	36	38	31	31	22	20
Fon'daki Bankalar	-	-	-	-	8	8	6	2
Yabancı Sermayeli	18	18	18	18	18	18	15	15
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	13	13	15	15	19	15	14
Kamusal Sermayeli	3	3	3	3	3	3	3	3
Özel Sermayeli	7	7	7	9	13	13	9	8
Yabancı Sermayeli	3	3	3	3	3	3	3	3
Toplam	68	69	72	75	81	80	61	54

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1533vakif2000.pdf

2.3.6.2 Birleşme-Küçülme

Banka yeniden devralmalarında etkin şekilde kullanılan yöntemlerden biriside, banka birleşmeleridir. Bankalar kanunun basitleştirilmesi ve özel bankalar için geçerli olan sıkı kurallar birleşmelerin teşvik edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Ancak, farklı rekabet avantajına sahip bankaların birleşmeleri her zaman etkin sonuçlar vermeyebilir.

Bazı durumlarda banka birleşmeleri kapatmaları önlemek amacıyla yapılmakta ve böyle durumlarda otoriteler banka birleşmelerini zorlamaktadır.

Ancak, bu tür birleşmeler bankacılık sektöründe istikrarı sağlayamamakta, birleşecek sağlam bankanın da mali durumunu bozabilmektedir.

Tablo 2.3: Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Sürecinde Banka Birleşmeleri (2001)

Hedef Banka	Açıklama	Tarih
Egebank, Yaşarbank, Yurtbank, Bank Kapital	Sümerbank ile birleştirilmiştir.	Ocak 2001
Ulusal Bank	Sümerbank ile birleştirilmiştir.	Nisan 2001
Esbank ve İnterbank	Etibank ile birleştirilmiştir.	Haziran 2001
Bank Ekspres	Tefken Grubu'na satılmıştır.	Haziran 2001
Demirbank	HSCB Bank Plc. tarafından satın alınmıştır.	Eylül 2001
Emlak Bankası	T.C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir.	Temmuz 2001
Birleşik Türk Körfez Bank	Osmanlı Bankası tarafından devralınmıştır.	Ağustos 2001
Sümerbank	Oyak Bank tarafından satın alınmıştır.	Ekim 2001
Garanti Bankası ve Osmanlı Bankası	Garanti Bankası adı altında birleştirilmiştir.	Ekim 2001
Morgan Guaranty ve Chase Manhattan	JP. Morgan Chase Bank adı altında birleştirilmiştir.	Kasım 2001

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf

Küçülme ise, bankaların risk taşıyan faaliyetlerinden arındırılmaları için tercih edilen bir yoldur. Bankacılık sektöründe küçülmeler, bankaların daha az ürünle veya bankacılık faaliyetlerini daraltarak sürdürmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Böylelikle bankacılık sektöründe rekabet teşvik edilmektedir. Küçüklen banka daha az ürünle ve daralmış bir faaliyet alanıyla yoluna devam etmektedir.

2.3.6.3 Özelleştirme

Verimli ve etkin çalışmayan, ödeme gücü içinde olan ve hantal bir yapıya sahip olan kamu bankaları, bankacılık krizlerinin en önemli kaynağıdır. Kamu bankalarının krizlere neden olduğu ülkelerde yeniden yapılandırma sürecinde

özelleştirme, sorunun çözümü için uygun yöntemlerden birisidir. Özelleştirme, ilk aşamada kamu bankalarının sistemdeki ayrıcalıklarının giderilmesini amaçlamaktadır. Bu durum diğer bankaların sistemde adil şekilde faaliyet göstermelerini sağlayacağından, sektördeki bütün bankaların yararına olacaktır. Ancak, özelleştirme hemen uygulanabilecek bir yöntem değildir, uzun bir süreci kapsayabilir. Özelleştirmenin hızlı bir şekilde yapılması ise bazı riskler taşımaktadır (**Avkiran, 1999: 997-998**).

2.3.6.4 Kötü Aktiflerin Yönetilmesi

Bankacılık krizleri sonrasında, bankalardaki kalitesiz aktiflerin yönetimi en önemli sorunlardan birisidir. Krizde ödeme güçlüğüne düşen bankaların, piyasada yeniden güven kazanmaları ve asıl faaliyetleri yada daha karlı faaliyetler üzerinde yoğunlaşmaları için aktiflerini iyileştirmeleri şarttır (**Palombo, 1997: 3-5**). Krizdeki bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma programlarında, iflas etmiş bankaların takipteki kredilerinin yönetilmesinde iki yöntem izlenmektedir. İlk yöntem Banka içinde aktif iyileştirmesinden sorumlu ayrı bir birim kurulması, ikinci yöntem ise Bankanın kötü aktiflerinin mevduat sigorta fonu gibi mevcut bir devlet kurumuna aktarılması şeklindedir. Kötü aktiflerin düzenlenmesine ilişkin kararlar yasalara bağlı olduğu kadar, devletin politik kararlarına da bağlıdır. Etkin aktif iyileştirme mekanizmalarının kurulması için en iyi uygulamalar mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde yapılmalıdır. Ancak bazı durumlarda mevcut yasal düzenlemeler, özellikle icra iflas yasaları yetersiz kalabilmekte ve yasal revizyona gerek duyulabilmektedir (**Erdönmez ve Tülay, 2001: 9**).

2.3.6.5 İyi-Kötü Banka

Kötü aktiflerin yönetilmesinde uygulanan yöntemlerden birisi, banka içinde sadece "kötü aktifler" in yönetimi ile ayrı bir birim oluşturulması veya bankanın iştiraki olarak bankaya özel bir aktif yönetim şirketi (kötü banka) kurulmasıdır. Söz konusu birimin amacı, kötü aktiflerin işlerlik kazanmasını sağlayarak yeniden yapılandırma sürecinde, bu aktiflerin iyileştirme oranını azamileştirmektir. Ayrıca bu yöntemle farklı finansal kurumlara yönelik değişik çözümler bulunup esneklik

sağlanması da hedeflenmektedir. Kötü aktiflerin bankadan ayrılması, mali güçlüğü düşen bankalara olan güvenin sağlanması açısından da gereklidir. Bankaların kötü aktiflerin yönetilmesi için ayrı bir birim veya aktif yönetim şirketi kurmalarına izin verilmesinin yanında, etkin işleyen bir düzenleme çerçevesi, bilgilendirme ve muhasebe düzenlemelerinin yapılması, etkin bir gözetim ve denetim otoritesi bulunması da son derece önemlidir (**Erdoğan, 2002: 36**).

2.3.6.6 Aktif Yönetim Şirketleri

Kötü aktiflerin yönetilmesinde bir diğer yöntem bu aktiflerin yönetilmesi için merkezi bir aktif yönetim şirketinin kurulmasıdır. Bu yöntemin uygulanmasındaki amaç, asgari maliyet ve azami kurum değerinin sağlanmasıdır. Aktif yönetim şirketlerinin üç temel işlevi bulunmaktadır (**Küçükbaşakçı, 2004: 37**).

- Ödeme güçlüğü içinde olup, varlığını sürdüremeyecek durumda olan mali kurumların aktiflerini yönetmek ve tasfiye etmek.
- Sorunlu ama varlığını sürdürebilir mali kurumların yeniden yapılandırılmasını kolaylaştırmak.
- Kamu sermayeli ve devletin müdahale ettiği bankaların özelleştirmesini kolaylaştırmak.

Yukarıda yapılan teorik açıklamalar çerçevesinde, Türk bankacılık sektöründe alınan yapısal önlemler ve sonuçları aşağıdaki gibidir (**Esen, 2005: 4**).

- Ekim 2001 yılında bankacılık sektöründeki kalitesiz ve sorunlu aktiflerin çözümü ile ilgili olarak yapılan çalışmalar sonucunda, bilgi alışverişi için Güney Kore kökenli bir aktif yönetim şirketi ile BDDK arasında bir anlaşma imzalanmıştır.
- TMSF'nin varlık yönetim şirketi ile ilgili olarak eylem planı kamuoyu bilgisine sunulmuş olup, eylem planı çerçevesinde varlık yönetimi şirketi, Eylül 2002 yılında faaliyete geçmiştir.

- Kamu bankalarının ticarileştirilmesi ve kurumsal anlamda geliştirilmesi kapsamında, 2001 yılı sonunda yeniden yapılandırma programı ve yol haritaları hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Kamu bankalarında yeniden yapılandırma çalışmaları doğrultusunda, organizasyon şeması hizmet segmentasyonu çerçevesinde yeniden düzenlenmiştir.
- Kamu bankaları ve özel bankalar yeni düzenlemeler çerçevesinde, şube ve personel sayılarını rasyonalize etme çalışmalarına yoğunlaşmışlar, ayrıca otomasyon ve şubeler arası işbirliği çalışmalarını da arttırmışlardır.
- TMSF bünyesindeki bankaların satılmasına ilişkin girişimlere başlanmış, bazılarının şube sayıları azaltılmış, personel sayıları yeniden düzenlenmiş ve bazı bankalar ise, satış öncesi birleştirilmiştir.

Böylelikle, bankacılık sektörünün mali ve operasyonel anlamda yeniden yapılandırılması çalışmaları ile eş anlı olarak sektöre yönelik düzenleme, gözetim ve denetim çerçevesini güçlendirecek, bankacılık sistemini daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, sektörün dayanıklılığını geliştirecek ve sektöre güveni kalıcı kılacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu kapsamda; sermaye yeterliliğinin belirlenmesinde piyasa risklerinin dikkate alınması, yabancı para limitlerine uyum, iç denetim ve risk yönetimi sistemleri oluşturulması, kredilerde risk yoğunlaşmasının önlenmesi, uluslararası muhasebe standartlarına uyum- sağlanması, sektörde birleşmelerin kolaylaştırılması ve özkaynak artışının özendirilmesi' konularında da önemli düzenlemeler yapılmış ve planlanmıştır (**Duvan, 2001: 10**).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KRİZLER SONRASI YENİDEN YAPILANDIRMA ÇALIŞMALARI VE KRİZE NEDEN OLAN MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN YAPISAL ANALİZİ

3.1 EKONOMİK VE MALİ İSTİKRAR PROGRAMLARI SONUCUNDA BANKACILIK SİSTEMİNİN YENİDEN YAPILANMASI

Finansal regülasyon, regülatörün finansal ajanların kararlarına ve hareketlerine, kendi sosyal amaç fonksiyonunu maksimize etmek için getirdiği kurallar ve kısıtlamalardır. Bu kural ve kısıtlamalar doğrultusunda, seçilen regülasyon enstrümanlarını kullanarak amaç fonksiyonunu elde etmeye çalışır. Piyasa başarısızlıklarının kamu otoritelerinin düzenleyici kuralları ile önlenebileceğini iddia eden teori, orijinal adı ile “Kamu Yararı Teorisi” (Public Interest Theory,) ya da pozitif normatif analiz PNA teorisi. PNA'nın reel ekonomide oluşan piyasa başarısızlıklarının düzeltilmesi için regülasyon politikası önermesinde bulunması önemli eleştirilere uğrasa da, piyasa başarısızlıklarının finansal piyasalarda yarattığı sorunların yaygınlığı ve sosyal maliyetlerin yüksekliği nedeniyle bu alanda regülasyonu gerçekleştiren önemli bir argüman olmaya devam etmektedir (Yay ve Yılmaz, 2001: 51).

Finansal ya da bankacılık yönetimi üç aşamalı bir süreç olarak tanımlanır (TBB, 2004: 10);

- Paniğin durdurulması ve finansal ödeme sisteminin kısa dönemde istikrarının sağlanması,
- Finansal kurumlar ve finansal sistemi kısa dönemde ve hızlı bir şekilde yeniden yapılandıracak güvenilir bir stratejinin hazırlanması,
- Finansal stratejinin uygulanmasının denetimi ve sistemin

normalleştirilmesidir.

Finansal sistemlerle ilgili düzenlemeleri getirmeye çalışan belli başlı uluslararası kurumlar vardır. Örneğin, IMF, Dünya Bankası gibi. Finansal sistemin 3 önemli ayağı, bankacılık, menkul kıymetler ve sigortacılık piyasaların düzenlenmesi konusunda ayrı ayrı ve eşgüdümlü olarak çalışan bu kurumların ortak amacı sağlam, güvenli ve etkin ulusal finansal sistemlerle, istikrarlı bir uluslararası finansal sistem oluşturmaktır. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması programının temel amacı; kamu bankalarını mali sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, mali sistemin istikrarı ve kamu maliyesine getirdikleri yükün azaltılması bakımından TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını en kısa sürede çözüme kavuşturmak ve yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen bazı özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmektir **(Demir ve Toprak, 2001: 17-18)**.

Yeniden yapılanmanın sağlıklı bir temele oturtulabilmesinde, bu ihtiyaca yol açan nedenlerin, bankaların problemlili hale gelmesine yol açan faktörlerin ve zararların ortaya çıkış nedenlerinin detaylı analizi büyük önem taşımaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar konunun gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı altyapısının olduğunu göstermektedir. Ortak payda kötü yönetim ve buna bağlı olarak aktif kalitesinin bozulması, ekonomi performansının kötüleşmesi, yasal çerçevede denetim ve yaptırım eksikliği ve mali ortam olarak ortaya çıkmaktadır **(Ersel, 2001: 187)**.

Türkiye’de yaşanan krizlerden sonraki ekonomik yeniden yapılandırmanın temel aşamalarından biri, bankacılık sisteminin güçlendirilmesi, mali sistemin büyütülmesi ve derinliğinin artırılmasıdır. Bu kapsamda 1999 yılından beri çok önemli adımlar atılmıştır. Yeniden yapılanmanın kalıcı olması için her alanda uygulanması, kamuyu, banka dışı finansal kesimleri, reel sektördeki kurumları da kapsamı ve bu reformların eşzamanlı olarak yapılması gerekmektedir **(Özince, 2002: 32)**.

Finansal piyasalarda, kurumlar ve araçlar bazında bankacılık sektörünün ağırlığı önemli boyutlara ulaşmaktadır. Bankalar ekonomik birimlerden fon toplayıp, bunları yine ekonomik birimlere fon olarak aktarmaktadır. Bu nedenle bankaların en önemli rolü ve fonksiyonu finansal aracılık olarak ifade etmektedir. Öte yandan bankalar ekonomik birimlere ödeme hizmetleri sağlayan bir organizasyon da sunmaktadır (Sayılğan, 2003: 63-63). Bankaların her iki fonksiyonu dikkate alındığında, ekonomik yapı ve ilişkiler sistemin bankacılık sektöründe ortaya çıkabilecek herhangi bir etkinsizlik türü veya eğilimi, istikrarı önemli ölçüde etkilemektedir. Dünya’da genel eğilimler ve 1980’den sonra yapılan ulusal düzenlemelerle Türk finans sisteminde yeni ürünlerin kullanılması gündeme gelmiştir (Kaplan, 1999: 23). Türk Bankacılık Sektörünü daha sağlıklı bir yapıya kavuşturmak için uygulanan yeniden yapılandırma dört temel unsura dayandırılmıştır (BDDK, 2003: 55);

- Kamu bankalarının yeniden yapılanması
- TMSF bünyesindeki bankaların yeniden yapılanması
- Özel sermayeli bankaların yeniden yapılanması
- Denetim ve gözetim etkinliğinin artırılması

3.1.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılanması

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına yönelik program, öncelikle finansal ve operasyonel yapının iyileştirilmesi, nihai olarak ise bu bankaların özelleştirilmesi hedefi çerçevesinde yürütülmektedir.

Yeniden yapılandırılma sürecinde ilk adım olarak bu bankaların yönetimi ortak yönetim, kuruluna devredilmiş ve Kurula kamu bankalarını yeniden yapılandırma ve özelleştirmeye hazırlama yetkisi verilmiştir (Erdoğan, 2002: 184).

3.1.1.1. Kamu Bankalarının Finansal Açıdan Yeniden Yapılanması

Kamu bankalarının finansal açıdan yeniden yapılandırılması; (1) görev zararı alacaklarının tasfiyesi, (2) kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması, (3) kamu

bankalarına sermaye desteği sağlanması, (4) mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve (5) kredi portföyünün etkin yönetimi, alanlarında yoğunlaştırılmıştır (**BDDK, 2001: 6**).

Görev Zararlarının Tasfiyesi: Tablo 3.1’de görüldüğü gibi 2001 yılı içinde 23 katrilyon lira, genel toplam olarak da 25 katrilyon tutarında özel tertip tahvil verilmek suretiyle kamu bankalarının görev zararlarından oluşan alacakları ve bu zararlara tahakkuk etmiş faiz tutarının tamamı tasfiye edilmiştir (**Erdoğan, 2002: 182**).

Tablo 3.1 Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığı İhraç Edilen Senetler

TRİLYON TL	ZİRAAT	HALK	EMLAK	TOPLAM
2000 SONU	2034	863	-	2897
2001 OCAK	2333	2167	-	4500
ŞUBAT	-	1000	-	1000
MART	550	1750	-	2300
NİSAN	4500	1750	-	6250
MAYIS	4730	4130	45	8905
2001 TOPLAM	12113	10797	45	22955
GENEL TOPLAM	14148	11659	45	25852

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1518944B1759.pdf

Yeni görev zararı oluşumunun engellenmesine yönelik olarak görev zararlarına ilişkin 100’e yakın Bakanlar Kurulu Kararı yürürlükten kaldırılmış ve kanunlardan kaynaklanan görev zararlarının kaldırılmasına yönelik kanuni düzenleme, 3 Temmuz 2001 tarihinde gerçekleştirilmiştir (**Erdoğan, 2002: 183**).

Kısa Vadeli Yükümlülüklerin Azaltılması: Tablo 3.2’de görüldüğü gibi kamu bankaları Hazine’den almış oldukları özel tertip tahviller karşılığında belirli bir program dahilinde Merkez Bankası’ndan repo veya doğrudan satış yoluyla likidite temin etmiş ve 16 Aralık 2001 itibariyle 8.5 katrilyon lira olan özel bankalar ile banka dışı kesime olan kısa vadeli yükümlülüklerini sıfırlamışlardır. Kamu bankalarının Merkez Bankası’ndan kullandıkları kaynak tutarı da 16 Aralık 2001’de 5.5 katrilyon lira iken 18 Aralık 2002 itibariyle 1.9 katrilyon liraya Aralık 2003’te ise

-0.9'a inmiştir. 2004 yılında kısa vadeli yükümlülükleri uygulanan politikalarla negatif düzeyde tutulmuştur. Gecelik bazda yapılan bireysel / kurumsal müşterilere yönelik repo işlemlerinde asgari vade haftalığa dönüştürülmüş, vade ve likidite riski daha iyi yönetilebilir hale getirilmiştir. 2001 yılı boyunca Hazine Müsteşarlığı, kağıt değiştirme ve nakit ödeme suretiyle erken itfa yoluyla kamu bankalarının nakit girişlerinin ve likidite pozisyonlarının düzenli bir yapıda gelişmesine ve böylece bu bankaların kısa vadeli borçlanma piyasaları üzerindeki baskılarının azalmasına katkıda bulunmuştur (BDDK, 2004: 5).

Tablo 3.2 Kamu Bankalarının Kısa Vadeli Yükümlülükleri

	KATRİLYON TL		
	ARALIK 2001	ARALIK 2002	ARALIK 2003
1. MERKEZ BANKASI	5,5	1,9	-0,9
- AÇIK PİYASA İŞLEMLERİ	5,5	1,9	0,0
TOPLAM REPO	5,5	2,1	0,0
- GECELİK REPO	0,2	0,0	0,0
- UZUN VADELİ REPO	5,3	2,1	0,0
- İNTERBANK PİYASA	0,0	-0,2	-0,9
2. ÖZEL BANKALAR+MÜŞTERİ REPOLARI VE GECELİK MEVDUAT	8,5	0,0	0,0
- ÖZEL BANKALAR (GECELİK)	4,2	0,0	0,6
- TCMB İNTERBANK PİYASASI	0,4	0,0	0,0
- BANKALARARASI PARA PİYASASI	1,9	0,0	0,0
- İMKB REPO PİYASASI	1,9	0,0	0,0
- MÜŞTERİ REPO VE GECELİK MEVDUAT	4,3	0,0	0,6
GENEL TOPLAM	14,0	1,9	-0,6

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/finist/geneldegerlendirme2.pdf>

Sermaye Yapısının Güçlendirilmesi: Tablo 3.3'de görüldüğü gibi sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla kamu bankalarına hem menkul kıymet hem de nakit olarak kaynak aktarımı yapılmıştır. Yapılan kaynak aktarımları sonucunda kamu bankalarının toplam ödenmiş sermaye tutarı Aralık 2001'de 477 trilyon lira iken, Aralık 2002'de 3.3 katrilyon liraya, Aralık 2003'te 3.4 katrilyon liraya, 2004 yılında 3.7 katrilyon lira olmuştur. Toplam öz kaynakları da 2001 yılında 712 trilyon liradan, 2002 yılında 4.064 katrilyon liraya, 2003 yılında 9.574 katrilyon liraya, 2004 yılında 10.068 katrilyon liraya yükselmiştir (BDDK, 2001: 8). 2001 yılında kamu

bankalarının sermaye yeterlilik rasyolarında da önemli oranda iyileşmeler gerçekleşmiştir. Sermaye yeterlilik rasyolarındaki iyileşmede, yapılan sermaye aktarımlarının yanı sıra, kamu bankalarının aktifleri içinde risk ağırlığı sıfır olan Devlet İç Borçlanma Senetlerinin payının artması da etkili olmuştur.

Tablo 3.3 Kamu Bankalarının Öz Kaynakları

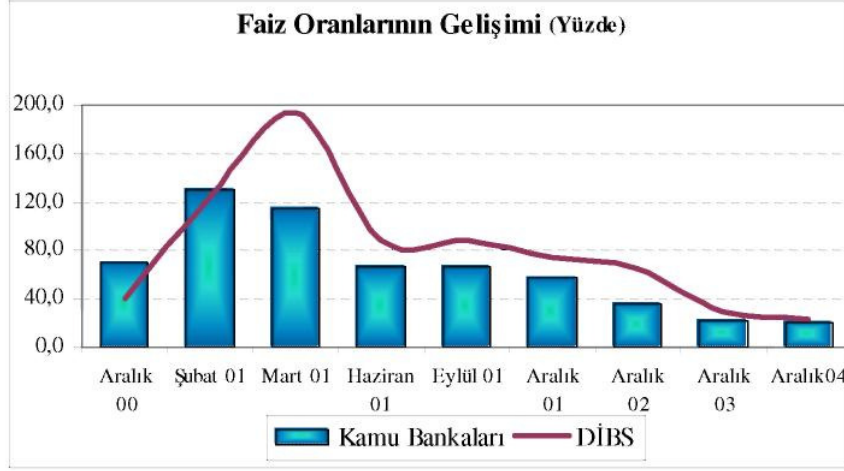
TRİLYON TL	ARALIK 2001	ARALIK 2002	ARALIK 2003	ARALIK 2004
ZİRAAT BANKASI				
ÖDENMİŞ SERMAYE	261	2222	2452	2550
YEDEK AKÇELER+SKYDF+MDDAF	180	470	2940	2520
KAR/ZARAR	65	653	1145	1890
TOPLAM ÖZ KAYNAK	506	3235	6750	7102
HALKBANKASI				
ÖDENMİŞ SERMAYE	145	1150	1241	1242
YEDEK AKÇELER+SKYDF+MDDAF	171	249	938	568
KAR/ZARAR	5	-570	645	818
TOPLAM ÖZ KAYNAK	321	829	2824	2966
EMLAK BANKASI				
ÖDENMİŞ SERMAYE	70	-	-	-
YEDEK AKÇELER+SKYDF+MDDAF	121	-	-	-
KAR/ZARAR	-305	-	-	-
TOPLAM ÖZ KAYNAK	-114	-	-	-
KAMU BANKALARI (TOPLAM)				
ÖDENMİŞ SERMAYE	477	3372	3693	3792
YEDEK AKÇELER+SKYDF+MDDAF	470	719	3984	3088
KAR/ZARAR	-235	-27	1790	2708
TOPLAM ÖZ KAYNAK	712	4064	9574	10068

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1525BSYYP_Gelisme_102003.pdf

Mevduat Faizlerinin Piyasa Faizlerine Uyumlu Hale Getirilmesi ve Kredi Portföyünün Etkin Yönetimi: Kamu bankalarının mevduat faiz oranlarının Devlet İç Borçlanma Senedi piyasa faiz oranlarının altında ve ortak olarak belirlenmesi uygulamasına gidilmiştir. Kısa vadeli yükümlülüklerin önemli ölçüde azaltılması ve sermaye yapısının güçlendirilmesi ile birlikte kamu bankalarının sistemde bozucu etkileri de sınırlandırılmış ve bu bankaların mevduat faizleri genel faiz oranlarındaki düşüşe paralel bir gelişme göstermiştir. Nitekim, Aralık 2000 itibariyle %70 olan kamu bankalarının mevduat faiz oranları, Aralık 2001 itibariyle %57'ye gerilemiştir. 2002 ve 2003 yıllarında bu düşüş devam etmiştir. 2004'te bu oran %22'lere kadar gerilemiştir. 2005'in ilk 6 ayı itibariyle %14.5 oranındadır. Aynı dönemde kamu

bankalarınca döviz tevdiat hesaplarına verilen faiz oranları da önemli oranda gerilemiştir (BDDK, 2003: 7).

Şekil 3.1 Faiz Oranlarının Gelişimi

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1525BSYYP_Gelisme_102003.pdf

Kamu bankalarının faaliyetlerini etkinlik ve verimlilik ilkeleri çerçevesinde sürdürmeleri doğrultusunda her bankanın ihtisas alanındaki kredilerini kaynak maliyetlerini dikkate alarak sürdürmeleri sağlanmıştır.

3.1.1.2. Kamu Bankalarının Operasyonel Açından Yeniden Yapılanması

Yeniden yapılandırma kapsamında kamu bankaları; müşteri odaklı, kâr orijinli, dengeli büyümeye dayanan bir organizasyon yapısına kavuşturulmuştur. Bu kapsamda kamu bankalarının organizasyonu en tepede yönetim kurulu, onun altında şube-dışı kâr merkezleri, pazarlama, operasyonlar, krediler ve risk yönetimi ve kontrol olmak üzere 5 alt birimden oluşan bir yapıya dönüştürülmüştür (BDDK, 2004: 13).

Kamu bankalarının şube ve personel sayısının azaltılması yönünde de önemli adımlar atılmış, Aralık 2000 itibariyle 2.494 olan şube sayısı Aralık 2001 itibariyle 2.398'e, Aralık 2002 itibariyle 1.685, Aralık 2003 itibariyle 1.673'e, 61.601 olan

personel sayısı ise 30.504'e gerilemiştir. Ziraat ve Halk Bankasının operasyonel yeniden yapılandırılmaları için hazırlanan stratejik plan ve detaylı kurumsal uygulama planları anılan bankaların genel kurullarınca onaylanmıştır. Yeniden yapılandırma ve özelleştirmeye hazırlama planlarının uygulama usul ve esasları Bakanlar Kurulunca da uygun görülerek 1 Şubat 2002'de yayımlanmıştır. Söz konusu kararname ile 2002 yılı Haziran ayı sonuna kadar Ziraat ve Halk Bankası'nın şube, büro ve özel işlem merkezi sayısının 897 adet, personel sayısının ise 16.000 kişi azaltılması sağlanmıştır (**BDDK, 2003: 9**).

Tablo 3.4 Personel ve Şube Sayısında Yaşanan Gelişmeler

	ARALIK 2000	ARALIK 2001	ARALIK 2002	ARALIK 2003
PERSONEL SAYISI				
- ZİRAAT BANKASI	36576	33023	22099	21867
- HALKBANKASI	10000	14962	8300	8637
- EMLAK BANKASI	15025	-	-	-
TOPLAM	61061	47985	30399	30504
ŞUBE SAYISI				
- ZİRAAT BANKASI	1287	1499	1139	1131
- HALKBANKASI	804	899	546	542
- EMLAK BANKASI	403	-	-	-
TOPLAM	2494	2398	1685	1673

Kaynak: BDDK (2004), **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VIII.-IX.** Aralık. 65-80

Kamu bankalarının kâr/zararlarını, likiditesini ve faiz oranı marjlarını izlemek için bir izleme programı oluşturulmuştur. Bu suretle, banka aktif ve pasiflerinin getiri-maliyet oranları haftalık, şubelerin bilanço ve kar/zarar durumları ise günlük olarak takip edilebilir hale gelmiştir. Kamu bankalarının bağımsız dış denetiminin yapılması amacıyla bir bağımsız denetim şirketi ile anlaşma yapılmıştır. Ziraat Bankası ve Halk Bankası bünyesinde iç kontrol, mali kontrol ve risk yönetimi birimleri oluşturulmuştur (**Erdoğan, 2002: 187**).

3.1.1.3. Yeniden Yapılanma Sonrasında Kamu Bankalarının Mali Yapısındaki Değişmeler

Tablo 3.5'de görüldüğü gibi, 2000 yılı sonunda 30.8 trilyon lira olan kamu bankalarının (Ziraat, Halk ve Emlak Bank) toplam aktifleri 2001 Aralık ayında 44.6

trilyon liraya, 2002 Aralık ayında 55.098 trilyon liraya, 2003 Aralık ayında 60.185 trilyon liraya ve 2004 Aralık ayında 83.134 trilyon liraya yükselmiştir (www.bddk.gov.tr).

Tablo 3.5 Kamu Bankalarının Konsolide Bilançosu

TRİLYON TL	ARALIK 2000	ARALIK 2001	ARALIK 2002	ARALIK 2003	ARALIK 2004
VARLIKLAR					
NAKİR DEĞERLER VE BANKALAR	2555	4760	3376	2207	3621
MENKUL DEĞERLER CÜZDANI	1759	25746	34086	38661	43635
KREDİLER	6525	5453	5261	6287	20926
TAKİPTEKİ ALACAKLAR (NET)	722	1065	709	367	436
TAKİPTEKİ ALACAKLAR	1017	3365	3613	3542	3601
TAKİPTEKİ ALACAKLAR KARŞILIĞI (-)	296	2301	2904	3175	3165
GÖREV ZARARLARI	15196	-	-	-	-
DİĞER VARLIKLAR	4061	7554	11666	12663	14365
YÜKÜMLÜLÜKLER					
MEVDUAT	20324	30351	39103	42858	59366
BANKALARA BORÇLAR	4612	3561	2840	2187	2356
DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER	5258	6599	7167	7358	8001
ÖZ KAYNAK	712	4065	5988	9568	10368
BİLANÇO TOPLAMI	30817	44576	55098	60185	83134

Kaynak:http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1525BSYYP_Gelisme_102003.pdf

2001 yılında öz kaynakların toplam pasifler içindeki payı %2.3'den %9.1'e çıkmıştır. Bu oran bankaların kendi kaynakları ile faaliyetlerini sürdürebilme oranını vermektedir. Öz kaynakların pasifler içindeki payı arttıkça borçları karşılama gücü artmaktadır. Bankalara borçların payı ise %15'den %8'e inmiştir. Kamu bankalarının kredi portföyü 2001 yılında nominal olarak %16.4 oranında daralmıştır. Bu gelişmede kredilerin bir bölümünün takipteki alacaklar kalemine geçmesi de etkili olmuştur. Nitekim, brüt kredilerde 2001 yılında nominal olarak %16.7 oranında artış söz konusudur (**BDDK, 2001: 10**).

3.1.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Bankalarının Yeniden Yapılanması

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamındaki bankaların en kısa sürede çözümlenmesi, bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırma çalışmalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. TMSF bankalarının yeniden yapılandırılmasına

yönelik strateji (1) TMSF bankalarının devir, birleşme, satış veya tasfiye yoluyla çözümlenmesi (2) finansal açıdan yeniden yapılandırma (3) operasyonel açıdan yeniden yapılandırma ve (4) fon bankalarının sorunlu aktiflerinin yönetimi olmak üzere dört ana unsurdan oluşmaktadır(BDDK, 2001: 13).

3.1.2.1. TMSF Bünyesine Alınan Bankaların Devir, Birleşme, Satış veya Tasfiye Yoluyla Çözümlemesi

Finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılan fon bankalarının devir, birleşme ve satış yoluyla çözümlenmesi çalışmaları programlandığı gibi devam etmiştir. Bu çerçevede, son beş yılda TMSF'ye devredilmiş olan 18 bankadan birinin lisansı iptal edilmiş, beş banka Sümerbank, iki banka ise Etibank çatısı altında birleştirilmiş, Bank Ekspres, Sümerbank ve Demirbank'ın satış işlemleri gerçekleştirilmiştir. Böylece, rapor tarihi itibarıyla Fon bünyesinde 7 banka kalmıştır (Reisoğlu, 2000: 624-625).

2003 yılı itibarıyla son beş yılda TMSF'ye devredilmiş olan 19 bankadan 8 tanesi birleştirilmek suretiyle dört banka ise satış yoluyla çözüme kavuşturulmuştur. 2001 yılı Aralık ayı içerisinde İktisat Bankası, Etibank ve Kentbank'ın bankacılık işlemleri yapma izinleri kaldırılmış ve bu bankalar tasfiye sürecine girmiştir. Böylece, 1 Şubat 2002 itibarıyla, hukuki süreçleri devam eden Tarişbank ile T.Ticaret Bankası hariç, TMSF bünyesinde Toprakbank ve Bayındırbank olmak üzere iki banka kalmıştır. Kasım 2001'de Fon bünyesine alınan Toprakbank için 31 Ocak 2002 tarihinde satış süreci başlatılmıştır (BDDK, 2003: 11).

Tablo 3.6 TMSF Bankalarında Yeniden Yapılanma Süreci

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	TOPLAM
DEVRALINAN BANKA SAYISI	1	1	6	3	8	-	-	19
BİRLEŞTİRİLEN BANKA SAYISI	-	-	-	-	7	1	-	8
SATILAN BANKA SAYISI	-	-	-	-	3	1	-	4
LİSANSI İPTAL EDİLEN BANKA SAYISI	-	-	-	-	3	-	-	3
HUKUKİ SÜREÇTE OLAN BANKA SAYISI	-	-	-	-	2	-	-	2
FON BÜNYESİNDEKİ BANKA SAYISI	1	2	8	11	4	2	-	28

Kaynak: BDDK (2004), **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VIII.-IX.** Aralık. 65-80

3.1.2.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Bankalarının Finansal Açidan Yeniden Yapılanması

TMSF bünyesine alınan bankalar içinde buldukları durum ve mevduatlara verilen garantinin de etkisiyle piyasa koşullarına göre yüksek oranlarla mevduat ve repo toplamışlardır. Bu durum piyasada rekabeti engelleyici bir durum yaratmış, düşük faiz veren bankaları haksız rekabetle karşı karşıya bırakmıştır **(BDDK, 2003: 16)**.

TMSF bünyesine alınan bankalarda Mart 2001'den itibaren mevduat faiz oranları ortak olarak DİBS piyasa faiz oranının altında belirlenmiş ve piyasa ortalamalarına yaklaştırılmıştır. Bu yapılanma çerçevesinde yapılan değişiklikler şöyle detaylandırılabilir:

Hazine'nin TMSF'ye Özel Tertip Tahvil İhraçları: Fon kapsamına alınan bankaların sermaye ve bilanço yapılarını güçlendirmek amacıyla Hazine Müsteşarlığı, TMSF ile yapmış olduğu ikraz anlaşmaları kapsamında 2000 yılı Aralık ayından itibaren belli dönemlerde özel tertip tahvil ihraç etmektedir. TMSF'ye ihraç edilen özel tertip tahviller fon kapsamındaki bankaların sermaye yapılarını güçlendirmek amacıyla bu bankalara ihtiyat olarak aktarılmıştır. İhraç edilen özel tertip tahvillerin bir bölümü fon bankalarının likidite ve bilanço yapısındaki gelişmelere bağlı olarak geri alınarak yeni kağıtlarla değiştirilmiştir. Özel tertip tahvillerin 4.115 trilyon liralık kısmının Merkez Bankası'na kesin satışı yapılmış ve sağlanan kaynaklarla fon bankaları kısa vadeli borçlarını tasfiye etmişlerdir. Özel tertip tahvillerin 824 trilyon lirası Hazine tarafından nakit ödeme suretiyle erken itfa edilmiş, 995 trilyon liralık tahvil ise ihtiyacın azalmasına bağlı olarak iptal edilmiş ve Hazine'ye geri verilmiştir.

Tablo 3.7 TMSF Nakit Dışı Tahvil Stoku

30.12.2001 İTİBARIYLA	TRİLYON TL	MİLYON DOLAR	MİLYON EURO	TOPLAM (TRİLYON TL)
TMSF NAKİT DIŞI TAHVİL STOKU	3192	7341	897	16022
FON BANKALARI NAKİT DIŞI TAHVİL STOKU	3200	208	-	3500
TMSF+FON BANKALARI	7329	7639	897	16522

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1519FC87CBCF.pdf

Bu işlemler sonucunda Hazine Müsteşarlığı verilerine göre 31.12.2001 itibariyle, TMSF’de 7.329 trilyon lira TL cinsinden, 7.431 milyon dolar ve 897 milyon Euro döviz cinsinden nakit dışı tahvil stoku bulunmaktadır.

Döviz cinsinden verilen kağıtlar ihraç tarihlerindeki kurlar esas alınarak TL’ye dönüştürüldüğünde 2001 yıl sonu itibariyle TMSF’de kalan toplam nakit dışı tahvil stoku 14.450 trilyon lira seviyesindedir (**BDDK, 2001: 13**).

TMSF Kaynaklarından Sermaye ve Mevduat Desteği: Fon bankalarına, TMSF’nin kendi kaynaklarından 1 katrilyon lirası sermaye, 1.2 katrilyon lirası mevduat olmak üzere toplam 2.2 katrilyon lira destek sağlanmışır.

Tablo 3.8 TMSF Kaynaklarından Yapılan Sermaye ve Mevduat Desteği

18 OCAK 2002 İTİBARIYLA	TRİLYON TL
1. SERMAYE KARŞILIĞI NAKİT ÖDEME	1012
2. YAPILAN MEVDUAT	1151
TOPLAM	2163

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1519FC87CBCF.pdf

Kısa Vadeli Yükümlülüklerin Azaltılması: Çizelge 26. da görüldüğü gibi fon bankaları Hazine tarafından verilen özel tertip tahvillerin bir bölümünü Merkez Bankası’na kesin satış yapmak suretiyle sağladıkları kaynaklarla 16 Mart 2001 itibariyle 2.6 katrilyon lira olan TCMB dışındaki kısa vadeli yükümlülüklerini

sıfırlamışlardır. 2003 yılında TCMB'ye ait kısa vadeli döviz yükümlülüklerinde sıfırlamışlardır.

Açık Pozisyonların Kapatılması: Mayıs 2001 dönemine kadar 4-5 milyar dolar seviyesinde olan TMSF bünyesindeki bankaların açık pozisyonları, Mayıs ayının ikinci yarısında yapılan dövize endeksli kamu kağıdı enjeksiyonuna bağlı olarak gerilemiş ve Haziran ayı sonunda 561 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Temmuz ayı içerisinde Fon'a alınan 5 bankanın açık pozisyonları nedeniyle 1.1 milyar dolara yükselen net açık pozisyon 2002 tarihinde 408 milyon dolara ve 2003 yılında bu oran 19 milyon dolara gerilemiştir (**BDDK, 2004 : 4**).

Mevduat Faizlerinin Piyasa Koşullarına Uygun Hale Getirilmesi: TMSF bünyesine alınan bankalarda Mart 2001'den itibaren mevduat faiz oranları ortak olarak DİBS piyasa faiz oranının altında belirlenmiş ve piyasa ortalamalarına yaklaştırılmıştır.

Fon Bankalarının Mevduatlarının Devredilmesi: Fon bankalarında bulunan mevduatın önemli bir bölümü ihale yoluyla karşılığında DİBS verilmek suretiyle diğer bankalara devredilmiştir. Mevduat devirlerine ilişkin ihaleler TL ve YP mevduat havuzları için ayrı ayrı teklifler almak suretiyle 5 etapta gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen ihaleler sonucunda, 479 trilyon liralık TL cinsinden mevduat ve 2.587 milyon dolarlık yabancı para cinsinden mevduat 8 adet özel bankaya devredilmiştir (**BDDK, 2002: 5**).

3.1.2.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Bankalarının Operasyonel Açıldan Yeniden Yapılanması

Fon bünyesindeki bankaların operasyonel anlamda yeniden yapılandırılması alanında önemli adımlar atılmıştır. Bu adımlar, verimsiz olan bankaların kapatılması, devredilmesi ve iştirak, menkul ve gayrimenkul satışlarından elde edilen gelirlerdir.

Şube ve Personel Sayısının Azaltılması: Devir tarihi itibarıyla 1.619 olan fon bankalarının şube sayısı 31 Ocak 2002'de 856'ya düşürülmüştür. Bu azalma ile bankaların işgücü verimliliğini arttırmak hedeflenmiştir. Satılan bankalar hariç

tutulduğunda devir tarihi itibariyle 982 olan şube sayısı 480 adet azaltılarak 31 Ocak 2002'de 502'ye indirilmiştir. Fon bankalarının personel sayısı bankaların devredildikleri tarihe göre yüzde 49,1 oranında(16.002 kişi) azaltılarak 31 Ocak 2002 tarihi itibariyle 16.567'e indirilmiştir. Satılan bankalar hariç tutulduğunda devir tarihi itibariyle 17.997 olan personel sayısı yüzde 49.8 oranında azaltılarak 31 Ocak 2002'de 9.040'a indirilmiştir **(BDDK, 2003: 8)**.

Şube Satışları: Tasfiye sürecine giren Etibank, Kentbank ve İktisat bankasının 164 adet şubesi diğer bankalara satılmış ve bu satışlarla birlikte 1.253 personel satın alan bankalarda göreve başlamıştır.

İştirak, Menkul ve Gayrimenkul Satışları: TMSF bünyesindeki bankaların iştirakleri ile menkul ve gayrimenkul satışlarının daha etkin bir biçimde yürütülmesini temin etmek amacıyla TMSF bünyesinde İştirakler Dairesi Başkanlığı ile Gayrimenkuller Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. 31 Ocak 2002 itibariyle, fon bankalarının satışı kararlaştırılıp izin bekleyen satış işlemleri de dahil olmak üzere iştiraklerinin satışından 238,1 trilyon lira elde edilmiştir **(BDDK, 2002: 10)**.

3.1.2.4. Sorunlu Aktiflerin Yönetimi

Fon'a devredilen bankaların eski ortaklarının kendi lehlerine kullandıkları kaynakların veya bankayı bu suretle uğrattıkları zararın tazmini amacıyla açılan davalar devam ederken, fon aleyhine de davalar açılmaktadır. Bu amaçla yapılan düzenlemeler şunlardır:

Takip ve Takip Dışı Kredi Dosyalarının Tahsilat Dairesine Devri: Aralık 2002 tarihi itibariyle 6.110 adet kurumsal, 63.717 adet bireysel olmak üzere toplam 71.136 adet dosya Tahsilat Dairesine aktarılmıştır. Fon bankalarından devralınan takipteki alacakların tutarı 3.7 katrilyon lira düzeyindedir. Devir alınan takipteki kredilerin net defter değerleri üzerinden bankalara, 315 trilyon TL ve 24.8 milyon dolar tutarında ödeme yapılmıştır. 2003 yılında 189.105 adet dosya Tahsilat Dairesine aktarılmıştır **(BDDK, 2004: 13)**.

TMSF' nin Sağladığı Nakit Girişleri: Çizelge 31' görüldüğü gibi, TMSF bünyesindeki bankalardan devir tarihleri ile 31 Aralık 2001 tarihleri arasında 903.5 milyon dolarlık tahsilat gerçekleştirilmiştir. Bu tutarın 875.5 milyon dolarlık kısmı Fon Bankaları tarafından, 28.0 milyon dolarlık kısmı Tahsilat Dairesi tarafından tahsil edilmiştir. 2004 yılında ise tahsilat toplamı 1.368 milyar dolar nakit girişi sağlanmıştır (www.bddk.gov.tr).

Takip ve Dava İstatistikleri: TMSF tarafından çeşitli nedenlerle açılan davaların sayısı 2001 tarihinde 350 iken, 2002 tarihinde 382'ye, 2003 tarihinde 418'e ve 2004 yılında 488'e yükselmiştir.

3.1.3 Özel Sermayeli Bankaların Yeniden Yapılanması

Özel bankalara yönelik program kapsamında bu bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi, yabancı para açık pozisyonların daraltılması, devir ve birleşmelerin özendirilmesi, sorunlu kredilerin çözümlenmesi ve iç kontrol ve risk yönetim sistemleri oluşturulması konularında düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (**BDDK, 2001: 18**).

3.1.3.1 Sermaye Yapısının Güçlendirilmesi ve Sorunlu Kredilerin Çözülmesi

Kasım ve Şubat aylarında yaşanan krizler sonrası daha da belirginleşen bankacılık kesimindeki sermaye yetersizliği sorununu çözüme kavuşturmak ve banka sahipleri ile hissedarların sermaye artırımına katkılarını arttırmak amacıyla; her bir bankanın mali durumuna göre farklılık gösteren, sermaye artırımını ve/veya sermaye benzeri kredi temini ve yeniden yapılanma stratejilerini içeren takvime bağlı taahhüt mektupları alınmış ve bu taahhütlere uyum titizlikle takip edilmiştir (**Demir ve Toprak, 2001: 23-24**).

Sermaye artırımını programı kapsamında, özel bankaların 2000 yılı itibariyle, toplam öz kaynakları 6.968 trilyon TL, 2001 yılında 8.975 trilyon TL, 2002 yılında 12.958 trilyon TL, 2003 yılında 20.958 trilyon TL ve 2004 yılında 27.392 trilyon TL'ye yükselmiştir(www.bddk.gov.tr).

Tablo 3.9 Özel Bankaların Öz Kaynaklarının Gelişimi

TRİLYON TL	2000 ARALIK	2001 ARALIK	2002 ARALIK	2003 ARALIK	2004 ARALIK
ÖDENMİŞ SERMAYE	3.254	4.804	5.248	6.451	7.756
YEDEK AKÇELER	825	1.122	3.657	12.637	13.972
SABİT KIY. YEN. DEĞ. F.	717	1.008	1.365	2.10	2.26
MENKUL DERĞ. DEĞ. AR. F.	1.768	1.162	1.368	2.65	3.36
DÖNEM KARI	419	886	1.725	2.972	2.836
GEÇMİŞ YILLAR KARI	-16.2	-7.36	-4.268	-2.897	-502
TOPLAM ÖZ KAYNAKLAR	6.968	8.975	12.658	20.958	27.392

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1519FC87CBCF.pdf

Ancak, ekonomideki durgunluğun beklenenden daha derin olması ve uzun sürmesi, global ekonomideki belirsizliklerin artması, olumsuz koşulların duran varlıkları nakde çevirme olanağını kısıtlaması ve yerli/yabancı yatırımcıların sektöre yönelik çekingenliklerinin artması, bir yandan sermaye ihtiyacını arttırırken, diğer yandan özel kesimin yeni sermaye artırımı imkanlarını sınırlandırmıştır.

3.1.3.2. Açık Pozisyonların ve Faiz Riskinin Sınırlandırılması

Kasım ve Şubat krizleri sonrası artan belirsizlik ve döviz kurlarındaki yüksek oranlı dalgalanmalar özel bankaların, yabancı para pozisyon açıklarını kapatma eğilimlerini artmıştır. Hazine tarafından Haziran 2001’de gerçekleştirilen iç borç takas işlemi de özel bankaların yabancı para pozisyon açıklarını önemli ölçüde kapatmalarına katkıda bulunmuştur. Nitekim, 2000 yıl sonunda 8.4 milyar dolar olan özel bankaların bilanço içi döviz pozisyon açıkları, 2001 yılında 1.4 milyar dolar, 18 Aralık 2002 tarihinde 1.3 milyar dolar, Aralık 2003 tarihinde 367 milyon dolar düşmüş ve Aralık 2004 tarihinde 1.744 milyar dolara yükselmiştir (**BDDK, 2003: 15**).

3.1.3.3. Bankalararası Devir ve Birleşmeler

2001 yılında bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerini kolaylaştırmak yönünde vergi teşvikleri getirilmiş ve bu düzenlemelerin de katkısıyla

devir ve birleşmelerde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Sağlanan başlıca vergi teşvikleri şunlardır: (<http://www.bddk.org.tr>).

- Devirlerden ortaya çıkan kazançların vergiden istisna tutulması.
- Zararların 5 yıl boyunca zarar olarak gösterilmesi.
- Devir ve birleşmeler sırasında yapılan işlemlerin vergi ve harçlardan muaf tutulması.

“4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” çerçevesinde getirilen hükümler çerçevesinde bankalara sağlanacak olan sermaye desteğinden yararlanabilmenin sektör içindeki pay koşuluna bağlanmasının bankacılık kesiminde devir ve birleşmeleri teşvik edeceği düşünülmüştür.

3.1.4. Gözetim ve Denetim Etkinliğinin Arttırılması

Bankacılık kesiminin mali ve operasyonel anlamda yeniden yapılandırılması çalışmaları ile eş anlı olarak sektöre yönelik düzenleme, gözetim ve denetim çerçevesini güçlendirecek, bankacılık sistemini daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, sektörün dayanıklılığını geliştirecek ve sektöre güveni kalıcı kılacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

3.1.4.1. Sermaye Düzenlemeleri

Bankalar Kanunu’nda Haziran 2001’de yapılan değişiklikle Avrupa Birliği Direktiflerindeki öz kaynak tanımına paralel olarak “Konsolide Öz Kaynak” tanımı getirilmiş ve konsolide esasa göre uygulanacak kredi sınırları ile standart oranların hesaplanmasında bu tanımın esas alınması sağlanmıştır. Faiz oranı riski, kur riski ve hisse senedi risklerinden oluşan piyasa risklerinin sermaye yeterliliği rasyosunun hesaplanmasına dahil edilmesine ilişkin usul ve esasları belirleyen "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" 31 Ocak 2002’de yayımlanmıştır.

Söz konusu yönetmelikle, Şubat 2001’de yayımlanan yönetmeliğin usul ve esasları korunmakla birlikte, bankaların opsiyonlara özgü risklerinin ölçülmesi ve bu tür pozisyonlardan kaynaklanabilecek risklere ilişkin sermaye yükümlülüklerinin hesaplanmasında kullanılacak esas ve usullere kapsamlı bir biçimde yer verilmiş ve risk ölçüm modellerine ilişkin standartlara ilişkin yeni düzenlemeler getirilmiştir. Risk ağırlıklarını gösterir ek cetvel de repo işlemlerinin bilanço içinde izlenmesi uygulamasına paralellik sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Bankaların öz kaynaklarının hızlı kur ve fiyat hareketleri nedeniyle aşınmasını önlemek amacıyla “yapısal pozisyon” tanımı getirilmiştir. Yapısal pozisyonların sermaye yeterliliği rasyosu hesabında dikkate alınmasına ilişkin usul ve esaslara üzerindeki çalışmalar devam etmektedir. Yönetmeliğin, geçici 1. maddesi uyarınca sermaye yeterliliği hesabında konsolide bazda piyasa risklerinin dikkate alınması ile ilgili uygulamaya 1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren başlanmıştır.

31 Ocak 2002 tarihinde Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik’te yapılan değişiklikle, uluslararası düzenlemelere uyum amacıyla, öz kaynak tanımı değiştirilerek genel kredi karşılığının netleştirme yapılmaksızın katkı sermayeye ilave edilmesi hükmü getirilmiş ve sermayeden indirilecek değerlere tüm mali kurumlara yapılan sermaye katılımları dahil edilmiştir. Böylece, sistemde tek bir öz kaynak tanımının yerleşmesi sağlanarak gerek kredi sınırlarının hesabında gerekse mali bünyeye dair rasyoların uygulanmasında aynı öz kaynak tanımının esas alınması temin edilmiştir(BDDK, 2002: 9).

3.1.4.2. Risk Düzenlemeleri

8 Şubat 2001 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ile bankaların bünyelerinde etkin bir iç denetim sistemi kurmaları ve karşılaşacakları riskleri en iyi şekilde yönetebilmelerine imkan verecek etkin bir risk yönetimi sistemi kurmalarına ilişkin usul ve prensipler belirlenmiş ve söz konusu sistemlerin etkin bir şekilde işleyişini takiben bu yönetmelik çerçevesinde bankacılık sisteminin banka faaliyetleri bazında risk odaklı olarak gözetimi hedeflenmiştir. Bankalar, Temmuz 2001 tarihinden itibaren yönetmelik çerçevesinde yapmış oldukları faaliyetleri ve organizasyonel

hazırlıklarını üçer aylık dönemler itibariyle raporlamakta ve bu raporlar düzenli olarak değerlendirilmekte ve gelişmeler yakından izlenmektedir.

3.1.4.3 Kredi ve İştirak Sınırlamaları ile Karşılıklara İlişkin Düzenlemeler

Bankaların kullandıkları kredilerde risk yoğunlaşmasını önlemek üzere, bir gruba kullanılacak kredi limitlerinin hesabında doğrudan ve dolaylı krediler birlikte dikkate alınmış ve risk grubu tanımı yapılmıştır. Banka hissedar ve iştiraklerinin de aynı risk grubu içinde değerlendirildiği düzenleme ile banka kaynaklarının belirli gruplar üzerinde yoğunlaşması engellenecek, bankaların aktif yapısını emniyet, seyyaliyet ve verimlilik ilkelerine göre sağlamlaştırılmaları temin edilecektir.

Gerçek veya tüzel bir kişiye doğrudan veya dolaylı olarak verilebilecek kredilerin toplamı öz kaynakların en fazla %25'i ile sınırlandırılmıştır. Bir risk grubuna kullandıkları kredi toplamı Bankalar Kanunu'ndaki sınırlamaları aşan bankalar, bu risk grubuna dahil gerçek ve tüzel kişilere yeni kredi kullandırmayacaklardır. Ayrıca, bankaların sınırlamaları aşan tutarı kademeli olarak 2006 yılı sonuna kadar gidermeleri öngörülmüştür.

2009 yılına kadar geçiş süreci tanınarak bankaların mali kurumlar dışındaki bir ortaklığa iştirakleri kendi öz kaynaklarının en fazla %15'i, bu iştiraklerin toplam tutarı ise banka öz kaynaklarının %60'ı ile sınırlandırılmıştır. 1 Ocak 2002'den itibaren vadeli işlem, opsiyon sözleşmeleri ve benzeri diğer türev ürünler kredi tanımına dahil edilmiştir. Özel karşılıkların kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider sayılması konusuna açıklık kazandırılmıştır. 31 Ocak 2002 tarihinde 4743 sayılı yasa ile yapılan değişiklikle, bankaların kredi karşılıklarını Bankalar Kanunu hükümlerine uyumlu hale getirmek için tanınmış olan dört yıllık geçiş süresi kaldırılmıştır. 31 Ocak 2002 tarihinde, kredi karşılıklarına ilişkin yönetmelikte değişiklik yapılmış ve uygulamaya ilişkin hususlar hakkında bir genelge yayımlanmıştır. Söz konusu genelge ile krediler ve diğer alacakların sınıflandırılması, karşılık ayrılmasına ilişkin esaslar, teminata ilişkin esaslar ile

mevduat kabul etmeyen bankaların yönetmelik hükümleri karşısındaki durumları konularına açıklık getirilmiştir. Yönetmelikte yapılan değişikliklerle kredi ve diğer alacakların yeniden yapılandırılması hakkındaki mevcut uygulama gözden geçirilerek mali sektöre olan borçların ilave kredi sağlamak suretiyle yenilenmesi veya yeniden bir itfa planına bağlanmasına ilişkin düzenlemelerin etkinliğini artırıcı esneklikler sağlanmıştır (BDDK, 2003: 4).

3.1.4.4. Muhasebe Standartları ve Bağımsız Denetim

Repo ve ters repo işlemlerinin 1 Şubat 2002 tarihinden başlayarak bilanço içinde izlenebilmesi için 4389 sayılı Bankalar Kanununun geçici 2-a maddesi uyarınca yürürlükte bulunan Bankalarca Uygulanacak Muhasebe Standartları, Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesinde ilave ve değişiklikler öngören düzenlemeler tamamlanarak yayımlanmıştır.

1 Temmuz 2002 tarihi itibarıyla yürürlüğe girecek olan ve Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) ile uyumlu taslak Muhasebe Uygulama Yönetmeliği bankalarca 1 Şubat 2002 tarihinden itibaren deneme mahiyetinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, söz konusu yönetmelik BDDK internet sitesinde yayımlanarak tarafların görüşlerine sunulmuştur.

Bu düzenlemelerle bankaların 2002 yıl sonu bilançolarını UMS'ye uygun bir biçimde oluşturabilmeleri hedeflenmiştir. 1 Şubat 2002 tarihinde bağımsız denetimin ilkeleri ile bağımsız denetim yapacak kuruluşlarının yetkilendirilmesine ilişkin iki ayrı yönetmelik yayımlanmıştır. Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik ile, bağımsız denetim yapılırken uyulacak ilke ve esaslar uluslararası denetim standartları ile uyumlu ve daha detaylı bir biçimde yeniden düzenlenmiştir. Bağımsız Denetim Yapacak Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Yetkilerinin Geçici veya Sürekli Olarak Kaldırılması Hakkında Yönetmelik ile, söz konusu kuruluşların yetkilendirilmelerine ve yetkilerinin kaldırılmasına ilişkin esaslar düzenlenmiştir. 1 Şubat 2002 tarihinde yayımlanan ve Yeniden Yapılandırma Programı kapsamında yapılacak "Özel Bağımsız Denetim"e ilişkin yönetmelikle; 31.12.2001 tarihi itibarıyla düzenlenen mali tablolar esas alınarak yapılacak denetimin kapsamı, değerlendirme esasları ve

düzenlenen bağımsız denetim raporlarının bağımsız denetim ilke ve esaslarına uygunluğunun denetimi konularındaki esas ve usuller belirlenmiştir. “Özel Bağımsız Denetim” Uluslararası Muhasebe Standartları ile uyumlu bir çerçevede yürütülmektedir (BDDK, 2003: 12).

3.2 TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KRİZE NEDEN OLAN MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN YAPISAL ANALİZİ

Bu çalışma kapsamında Türkiye’de Bankacılık sektöründe krize neden olan değişkenler incelenmiştir. Zaman serisi ekonometrisi bağlamında ele alınan verilerden en iyi biçimde yararlanabilmek için, belirgin" ve gerçekçi varsayımların ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda; eldeki veriler ekonometrik analiz yöntemlerine tabi tutulmuştur.

3.2.1. Durağan ve Durağan Olmayan Zaman Serileri

Durağanlık kavramı, zaman serisi verilerinin belirli bir zaman sürecinde sürekli artma veya azalmanın olmadığı, verilerin zaman boyunca bir yatay eksen boyunca saçılım gösterdiği biçimde tanımlanır. Diğer bir ifadeyle zaman serisi verilerinin sabit bir ortalama etrafında ve dalgalanmanın varyansının özellikle zaman boyunca sabit kaldığı şeklinde ifade edilebilir.

Zaman serisinin ortalamasında ve varyansında sistematik bir değişme bulunmaması halinde durağan seri söz konusudur ve serinin durağan olması durumunda yapısal ilişkinin zaman içinde değişmediği varsayımı ile değişken basit bir regresyon modeli kullanılarak tahmin edilebilir. Yapılan diğer bir tanımlamada ise zaman serisinin bir trende ve/veya yığılıma sahip olmaması, yani serinin farklarının alınmasını gerekmemesi durumunda serinin durağan olduğu ifade edilmektedir. Bu tanımlamada durağan sürecin dağılımının zaman içinde aynı kaldığı, olasılık yapısının zamana bağlı olarak değişmediği vurgulanmaktadır ve burada sözü edilen durağanlık, serinin 'homojen anlamda durağan olduğunu ifade etmektedir (Akgül, 2003:4-5).

Bir serinin durağanlığı serinin istatistiksel parametrelerinin zamandan bağımsız olması anlamına gelmektedir. Serinin istatistiksel özelliklerinin aynı kalması demektir (Özer, 1996:43).

Diğer bir ifadeyle, durağanlık (stationary) stokastik bir sürecin ortalaması ve varvansı dönem boyunca sistematik bir değişme göstermiyorsa "durağan zaman serisi" adını alır. Bu durağanlık koşulunun geçerli olduğu anlamına gelir. Gerçek dünyada ise, zaman serilerinin çoğu durağan değil ve serinin ortalaması zamanla değişmektedir. Seri genellikle azalan veya artan bir trende sahip olmaktadır. Bazen serideki büyük dalgalanmalardan dolayı da, durağanlık ortadan kalkmaktadır.

Serinin durağanlığı, durağanlık koşulları olarak adlandırılan iki varsayımı gerekli kılmaktadır.

- Durağan sürecin zaman içinde değişmeyen sonlu ortalama ve sonlu varyansa sahip olması
- Bu sürece ait kovaryansın geçmişten bağımsız varsayımı olmasıdır.

Durağanlık koşullarını içeren varsayımların ilkinde, serinin ortalama ve varyansının zamandan bağımsız olduğu, zaman içinde değişmediği, ikincisinde ise yani kovaryansın zamana bağlı gecikmelerden bağımsız olması ile de kovaryansın zamanın değil, $t \neq s$ olacak şekilde zamanlar arası gecikmelerinin, $(t-s)$ 'nin bir fonksiyonu olması gereği ifade edilmektedir. Özetle, Ortalamasıyla varyansı zaman içinde değişmeyen, iki dönem arasındaki ortak varyansı (kovaryans), bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de, yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan olasılıklı süreç durağan süreç olarak adlandırılır. Ayrıca durağanlık koşulları, zaman serisinin durağanlığını incelerken dikkat edilecek karakteristiklerin serinin ortalaması, varyansı ve kovaryansı olduğunu ortaya koymaktadır (Akgül, 2003:4-5).

3.2.2. Analizde Kullanılan Değişkenler

Çalışmanın bu bölümünde Bankacılık Sektöründe Krizlerin Öncü Göstergelerini Belirlemede kullanacağımız Makro değişkenler ele alınmaktadır. Bu değişkenleri Kullanarak birim kök testi ve koentegrasyon analizi yapılmaktadır.

Tablo 3.10 Analizde Kullanılan Değişkenler ve Analiz Kodları

KOD	DEĞİŞKENLER
FBE	Finansal Baskı Endeksi
DVDY	Dış Varlıklar/Dış Yükümlülükler
RKURDO	Reel Kur Endeksi
OSKGSYH	Özel kesime Krediler/Gayrisafi yurtiçi hasıla
MEVGSYH	Mevduat faizleri/Gayrisafi yurtiçi hasıla
CİDGSYH	Cari İşlemler Dengesi/Gayrisafi yurtiçi hasıla
M2REZ	Mevduatlar/Ulusal rezervler
İHİTH	İhracat/İthalat
MEVFZ	Mevduat faizleri
İTHREZ	İthalat/ulusal rezervler
BPPF	Bankalararası para piyasası faiz oranı
C	Sabit Terim

Türk bankacılık sektöründe krizlerin öncü göstergelerinin analizinde kullanabileceğimiz birçok makro ekonomik değişken söz konusudur. Bu bağlamda Tablo 3.10'da görülen değişkenler koentegrasyon yoluyla analiz edilecektir. Değişkenlere bakıldığında:

Finansal Baskı Endeksi (FBE): Kurlarda ki ve faizlerde ki yıllara göre değişimlerin standart sapmalarının toplamından ulusal rezervlerde ki değişimin standart sapmasını çıkartmak yoluyla bulunmaktadır. Finansal Kayıp ve Finansal kayıp ihtimali artıkça baskı düzeyi de artmaktadır.

Dış varlıklar/Dış yükümlülükler (DVDY): "Dış Varlıklar", altın mevcudu, TCMB şubelerinin kasalarındaki efektifler, yurtdışı muhabirler nezdindeki döviz mevcudu ve diğer döviz alacaklarını gösterir. "Dış kredi kullanımları nedeniyle gerçekleşen döviz girişleri ve döviz alımları dış varlıklarda artışa neden olur. Dış varlıklar ödemeler dengesi girişlerini göstermektedir. Yani, uluslararası ödemelerde kullanılacak rezervlerin toplamından oluşmaktadır. Bu nedenle, mal ve hizmet

ihracatı ile sermaye ithalatı ülkeye altın ve döviz girişine, mal ve hizmet ithalatı ile sermaye ihracatı ise altın ve dövizin ülke dışına çıkmasına neden olur. Bu doğrultuda, bu kalem altında altın ve konvertibl dövizler, diğer dövizler ve Özel Çekme Hakları yer alır "Dış Yükümlülükler" Merkez Bankası'nın yerleşik olmayanlara karşı olan TL ve yabancı para cinsinden yükümlülüklerini ifade eder. Kredi mektuplu döviz hesapları, ithalat akreditiflerinden alacaklılar ve dış krediler en büyük kalemlerini oluşturmaktadır.

Reel kur endeksi (RKURDO): Bu endeks bize Enflasyon ve devalüasyon sonrası karşılaştığı (yabancı) para birimine göre değerini verir, temeli, paranın enflasyon ile kaybettiği değerinin devalüasyon ile kura yansıtılarak eşlenmesinden geçmektedir, yani paranın iç değeri düşüyorsa dıştaki değeri de düşmelidir.

Özel kesime Krediler/Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (OSKGSYH): Bu değişken ülkelerin finansal derinlik göstergesi olarak kabul edilmiştir. Özel kesime kredilerin gayri safi yurtiçi hasıladan aldığı pay artıkça ülke de kısa ve uzun vadede piyasada nakit sıkışıklığının bir göstergesidir, piyasanın parasal ihtiyacının açık bir belirtisidir.

Mevduat faizleri/Gayrisafi yurtiçi Hasıla (MEVGSYH): Ülkede ki mevduat faizleri önemlidir çünkü ülkede ki Mevduat Faizleri düşüşe geçerse ülkeden ani para çıkışları olabilir ve piyasada nakit sıkışıklığı oluşacaktır bu durum krizin bir göstergesidir. Gayrisafi Yurtiçi Hasılda ki mevduatların fazla oluşu piyasa da güven sağlar.

Cari İşlemler Dengesi, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (CİDGSYH): Cari işlemler dengesi mal ithalat ve ihracatı arasında ki dengeyi göstermektedir, mal ithalatı mal ihracatından fazlaysa Cari İşlemler Açığı oluşacaktır bu acık Gayrisafi Yurtiçi Hasıladan karşılanıyorsa bu ekonomik krizin öncü göstergesidir.

Mevduatlar/Ulusal rezervler (M2REZ): Mevduatların Ulusal rezervler içerisinde ki payı önemlidir çünkü bir ülke de mevduatların düşme eğilimi içerisinde oluşu o ülke de öncü krizin göstergeleri içerisinde yer almaktadır. Piyasa da güven yoktur ve piyasadaki sürekli bir para çıkışı vardır.

İhracat/İthalat (İHİTH): Mal İhracatının mal İthalatını karşılama oranı önemlidir. Bir ülke de ki mal ithalatının mal ihracatından fazla olması o ülke de Cari işlemler dengesinde açık olduğuna işaret eder ve bu durumda krizin bir öncü göstergesi kabul edilmektedir.

Mevduat faizleri (MEVFZ): Ülkede ki mevduat faizleri önemlidir çünkü ülkede ki Mevduat Faizler: düşüşe geçerse ülkeden ani para çıkışları olabilir ve piyasada nakit sıkışıklığı oluşacaktır bu durum krizin bir göstergesidir.

İthalat/ulusal rezervler (İTHREZ): İthalatın Ulusal Rezervler içerisinde ki payı yüksek ise ülkeden döviz çıkışı anlamına gelmektedir. İthalatta ki artışlar sürekli olmakta ve ihracatta bir düşme söz konusu ise bu döviz rezervlerinin erimesine neden olacaktır.

Bankalararası para piyasası faiz oranı (BPPF): Bankalararası para piyasası Bankalar arasında kısa vadeli fonların alınıp satıldığı piyasalardır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bünyesinde aynı adla işlem gören piyasada bankalar kendilerine tanınan limitler çerçevesinde, önceden belirlenen vadelerde TL alım-satım işlemi gerçekleştirmektedirler. Bu piyasada. Merkez Bankası aracı konumu üstlenmekte olup (blind broker) alım-satımı gerçekleştiren taraflar birbirlerini bilmeden Merkez Bankası üzerinden (Merkez Bankasını taraf kabul ederek) işlemlerini gerçekleştirmektedirler. Para politikası uygulamasında önemli bir fonksiyona sahip olan bu piyasada Merkez Bankası doğrudan faiz belirleyerek kısa vadeli faizleri yönlendirebilmekte ve son kredi mercii fonksiyonunu yerine getirmektedir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası dışında, bankaların kendi aralarında bu tür işlemleri gerçekleştirdikleri ikincil piyasalar da mevcuttur, faiz oranlarında ki ani değişiklikler yatırımcıların büyük zararlara uğramasına neden olacaktır ve piyasadan para çıkışına neden olacaktır.

3.2.3. Analiz Sonuçları

Bu bölümde Nisan 1988-Ocak 2009 dönemi Türkiye de Bankacılık sektöründe krizi öncü göstergeleri olan makroekonomik faktörlerin etkileri ekonometrik çalışma ile incelenmiştir.

Tablo 3.11 Değişkenlerin ADF Sonuçları

DEĞİŞKENLER	Düzy ADF TEsti	1. FARK ADF TESTİ	Düzy
FBE	-3,5808*	-3,4632	I(0)
DVDY	-7,2386*	-3,4639	I(0)
RKURDO	-6,0316*	-3,4632	I(0)
OSKGSYH	-2,9896**	-2,8963	I(0)
MEVGSYH	-4,5253*	-3,4639	I(0)
CİDGSYH	-4,6345*	-3,4632	I(0)
M2REZ	-3,0134**	-2,8959	I(0)
İHİTH	-4,4544*	-3,4632	I(0)
MEVFZ	-6,8528*	-3,4632	I(0)
İTHREZ	-3,7109*	-3,4632	I(0)
BPPF	-4,4207*	-3,4632	I(0)

(*) % 5 anlamlılık düzeyinde sabit ve trend içerir

(**) % 5 anlamlılık düzeyinde sabit ve trend içermez.

Analize konu olan değişkenler de birim kök testi yapılmıştır ve birim kök testi sonucunda değişkenlerde durağanlık saptanmıştır. Değişkenler birim kök içermediklerinden uzun dönem modelleri tahmin edilmiş ve yorumlanmıştır. Bankacılık sektöründe krizi öngörmeye ilişkin bağımlı değişken olarak Bankalararası Para Piyasası Faiz Oranı (BPPF) seçilmiş ve diğer değişkenlerin BPPF üzerindeki etkileri beş farklı model kurularak araştırılmıştır.

Model 1: BPPF: 0,6687 c + 0,56565 OSKGSYH - 0,61219 MEVGSYH - 0,00773 RKURDO - 0,53067 İTHREZ -0,44677 DVDY + 1,1351 MEVFZ

OSKGSYH %1 arttığında BPPF %56565 artmaktadır. Piyasalar açısından BPPF yükselmesi iyi değildir likidite sıkışıklığının bir göstergesidir. Bankalardan alınan kredilerin üretime aktarılmadığının bir göstergesidir. Kriz öncesi dönemde düşük faizler nedeniyle artan krediler, ekonomide yaşanacak ters bir şok' sonucu faizlerin yükselmesiyle birlikte daralmaktadır. Verilen kredilerin geri dönüşü olumsuz etkilenmektedir. MEVGSYH %1 arttığında BPPF % 0,61219 azalmaktadır BPPF azalması iyidir bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Piyasalarda güven ortamının sağlandığının bir göstergesidir, piyasalardaki olumsuz haber ve beklentiler sonucu mevduatları geri çekmek üzere bankalara hücum

olduğunda, banka likit rezervleri bu talepleri karşılayamazsa bankacılık krizi olabilmektedir. RKURDO %1 arttığında BPPF %0,00773 azalmaktadır BPPF azalması iyidir bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Ulusal paranın aşırı değerlenmesi, ithalatı arttırıcı ihracatı azaltıcı etkileri nedeniyle para krizlerine yol açabilmektedir. RKURDO yükseldiğinde ulusal para değer kaybediyor demektir. Ulusal paranın aşırı değerlenmemesi krizden uzaklaştırıcıdır. İTHREZ %1 arttığında BPPF % 0,53067 azalmaktadır bu iyi durumdur bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. DVDY %1 arttığında BPPF % 0,44677 azalmaktadır. Piyasalar açısından BPPF düşmesi iyidir. Dolayısıyla DVDY ne kadar yüksek olursa bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. DVDY yüksek olması dış varlıkların dış yükümlülüklerden yüksek olması demektir, bu durumda ekonomide pozisyon açığı bulunmamaktadır ve ekonomi pozisyon açığı olmadığından dolayı risk taşımamaktadır. Kuru düşürücü etki yapar bu durum bankacılık sektörü için iyidir. MEVFZ %1 arttığında BPPF % 1,1351 artmaktadır.

Yüksek faiz oranları likidite sıkışıklığının sinyalini verebilir. Ayrıca, sanayi kesimi için kredi maliyetlerinin artması anlamına gelir. Artan kredi maliyetleri, üretimi olumsuz etkileyerek ekonomiyi durgunluğa ve dolayısıyla krize sürükleyebilir.

Model 2: BPPF: 1,1141 c + 0,68363 OSKGSYH - 2,0452 MEVGSYH - 0,01735 RKURDO - 0,51297 İTHREZ + 0.54932 İHİTH

OSKGSYH %1 arttığında BPPF % 0,68363 artmaktadır. Piyasalar açısından BPPF yükselmesi iyi değildir. Bankalardan alınan kredilerin üretimi arttırmadığının bir göstergesidir. Kriz öncesi dönemde düşük faizler nedeniyle artan krediler, ekonomide yaşanacak ters bir şok sonucu faizlerin yükselmesiyle birlikte daralmaktadır. Verilen kredilerin geri dönüşü olumsuz etkilenmektedir. MEVGSYH %1 arttığında BPPF % 2,0452 azalmaktadır BPPF azalması iyidir bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Piyasalarda güven ortamının sağlandığının bir göstergesidir, piyasalardaki olumsuz haber ve beklentiler sonucu mevduatları geri çekmek üzere bankalara hücum olduğunda, banka likit rezervleri bu talepleri karşılayamazsa bankacılık krizi olabilmektedir. RKURDO %1 arttığında

BPPF %0,01735 azalmaktadır, BPPF azalması iyidir bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Ulusal paranın aşırı değerlenmesi, ithalatı arttırıcı ihracatı azaltıcı etkileri nedeniyle para krizlerine yol açabilmektedir. Ulusal paranın aşırı değerlenmemesi krizden uzaklaştırıcıdır. İTHREZ %1 arttığında BPPF % 0,51297 azalmaktadır bu iyi durumdur bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. İHİTH %1 arttığında BPPF %0,54932 artmaktadır. Mal ihracatının mal ithalatını karşılama oranı önemlidir. Bir ülkede ki mal ithalatının mal ihracatından fazla olması o ülke de Cari işlemler dengesinde açık olduğuna işaretir ve bu durum da krizin bir öncü göstergesi kabul edilmektedir.

Model 3: BPPF: 1,3926 c + 0,62138 OSKGSYH - 1,6821 MEVGSYH - 0,01711 RKURDO - 0,5462 İTHREZ + 1,9966 CİDGSYH

OSKGSYH %1 arttığında BPPF % 0,62138 artmaktadır. Piyasalar açısından BPPF yükselmesi iyi değildir. Bankalardan alınan kredilerin üretimi arttırmadığının bir göstergesidir. Kriz öncesi dönemde düşük faizler nedeniyle artan krediler, ekonomide yaşanacak ters bir şok sonucu faizlerin yükselmesiyle birlikte daralmaktadır. Verilen kredilerin -geri dönüşü olumsuz etkilenmektedir. MEVGSYH %1 arttığında BPPF % 1,6821 azalmaktadır BPPF azalması iyidir bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Piyasalarda güven ortamının sağlandığının bir göstergesidir, piyasalardaki olumsuz haber ve beklentiler sonucu mevduatları geri çekmek üzere bankalara hücum olduğunda, banka likit rezervleri bu talepleri karşılayamazsa bankacılık krizi olabilmektedir. RKURDO %1 arttığında BPPF %0,01711 azalmaktadır, BPPF azalması iyidir" bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Ulusal paranın aşırı değerlenmesi, ithalatı arttırıcı ihracatı azaltıcı etkileri nedeniyle para krizlerine yol açabilmektedir. Ulusal paranın aşırı değerlenmemesi krizden uzaklaştırıcıdır. İTHREZ % 1 arttığında BPPF % 0,5462 azalmaktadır bu iyi durumdur bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. CİDGSYFI %1 arttığında BPPF % 1,9966 artmaktadır. Mal ithalatı mal ihracatından fazlaysa Cari işlemler açığı oluşacaktır bu açık Gayri Safı Yurtiçi Hasıla ile karşılanıyorsa bu durum ekonomik krizin öncü göstergesidir.

Model 4: BPPF: 1,1096 c + 0,60059 OSKGSYH - 1,5743 MEVGSYH - 0,0172 RKURDO + 2,3361 CİDGSYH

OSKGSYFI %1 arttığında BPPF % 0,60059 artmaktadır. Piyasalar açısından bir göstergesidir. Kriz öncesi dönemde düşük faizler nedeniyle artan krediler, ekonomide yaşanacak ters bir şok sonucu faizlerin yükselmesiyle birlikte daralmaktadır. Verilen kredilerin geri dönüşü olumsuz etkilenmektedir. MEVGSYH %1 arttığında BPPF % 1,5743 azalmaktadır BPPF azalması iyidir bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Piyasalarda güven ortamının sağlandığının bir göstergesidir, piyasalardaki olumsuz haber ve beklentiler sonucu mevduatları geri çekmek üzere bankalara hücum olduğunda, banka likit rezervleri bu talepleri karşılayamazsa bankacılık krizi olabilmektedir. RKURDO %1 arttığında BPPF % 0,0172 azalmaktadır, BPPF azalması iyidir bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Ulusal paranın aşırı değerlenmesi, ithalatı arttırıcı ihracatı azaltıcı etkileri nedeniyle para krizlerine yol açabilmektedir. Ulusal paranın aşırı değerlenmemesi krizden uzaklaştırıcıdır. CİDGSYH %1 arttığında BPPF % 2,3361 artmaktadır. Mal ithalatı mal ihracatından fazlaysa Cari işlemler açığı oluşacaktır bu açık Gayri Safı Yurtiçi Hasıla ile karşılanıyorsa bu durum ekonomik krizin öncü göstergesidir.

Model 5: BPPF: 0,58626 c + 0,46051 OSKGSYH -1,0647 MEVGSYH - 0,0126 RKURDO + 0.5091 BPPF (-1)

OSKGSYH %1 arttığında BPPF % 0,4605i artmaktadır. Piyasalar açısından BPPF yükselmesi iyi değildir. Bankalardan alınan kredilerin üretimi arttırmadığının bir göstergesidir. Kriz öncesi dönemde düşük faizler nedeniyle artan krediler, ekonomide yaşanacak ters bir şok sonucu faizlerin yükselmesiyle birlikte daralmaktadır. Verilen kredilerin geri dönüşü olumsuz etkilenmektedir. MEVGSYH %1 arttığında BPPF % 1,0647 azalmaktadır BPPF azalması iyidir bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Piyasalarda güven ortamının sağlandığının bir göstergesidir, piyasalardaki olumsuz haber ve beklentiler sonucu mevduatları geri çekmek üzere bankalara hücum olduğunda, banka likit rezervleri bu talepleri karşılayamazsa bankacılık krizi olabilmektedir. RKURDO %1 arttığında

BPPF % 0,0126 azalmaktadır, BPPF azalması iyidir bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Ulusal paranın aşırı değerlenmesi, ithalatı arttırıcı ihracatı azaltıcı etkileri nedeniyle para krizlerine yol açabilmektedir. Ulusal paranın aşırı değerlenmemesi krizden uzaklaştırıcıdır.

Tablo 3.12 Bankacılık Krizi Öncü Göstergelerimize İlişkin Modellerimiz

MODEL 1							
BPPF	c	OSKGSYH	MEVGSYH	RKURDO	İTHREZ	DVDY	MEVFZ
	0,6687	0,56565	-0,61219	-0,00773	-0,53067	-0,44677	1,1351
MODEL 2							
BPPF	c	OSKGSYH	MEVGSYH	RKURDO	İTHREZ	DVDY	MEVFZ
	1,1141	0,68363	-2,0452	-0,01735	-0,51297	0,54932	
MODEL 3							
BPPF	c	OSKGSYH	MEVGSYH	RKURDO	İTHREZ	DVDY	MEVFZ
	1,3926	0,62138	-1,6821	-0,01711	-0,5462	1,9966	
MODEL 4							
BPPF	c	OSKGSYH	MEVGSYH	RKURDO	İTHREZ	DVDY	MEVFZ
	1,1096	0,60059	-1,5743	-0,0172	2,3361		
MODEL 5							
BPPF	c	OSKGSYH	MEVGSYH	RKURDO	İTHREZ	DVDY	MEVFZ
	0,58626	0,46051	-1,0647	-0,0126	0,5091		

OSKGSYH %1 arttığında BPPF tüm modellerimizde artmaktadır. Piyasalar açısından BPPF yükselmesi iyi değildir likidite sıkışıklığının bir göstergesidir. Bankalardan alınan kredilerin üretime aktarılmadığının bir göstergesidir. Kriz öncesi dönemde düşük faizler nedeniyle artan krediler, ekonomide yaşanacak ters bir şok sonucu faizlerin yükselmesiyle birlikte daralmaktadır. Verilen kredilerin geri dönüşü olumsuz etkilenmektedir. Özel kesime sağlanan krediler doğru alanlarda yatırıma dönüşmesi ülke ekonomisine katkı sağlar kredilerin geri dönüşümü olumlu olur piyasa da güven ortamı olur ihracat artar dışa bağımlılık azalmaktadır ancak tüm modellerimize baktığımızda OSKGSYH -BPPF ilişkisi likidite sıkışıklığına işaretler ve sağlanan kredilerin doğru alanlarda kullanılmadığının ve krizin oluşmasına neden olduğunu göstermektedir.

MEVGSYH %1 arttığında BPPF tüm modellerimizde azalmaktadır BPPF azalması iyidir bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Piyasalarda güven ortamının sağlandığının bir göstergesidir, piyasalardaki olumsuz haber ve beklentiler sonucu mevduatları geri çekmek üzere bankalara hücum olduğunda, banka likit rezervleri bu talepleri karşılayamazsa bankacılık krizi olabilmektedir.

Krizin en önemli etkilerinden birisi,, bankalara yönelik hücum şeklinde ortaya çıkmaktadır. Mevduat sigortası yoksa ya da mevduatın sigortalı kısmı düşük ise, mevduat sahipleri bankacılık sistemi rezervlerinin mevduat taleplerini karşılayamayacağını düşünebilir. Bu yüzden. ,önce gelene önce hizmet verilmesi nedeniyle, geride kalmamak için mevduatlarını çekmek üzere çok sayıda mevduat sahibi aynı anda bir ya da birkaç bankaya başvuru durumunda meydana gelen güvensizlik nedeniyle bu durumun yayılmasıyla ani mevduat çıkışlarıyla kriz ortamı oluşmaktadır.

RKURDO %1 arttığında BPPF modelimizde azalmaktadır BPPF azalması iyidir bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Ulusal paranın aşırı değerlendirilmesi, ithalatı arttırıcı ihracatı azaltıcı etkileri nedeniyle para krizlerine yol açabilmektedir. RKURDO yükseldiğinde ulusal para değer kaybediyor demektir. Ulusal paranın aşırı değerlendirilmemesi krizden uzaklaştırıcıdır.

İTHREZ %1 arttığında BPPF tüm modellerimizde azalmaktadır bu iyi durumdur bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Burada ihracatında ithalatı karşılama oranının yeterli olması ve Cari işlemler dengesinin olumlu yönde olması da krize sürüklenmeyi yavaşlatacaktır.

DVDY %1 arttığında BPPF modelimizde azalmaktadır. Piyasalar açısından BPPF düşmesi iyidir. Dolayısıyla DVDY ne kadar yüksek olursa bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. DVDY yüksek olması dış varlıkların dış yükümlülüklerden yüksek olması demektir, bu durumda ekonomide pozisyon açığı bulunmamaktadır ve ekonomi pozisyon açığı olmadığından dolayı risk taşımamaktadır. Kuru düşürücü etki yapar bu durum bankacılık sektörü için iyidir.

CIDGSYH %1 arttığında BPPF tüm modellerimizde artmaktadır. Mal ithalatı mal ihracatından fazlaysa Cari işlemler açığı oluşacaktır bu açık Gayri Safı Yurtiçi Hasıla ile karşılanıyorsa bu durum ekonomik krizin öncü göstergesidir. Aradaki açığın rezervlerden karşılanıyor olması ülkeye döviz girişinin az çıkışının fazla olması ve kaynakların yetersizliği ülkenin ekonomik krize yönelişini gösterecektir.

İHİTH %1 arttığında BPPF modelimizde artmaktadır. Mal ihracatının mal ithalatı karşılama oranı önemlidir. Bir ülkede ki mal ithalatının mal ihracatından fazla olması o ülke de Cari işlemler dengesinde açık olduğuna işarettir ve bu durum da krizin bir öncü göstergesi kabul edilmektedir. Modelde karşılama oranının yüksek olması ihracatın ithalatı karşıladığını göstermektedir.

MEVFZ %1 arttığında BPPF modelimizde artmaktadır. Yüksek faiz oranları likidite sıkışıklığının sinyalini verebilir. Ayrıca, sanayi kesimi için kredi maliyetlerinin artması anlamına gelir. Artan kredi maliyetleri, üretimi olumsuz etkileyerek ekonomiyi durgunluğa ve dolayısıyla krize sürükleyebilir.

BPPF (-1) baktığımızda 0,5091 değerindedir. Bankalararası para piyasası Bankalar arasında kısa vadeli fonların alınıp satıldığı piyasalardır, ani değişiklikler yatırımcıların büyük zararlara uğramasına neden olacaktır ve piyasadan para çıkışma neden olacaktır, meydana gelen para çıkışları neticesinde döviz borçlarını ödemekte zorlanma ile karşılaşılabilir ve uluslar arası rezervlerde bir azalmaya neden olacaktır. BPPF artması sonucu bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar fazla olur. Likidite sıkışıklığının habercisi durumundadır artan likidite sıkışıklığı sonucu bankalara hücum ile karşılaşılabilir ve kriz oluşumuna neden olacaktır.

SONUÇ

1970'li yılların ortalarından itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, finansal düzenlemelerin kalktığı ekonomilerde liberalizasyon ve dışa açılma eğilimlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Finansal liberalizasyon uygulamaları, birçok gelişmekte olan ülkede istikrar programlarının ayrılmaz bir parçası olmaktadır. Ancak, pek çok gelişmekte olan ülkede, makroekonomik istikrarsızlık giderilmeden sürdürülmeye çalışılan iç ve dış finansal liberalizasyon girişimleri, finansal krizlere yol açmaktadır. Makroekonomik istikrarsızlıklar, finansal piyasaları kırılgan duruma getirmekte ve ekonominin krize sürüklenmesini kolaylaştırmaktadır.

Kriz anı, bir şeyin sürüp sürmeyeceğinin ortaya çıktığı bir andır. Kriz sosyal bir süreç olup, etkileri sadece ekonomiyle sınırlı değildir, önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen ekonomik ve ekonomik olmayan bazı gelişmelerin etkisiyle ekonomik konjonktürdeki yön değiştirmeyi, yani genişleme ya da sürekli bir ilerleme döneminden uzun ya da kısa bir bunalım veya daralma evresine geçiş olarak tanımlayabiliriz.

Bankacılık sektöründeki sorunlar, para krizlerinden meydana gelmektedir. Para krizi yaşayan birçok ülke ayrıca, tam olgunlaşmış yurtiçi bankacılık krizini de aynı zamanlarda yaşamaktadır. 1980'lerdeki finansal liberalizasyon akımından sonra bir çok ülke de para ve bankacılık krizleri yaşanmıştır. Finansal liberalizasyon başarısızlığının temelinde makroekonomik istikrarsızlıklar yatmaktadır.

Bu çalışmada Nisan 1988 - Ocak 2009 dönemi Türkiye de Bankacılık sektöründe krizi öncü göstergeleri olan makroekonomik değişkenler ele alınmaktadır. Bu Makro değişkenlerimiz Finansal Baskı Endeksi (FBE), Dış varlıklar/Dış yükümlülükler (DVDY), Reel kur endeksi (RKURDO), Özel kesime Krediler/Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (OSKGSYH), Mevduat faizleri/Gayrisafi yurtiçi Hasıla (MEVGSYH) Cari İşlemler Dengesi/Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (CİDGSYH), Mevduatlar/Ulusal rezervler (M2REZ), İhracat/İthalat (İHİTH) Mevduat faizleri (MEVFZ), İthalat/ulusal rezervler (İTHREZ), Bankalararası para piyasası faiz oranı (BPPF) olarak sıralanabilmektedir.

Bu çalışmada modellere bakıldığında Reel kur endeksi (RKURDO), Dış varlıklar/Dış yükümlülükler (DVDY), Mevduat faizleri/Gayrisafi yurtiçi Hasıla (MEVGSYH). İthalat ulusal rezervler (İTHREZ) %1 arttığında Bankalararası para piyasası faiz oranı (BPPF) modelimizde azalmaktadır BPPF azalması iyidir, bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. Ulusal paranın aşırı değerlenmesi, ithalatı arttırıcı ihracatı azaltıcı etkileri nedeniyle para krizlerine yol açabilmektedir. RKURDO yükseldiğinde ulusal para değer kaybediyor demektir. Ulusal paranın aşırı değerlenmemesi krizden uzaklaştırıcıdır. İhracatında ithalatı karşılama oranının yeterli olması ve Cari işlemler dengesinin olumlu yönde olması da krize sürüklenmeyi yavaşlatacaktır. DVDY ne kadar yüksek olursa bankacılık sektörünün krize sürüklenmesi o kadar az olur. DVDY yüksek olması dış varlıkların dış yükümlülüklerden yüksek olması demektir, bu durumda ekonomide pozisyon açığı bulunmamaktadır ve ekonomi pozisyon açığı olmadığından dolayı risk taşımamalıdır. Kuru düşürücü etki yapar bu durum bankacılık sektörü için iyidir. Piyasalarda güven ortamının sağlandığının bir göstergesidir, piyasalardaki olumsuz haber ve beklentiler sonucu mevduatları geri çekmek üzere bankalara hücum olduğunda, banka likit rezervleri bu talepleri karşılayamazsa bankacılık krizi olabilmektedir. Krizin en önemli etkilerinden birisi, bankalara yönelik hücum şeklinde ortaya çıkmaktadır. Mevduat sigortası yoksa ya da mevduatın sigortalı kısmı düşük ise, mevduat sahipleri bankacılık sistemi rezervlerinin mevduat taleplerini karşılayamayacağını düşünebilir. Bu yüzden, önce gelene önce hizmet verilmesi nedeniyle, geride kalmamak için mevduatlarını çekmek üzere çok sayıda mevduat sahibi aynı anda bir ya da birkaç bankaya başvuru durumunda meydana gelen güvensizlik nedeniyle bu durumun yayılmasıyla ani mevduat çıkışlarıyla kriz ortamı oluşmaktadır.

Özel kesime Krediler, Gâyrısafi Yurtiçi Hasıla (OSKGSYH). Cari İşlemler Dengesi/Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (CİDGSYH), ihracat/ithalat (İHİTH), Mevduat faizleri (MEVFZ) %1 arttığında Bankalararası para piyasası faiz oranı (BPPF) tüm modellerimizde artmaktadır. Piyasalar açısından BPPF yükselmesi iyi değildir likidite sıkışıklığının bir göstergesidir. Bankalardan alınan kredilerin üretime aktarılmadığının bir göstergesidir. Kriz öncesi dönemde düşük faizler nedeniyle artan

krediler, ekonomide yaşanacak ters bir şok sonucu faizlerin yükselmesiyle birlikte daralmaktadır. Verilen kredilerin geri dönüşü olumsuz etkilenmektedir. Özel kesime sağlanan krediler doğru alanlarda yatırıma dönüşmesi ülke ekonomisine katkı sağlar kredilerin geri dönüşümü olumlu olur piyasa da güven ortamı olur ihracat artar dışa bağımlılık azalmaktadır. Mal ithalatı mal ihracatından fazlaysa Cari işlemler açığı oluşacaktır bu açık Gayri Safı Yurtiçi Hasıla ile karşılanıyorsa bu durum ekonomik krizin öncü göstergesidir. Aradaki açığın rezervlerden karşılanıyor olması ülkeye döviz girişinin az çıkışının fazla olması ve kaynakların yetersizliği ülkenin ekonomik krize yönelişini gösterecektir. Mal ihracatının mal ithalatını karşılama oranı önemlidir. Bir ülkede ki mal ithalatının mal ihracatından fazla olması o ülke de Cari işlemler dengesinde açık olduğuna işaret eder ve bu durum da krizin bir öncü göstergesi kabul edilmektedir. Modelde karşılama oranının yüksek olması ihracatın ithalatı karşıladığını göstermektedir. Yüksek faiz oranına likidite sıkışıklığının sinyalini verebilir. Ayrıca, sanayi kesimi için kredi maliyetlerinin artması anlamına gelir. Artan kredi maliyetleri, üretimi olumsuz etkileyerek ekonomiyi durgunluğa ve dolayısıyla krize sürükleyebilir.

Analizinden elde edilen sonuçlar dikkate alındığında krizlerin sadece finansal göstergelerle açıklanamayacağı, toplumsal, politik, uluslararası v.b birçok etmenin etkileşimiyle açıklanabileceği söylenebilir. Bu durumda Bankacılık Sektöründe Krizlerin Öncü Göstergelerini belirlemede kullanılan birçok değişken gerçek bir öncü gösterge olmakta tek başına yeterli olamayacaktır.

Bu Analiz sonucunda Türkiye'nin ekonomik yapısı dikkate alınarak mümkün olduğunca güçlü bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Ancak bu yapı sağlanırken ekonomi siyaset ile ilişkili olması, yetersiz yasal düzenlemeler, mevduatlara tam güvence vermeden dolayı risk alma güdüsü, Türk Bankacılık Sistemini krizlere açık duruma getirmektedir.

Bu amaçla ülkemizde yasal ve kurumsal düzenlemeler hızla yapılmalı, yapılan düzenlemeler desteklenmeli. Ekonomide güven ortamı oluşturularak sistemin istikrarı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- 19 Şubat Kara Çarşamba** (2001), **Ekonomik Forum Dergisi**, TOBB Yayınları, Yıl: 8, Sayı: 3, 15 Mart
- AFŞAR**, Muharrem (2004), **Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi**, Eskişehir.
- AKÇAĞLAYAN, A.**, (2005), “*Para Krizleri*”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, ss. 110- 123.
- AKDİŞ**, Muhammet (2000), **Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye**, Beta Yayınları, İstanbul.
- AKDİŞ**, Muhammed (1994), “*Dünya da Özelleştirme Uygulamaları ve Türkiye’de 5 Nisan Kararları Sonrası Beklenen Gelişmeler*” **Maliye Yazıları**, Sayı: 43, İstanbul
- AKGÜL**, Işıl (2003), **Zaman Serilerinin Analizi ve ARIMA Modelleri**, Der Yayınevi, İstanbul.
- AKTAN**, Coşkun Can (2004), “*Ekonomik Kriz Kavramı*”, <http://www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/ekon-kriz.htm>, Erişim Tarihi: 11.12.2010
- ALKİN** Erdoğan (1991), “*On Yıl Önce-On Yıl Sonra*”, **İktisat Dergisi**, Sayı:312, Şubat
- ALTAY**, Oğuzhan (2006), **Türk Bankacılık Sistemi**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- APAK**, Suudi (1995), **Uluslararası Bankacılık-Finansal Sistemler**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul
- ARAS**, Osman Nuri (2000), **Rusya’da Tıkanan Sosyo-Ekonomik Değişim Dalgası**, Bakü.
- ARI**, Önder (1998), “*Körfez Krizinin Etkileri ve Türkiye*”, **İktisat Dergisi**, Sayı:308-309, Ekim-Kasım

- ARSLANOĞLU**, Erhan (1994), “5 Nisan Kararları ve Dünya’da Örnekler” **İktisat Dergisi**, Yıl: 30, Sayı: 349, IFMC Yayını, İstanbul
- ASLANTAŞ, M. ve ODYAKMAZ, N.**, (1998). “Para Krizleri”, **Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi**, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/mart98/parakr.htm>, Erişim Tarihi: 02.01.2011
- AVKİRAN**, Nemci Kemal (1999), “The Evidence of Efficiency Gains: The Role of Mergers and the Benefits to the public”, **Journal of Banking and Finance**, Vol:23, ss.991-1013
- AYDIN**, Üzeyir (2003), “Türkiye’de 1980 sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, İzmir
- BDDK** (2001), **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu I-II-III**. Aralık. 6-24.
- BDDK** (2002), **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu IV-V**. Aralık. 32-48.
- BDDK** (2003), **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VI-VII**. Aralık. 55-64.
- BDDK** (2004), **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VIII-IX**. Aralık. 65-80
- BERK**, Niyazi (1985), **Bankacılığın Dışa Açılması ve Dış Kredi İlişkisi**, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul
- BOYNER** Cem (1994), “Zamanı Gelmiş Bir Fikir Kadar Güçlü Bir Silah Yoktur”, **İktisat Dergisi**, Yıl:30, Sayı:349, Mayıs-Haziran
- BULUTOĞLU**, Kenan (2004), **Kamu Ekonomisine Giriş**, Batı Türkeli Yayıncılık, İstanbul
- CADE**, E. (1999), **Marging Banking Risks**, Glenlake Publishing Company, Chicago

- CELASUN**, Merih (2002), “*2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası Makroekonomik ve Mali Değerleme*”, <http://www.econ.utah.edu/ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf>, Erişim Tarihi: 17.12.2010
- CELASUN**, Oya (2001), **The 1994 Currency Crises**, Turkish Business World, April
- ÇETİNKAYA** Mevlüt (1998), “*75 Yılda Türk Sanayii*”, **İzmir Ticaret Borsası Dergisi**, Sayı:24, Ekim-Aralık
- DABROWSKI**, M., (2002). “*Currency Crises In Emerging Market Economies: Causes, Consequences And Policy Lessons*”, **Center for Social and Economic Research Case Reports**, Sayı:51, ss.1-58
- DEĞİRMENCİ**, Nihal (2003), “*Sermaye Yeterliliği Konusunda Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamaların Değerlendirilmesi*”, TCMB, **Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi**, Ankara
- DEMİR**, Osman ve **TOPRAK**, Metin (2001), “*Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizle ve Arayışlar*”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2
- DİE** (1997), **Temel Ekonomik Göstergeler**, DİE Yayınları, Mart
- DOĞANLAR**, Murat (2001), “*Global Kriz, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye*”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Ocak.
- DORUKKAYA**, Şakir ve **YILMAZ**, Hakan (1999), “*Liberalizasyon Politikaları Aşırı Borçlanma Sendromu ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler*”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 26.
- DUMAN**, Koray (2002). “*Finansal Krizler ve Bankacılık sektörünün yeniden Yapılandırılması*”, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Kasım, ss.132-145
- DUVAN**, Berke (2001), “*Türk Bankacılık Sisteminde Tahsili Gecikmiş Alacakların Tasfiyesi ve Şirket borçlarının Yapılandırılması*”, **Uzmanlık Tezi**, DPT Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü Mali Piyasalar Dairesi, Ankara, Kasım

- ECZACIBAŞI** Bülent (1994), “*Büyüme Yerine İstikrarı Seçelim Büyüme Arkadan Gelecektir*”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl:10, Sayı:111, Haziran
- EDWARDS**, S., (2001). “Does the Current Account Matter?”, National Bureau of Economic Research Working Papers, No:8275, ss.1-71.
- Ekonominin 200 Yılı** (1994), “*Türkiye 1994 Yılı*”, **Ekonomist Dergisi**, 23 Ocak
- ESQUIVEL**, L., **LARRAİN**, B., (1998). “*Explaining Currency Crises*”, **Harvard Institute of Development Discussion Papers**, No:666, ss.1-38.
- ERÇEL**, Gazi (2000), **Features and Prospects of the Turkish Economy**, Turkish Business World, No:26, November
- ERDOĞAN**, Niyazi (2002), **Dünyada ve Türkiye’de Finansal Krizler**, Yaklaşım Yayınları, Ankara.
- ERDÖNMEZ**, Pelin Ataman ve Burçak **TÜLAY** (2001), “*Seçilmiş Ülkelerde Borç Yeniden Yapılandırması uygulamaları*”, **TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu**, Mart
- EREZ** Yalım (1994), “*5 Nisan İstikrar Programı Hakkında Görüşler*”, **Ekonomik Forum Dergisi**, TOBB Yayını
- ERİŞ**, Hayati (2007), **Türk Bankacılık Sistemi, Gelişimi, Durumu ve Sunduğu Seçenekler Bildiriler, Konferanslar ve Makaleler**, T.C. Marmara Üniversitesi Finansal Piyasalar Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No: 1, İstanbul.
- EROĞLU**, Ömer ve Mesut Albeni (2002), **Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye**, Bilim Kitapevi Yayınları, Isparta
- ERSEL**, H. (2001), “*Krizin Anatomisi*”, **İşletme- Finans**, 16(187): 35-42
- ERSEL** Hasan (1999), “*1980’lerde Türkiye’de Yapısal Değişim ve İktisadi Düşünce Ortamı*”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl:14, Sayı:155, Şubat
- ESEN**, Oğuz (2005), “*Bankacılık Krizleri, Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü*”, **Siyasa Dergisi**, Yıl:1, Sayı:1, İzmir, Bahar

- ESEN**, Oğuz (1998), “*Finansal Küreselleşme Ortamında Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Portföy Yatırımları*”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Yayını, Cilt:9, Sayı:30, Sonbahar
- EVİRGEN**, Duygu (2004), “*Arjantin Krizinin Nedenleri-Sonuçları ve Türkiye Karşılaştırması*”, <http://www.mevzuatdergisi.com/2004/05a/04.htm>., Erişim Tarihi: 17.12.2010
- EYÜPGİLLER**, Servet (1988), **Banka İşletmeciliği Bilgisi**, Kısmet Matbaası, Ankara
- FLOOD**, Robert P., Peter M. **GARBER** (1996), “*Collapsing Exchange Rate Regimes: Some Linear Example*”, **Journal of International Economics** 17, pp.1-13.
- FRY**, Maxwell J. (1992), “*The Right Interest Rate Policy for Rapid Economic Growth*”, The University of Birmingham, **International Finance Group Working Paper IFGWP 92-05**, Birmingham: the University of Birmingham
- FRY** ,M.J. (1982), “*Models of Financially Repressed Developing Economies*”, **World Development**, Vol.10, No:9, ss.731-750
- GOLDSTEİN**, M. and P.**TURNER** (1996), “*Banking Crises in Emerging Economies:Origins and Policy Options*”, **BIS Economic Papers**, No:46, October
- Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı** (2001), **Ekonomik Forum Dergisi**, TOBB Yayını, Yıl: 8, Sayı: 5, 1 Mayıs
- GÜNAL**, Mehmet (2001), “*Kasım 2000 Krizine Teorik Yaklaşım: Para Arzının İçselliği ve Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi*”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl:16, Sayı:180, Mart
- GÜR**, T. ve **TOSUNER**, A., (2002). “ *Para ve Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri*”, **Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 20(1), ss.9-36.
- IMF** (1998), **World Economic Outlook**, Mayıs.

- İLYAS**, Atilla İmrahor ve **HASKINCI**, Şebnem (2003), **Rusya Ülke Etüdü**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2003-24, Ağustos, İstanbul.
- İLYAS**, A. İmrahor (1998), “*Asya Krizi*”, **İstanbul Ticaret Odası**, İstanbul
- İPEKER**, Melih (2002), “*Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Finansal Sistem İstikrarının Sağlanmasındaki Rolü*”, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Ankara
- KAPLAN**. C. (1999), **Finansal Yenilikler ve Piyasalar Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği**, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Ankara
- KEPENEK** Yakup ve **YENTÜRK** Nurhan (1995), **Türkiye Ekonomisi**, 7. Baskı, İstanbul
- KESBİÇ**, Cüneyt Yenal ve **ŞİMŞEK** Hamza (2001), “*Türk Bankacılık Sektörünün Yapısı ve Avrupa Birliği Bankacılık Sektörüyle Uyumlaşma Süreci*”, **Banka- Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, yıl:38,Sayı :7, Temmuz
- KEYDER**, Çağlar (1981), “*Kriz Üzerine Notlar*”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı:14, Yaz
- KİBRİTÇİOĞLU**, Aykut (2001), “*Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001*”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 41.
- KİNDLEBERGER**, Charles P. (2004), **Cinnet, Panik ve Çöküş**. Nesenur Domanic (cev.). İstanbul: Scala Yayıncılık
- KOYUNCU**, Murat (2004), “*Social Policy As a Missing Component in Post-Crisis Programs of Bretton Woods Institutions : a Comparative Analysis of Experiences of Argentina, Indonesia and Turkey*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- KRUGMAN**, **P.**, (1997). “Currency Crises”, <http://web.mit.edu/krugman/www/crises.html>, Erişim Tarihi: 12.01.2011
- KRUGMAN**, Paul (1998): “Currency Crises”, <http://web.mit.edu/Krugman/www/crises.html>, Erişim Tarihi: 12.01.2011

- KUYUCUKLU**, Nazif (1982). **İktisadi Olaylar Tarihi**. İstanbul: İstanbul Uni. Edebiyat Fakültesi Yayınları
- KÜÇÜKBİÇAKÇI**, Ramazan (2004); **Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları**, TCMB Bankacılık Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, Ağustos
- MAHMUT** Hayrullah, “5 Nisan: Buruk Bir Yıldönümü”, **Egevizyon Dergisi**, ESİAD Yayını, Sayı:7, Ocak-Mart
- MALKOÇ** Savaş (1998), “Cumhuriyetin 75. Yılında Dünya Ekonomik Krizlerinin Türkiye’ye Yansımaları ve Güncel Bir Örnek Rusya Krizi”, www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/.../dunyaekozyayek98.doc., Erişim Tarihi: 23.10.2010
- MAZGİRT** İsmail ve **UYSAL** Yaşar (1998), “İMF ve Türkiye”, **İzmir Ticaret Odası Dergisi**, Temmuz
- MCKINNON**, Robert (1973), **Money and Capital in Economic Development**, The Brooking Institution.Washington D.C.
- MCKINNON** Ronald I. and Huw **PİLL** (1999), “Exchange Rate Regimes For Emerging Markets: Moral Hazard And International Overborrowing”, **Oxford Review of Economic Policy**, April, pp.1-36.
- MİSHKİN**, S. Frederic (2001), “Financial Policies and Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries”, **NBER working Paper Series**, 8087, January
- MİSHKİN**, F., (1996). “Lessons From the Asian Crisis”, NBER Working Papers, 1-2, <http://www.nber.org/papers/w7102>, Erişim Tarihi: 18.12.2010
- MORİSSET**, J. (1989), "L'Affection Du Financement Extern Dans un Pays en Voix de Development: Une modele de Portfeuille", **Revue d'Economie Politique**, Jul, ss.135-152.
- OBSTFELD**, Maurice (1994): “The Logic of Currency Crises”, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No.4640, February, pp.1-54

- OKSAY**, Serhan (2004).’’*Küreselleşen Bankacılık Sektöründe Türk Bankacılık Sisteminin Sorunları ve Gelişimi*’’, **Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**,Yıl: 41,Sayı :481,Nisan
- ÖZDEMİR**, Aylin (1994). **Kriz Yönetimi ve Halkla İlişkiler**. İzmir: Ege Yayıncılık
- ÖZER**, Semih (1996), “*Zaman Serilerinde Nedensellik Testleri ve Uygulaması*”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, İzmir.
- ÖZER**, Mustafa (1999), **Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar**, Eskişehir.
- ÖZİNCE**, Ersin (2002), “*Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılanmasına Bankaların Bakış Açısı*”, **TBB**, 11 (123): 32-45
- ÖZMEN** Hasan (1994), “*Kalkınmanın Kaynakları Ekonominin Solunum Yolları: Üretim ve İhracat*”, **İzmir Ticaret Borsası Dergisi**, Sayı:7, Temmuz
- PAKDEMİRLİ**, Ekrem (1991), **Ekonomimizin Sayısal Görünümü 1923’ten Günümüze**, Milliyet Yayınları, Şubat.
- PALOMBO**, Lüziyet (1997), “*Banka Birleşmeleri ve Satın Almaları*”, **Bankacılar**, Mart, Sayı:20, ss.1-18
- PARASIZ**, İlker (1995), **Kriz Ekonomisi**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.
- PARASIZ**, İlker (1997), **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitapevi, 6.Baskı, Bursa.
- PARASIZ**, İlker (1998), **Makro Ekonomi**, Ezgi Kitapevi, Bursa
- PARASIZ**, İlker (2000), **Modern Makro Ekonominin Temelleri**, Ezgi Kitapevi, 2.Baskı, Bursa.
- PARASIZ**, M. İlker (2001), **Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa
- PAYA** Merih, “*5 Nisan Paketinin Bir Yılı*”, **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, Sayı: 350, Mayıs

- RABE , M.J.**, (2000). “*The Efficiency of Early Warning Indicators for Financial Crises*”, Konstanzer Online-Publikations-System, <http://www.ub.unikonstanz.de/kops/volltexte/2000/447/>, Erişim Tarihi: 14.12.2010
- REİSOĞLU**, Seza (2000), **4491 Sayılı Yasa ile Değişik Bankalar Kanunu şerhi**, Doğuş Matbaacılık, Ankara
- SAĞLAM**, Dündar (1996), “*Meksika Ekonomik Krizi*”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Sayı: 35, Ocak
- SAĞLAM**, Dündar (1983), **Dünya Ekonomisinde Bunalım**, Ar Basım Yayım, Ankara
- SAYILGAN**, şevket (2003),”*Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri*”**Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar Dergisi**, yıl: 40,sayı: 473, Ağustos
- SÖNMEZ** Atilla (2001), “*Krizleri Önlemek Krizleri Yönetmek*”, **Ekonomik Forum Dergisi**, TOBB Yayını, Yıl:8, 15 Nisan
- STUBBS**, Richard (2005), **Rethinking Asia’s Economic Miracle**, Palgrave Macmillan, New York
- şAHİNKAYA**, Serdar (1996), “*Türkiye Turizm Bankası’ndan TC. Turizm Bankası Aş’ne: Bir Kurumsal Tarih Denemesinin İpuçları*”, **İktisat ve İşletme Dergisi**, Yıl:11, Sayı:125, Ağustos
- şAHÖZKAN**, Cem Burak (2003), **Banka Birleşmeleri**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul
- TOPRAK**, Metin (2001), **Küreselleşme ve Kriz Türkiye ve Dünya Deneyimi**, Siyasal Kitabevi, Ankara
- TOSUNER**, Ayhan (2005). “*Finansal Krizler ve Kırılganlık: Türkiye İçin Bir Erken Uyarı Sistemi Denemesi*”. **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**. Ekim, ss.42-61.

TÜSİAD (2003), **Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Konusunda Öneriler**, Lebib Yalkın Yayınları, Nisan.

ULUDAĞ, İlhan ve Erişah **ARICAN** (2003), **Türkiye Ekonomisi**, Der Yayınları, İstanbul

URAL, Mert (2003), “*Liberalizyon Dönemlerinde Mali Piyasalardaki Kırılganlığın Oluşturduğu Krizler*”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, İzmir

UYGUR, Ercan (2001), **Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri**, Türkiye Ekonomi Kurumu, No:2001/1, Ankara, 7 Nisan

UYGUR Ercan (1994), “*Türkiye’de Ekonomik Kriz: Oluşumu, Seyri, Geleceği*”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl: 9, Sayı: 100, Temmuz

UYGUR, Ercan (1993); **Ekonometri: Yöntem ve Uygulama**, Ankara, İmaj Yayıncılık

YAŞAR, Süleyman (1994), “Bir Devalüasyon Ya da Reformun Hikayesi !”, **Finans Dünyası Dergisi**, Sayı:50, Şubat

YAY. T. ve **YILMAZ. E.** (2001), “*Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler*”, **İTO**. 16 (10): 51-55

YELDAN A. Erinç (1994), “*Kamu-Finans Krizinin Ardındaki Etkenlerin Bölüşüm Göstergeleri Açısından İrdelenmesi*”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl:9, Sayı:100, Temmuz

YILDIRIM Murat (1994), “*Paketten 3 Yıllık Program Çıkmalı*”, **Ekonomik Forum Dergisi**, TOBB Yayını

YILMAZ, Levent (2001), **Umberto Eco ile Kriz Üzerine**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

YILDIZOĞLU, Ergin (1996), **Globalleşme ve Kriz**, Alan Yayınevi, İstanbul.

ZARAKOLU, Avni (1973), **Cumhuriyet’in 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık**, TBB Yayın No: 61, Ankara

<http://www.mevzuatdergisi.com/2009/04a/01.htm>, Erişim Tarihi: 14.12.2010

[http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi36/Meksika.%20\(s.37\).doc](http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi36/Meksika.%20(s.37).doc), Erişim Tarihi:
19.11.2010

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/rusya.doc>,
Erişim Tarihi: 19.11.2010

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15261E6402D3.pdf, Erişim Tarihi: 03.01.2011

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1533vakif2000.pdf Erişim Tarihi: 14.12.2010

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf, Erişim Tarihi: 29.10.2010

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1518944B1759.pdf, Erişim Tarihi: 17.10.2010

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/finist/geneldegerlendirme2.pdf>, Erişim
Tarihi: 05.01.2011

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1525BSYYP_Gelisme_102003.pdf Erişim Tarihi: 14.12.2010

www.bddk.gov.tr, Erişim Tarihi: 23.09.2010

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1519FC87CBCF.pdf, Erişim Tarihi: 05.01.2011